

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE BÜTÇE HARCAMA KALEMLERİNİN BÜTÇE
AÇIĞINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ (2011-2021):
LOGİT-PROBİT MODEL ANALİZİ**

Hazırlayan

İsmail KAYA

Maliye Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN

TOKAT-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Bütçe Açığına Etkisinin İncelenmesi (2011-2021) Logit-Probit Model Analizi” adındaki Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve etik kurallara uygun hazırlanmış özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

İsmail KAYA

JÜRİ KABUL VE ONAY

İsmail KAYA tarafından hazırlanan “Türkiye’de Bütçe Harcama Kalemlerinin Bütçe Açığına Etkisinin İncelenmesi (2011-2021): Logit-Probit Model Analizi” adlı tez çalışmasının savunma sınavı **(Tarih Giriniz)** tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği / Oy Çokluğu **(Hangisi İse Seçerek Birini Yazınız)** ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi **(Hangi Program İse Seçerek Yazınız)** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan) :.....

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada bana danışmanlık yapan ve değerli katkılarını sunan Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN hocama, moral ve motivasyon kaynağım canım eşime ve çocuklarıma ayrıca her zaman destekçim olan kıymetli Dr. Öğr. Üyesi İrfan ERSİN hocama teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE'DE BÜTÇE HARCAMA KALEMLERİNİN BÜTÇE AÇIĞINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ (2011-2021) LOGİT-PROBİT MODEL ANALİZİ

Kaya, İsmail

Yüksek Lisans Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hayrettin TÜLEYKAN

Aralık 2024, x + 124 sayfa

Devlet bütçesi, maliye politikalarının etkin yapılması açısından önem arz etmektedir. Maliye politikalarıyla devlet, makroekonomik istikrar, büyüme ve gelir adaletsizliği gibi konuları ortadan kaldırmaya ulaşmayı hedefler. Devlet, ekonomik büyüme ve istikrarı sağlamaya yönelik politikaları uygularken çoğu zaman bütçe açığının oluşmasına yol açar. Bütçe açığının uzun dönemde ekonomiyi olumsuz etkilemesi, makroekonomik denge açısından istenilmeyen bir durum olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, bütçe giderleri içinde analitik sınıflandırmaya tabi fonksiyonel kodlar üzerinden bütçe açığının nasıl etkilenebileceğini tespit etmektir. Logit-Probit regresyon yönteminin kullanıldığı çalışmada 2011-2021 dönemi aylık olarak ele alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik işler ve hizmetler, genel kamu hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri ve kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri değişkenlerinin bütçe açığına etkisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ekonomik istikrar ve büyüme hedefleri açısından kamu maliyesinin etkin yönetimi, bütçe açığının kontrollüne katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Sınıflandırma, Bütçe Açığı, Bütçe Politikası

ABSTRACT

EXAMINING THE EFFECT OF BUDGET EXPENDITURES ITEMS ON BUDGET DEFICIT IN TURKEY (2011-2021) LOGIT-PROBIT MODEL ANALYSIS

Kaya, İsmail

Master's Thesis Finance Scientific

Advisor: Associate Professor Hayrettin TÜLEYKAN

December 2024, x + 124 pages

The state budget is important in terms of effective implementation of fiscal policies. With fiscal policies, the state aims to contribute to issues such as macroeconomic stability, growth and income inequality. While the state wants to ensure economic growth and stability, it often leads to the formation of a budget deficit. The negative impact of the budget deficit on the economy in the long term is seen as an undesirable situation in terms of macroeconomic balance. The aim of this study is to determine how the budget deficit can be affected through functional codes subject to analytical classification within budget expenditures. In the study where the Logit-Probit regression method was used, the period 2011-2021 was considered monthly. The analysis results showed that the effects of the variables of economic affairs and services, general public services, social security and social assistance services and public order and security services on the budget deficit were statistically significant. Effective management of public finances in terms of economic stability and growth targets will contribute to the control of the budget deficit.

Keywords: Functional Classification, Budget Deficit, Budget Policy

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. BÜTÇEYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1.BÜTÇE KAVRAMI	4
1.2.BÜTÇE İLKELERİ.....	4
1.2.1. Genellik İlkesi	6
1.2.2. Birlik İlkesi	6
1.2.3. Açıklık İlkesi	7
1.2.4. Doğruluk ve Samimiyet İlkesi	7
1.2.5. Önceden İzin Alma İlkesi.....	8
1.2.6. Harcamalarda Tahsis İlkesi	8
1.2.7. Yıllık Olma İlkesi.....	9
1.2.8. Denklik İlkesi	9
1.2.9. Yeknesaklık İlkesi	10
1.2.10. Toplama İlkesi	10
1.2.11. Hesap Verilebilirlik İlkesi.....	11
1.3. BÜTÇE SİSTEMLERİ	11
1.3.1. Torba Bütçe Sistemi	11
1.3.2. Geleneksel Bütçe Sistemi.....	12
1.3.3. Performans Bütçe Sistemi	13

1.3.4. Program Bütçe Sistemi.....	14
1.3.5. Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi.....	15
1.3.6. Sıfır Esaslı Bütçeleme Sistemi	16
1.4. BÜTÇE TEORİLERİ	17
1.4.1. Klasik Bütçe Teorisi	18
1.4.2. Modern Bütçe Teorileri	18
1.4.2.1. Telafi Edici Bütçe Teorisi.....	19
1.4.2.2. Devri Bütçe Teorisi	20
1.5. BÜTÇE SINIFLANDIRMALARI.....	20
1.5.1. Kurumsal Sınıflandırma	21
1.5.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	22
1.5.3. Ekonomik Sınıflandırma	23
1.5.4. Finansman Tipi Sınıflandırma.....	24
1.6. BÜTÇENİN FONKSİYONLARI.....	24
1.6.1. Bütçenin Klasik Fonksiyonları.....	24
1.6.1.1. Bütçenin İktisadi Fonksiyonu	25
1.6.1.2. Bütçenin Mali Fonksiyonu.....	25
1.6.1.3. Bütçenin Hukuki Fonksiyonu	25
1.6.1.4. Bütçenin Siyasi Fonksiyonu	26
1.6.1.5. Bütçenin Denetim Fonksiyonu	26
1.6.2. Bütçenin Çağdaş Fonksiyonları	27
1.6.2.1. Bütçenin İktisadi İstikrar Fonksiyonu.....	27
1.6.2.2. Bütçenin Kaynak Tahsisi Fonksiyonu.....	28
1.6.2.3. Bütçenin Gelirlerin Dağılımı Fonksiyonu	28
1.6.2.4. Bütçenin Planlama ve Yönetim Aracı Olma Fonksiyonu	29
1.6.2.5. Bütçenin Konjonktür Fonksiyonu.....	29
1.7. BÜTÇE TÜRLERİ.....	30
1.7.1. Merkezi Yönetim Bütçesi.....	30
1.7.1.1. Genel Bütçe.....	30
1.7.1.2. Özel Bütçe.....	30

1.7.1.3. Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Bütçesi.....	31
1.7.2. Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi.....	31
1.7.3. Mahalli İdareler Bütçesi.....	32
1.8. BÜTÇE UYGULAMALARI.....	32
1.8.1. Bütçenin Hazırlanması Süreci.....	32
1.8.1.1. Orta Vadeli Program.....	33
1.8.1.2. Orta Vadeli Mali Plan.....	33
1.8.2. Bütçenin Görüşülmesi ve Onayı	34
1.8.3. Bütçenin Uygulanması	35
1.8.4. Bütçenin Kapatılması	35
1.9. BÜTÇE AÇIKLARI.....	36
1.9.1 Geleneksel Bütçe Açığı	36
1.9.2. Birincil (Faiz Dışı) Açık.....	37
1.9.3. İşlemsel Açık.....	37
1.9.4. Cari Açık	38
1.9.5. Nakit Açık	38
1.9.6. Nominal ve Reel Bütçe Açıkları	38
BÖLÜM 2. TÜRKİYE’DE BÜTÇE HARCAMA POLİTİKALARI	40
2.1. BÜTÇE POLİTİKASI KAVRAMI.....	41
2.1.1. Bütçe Dengesizliği	42
2.1.2. Bütçe Açığı ve Kamu Borçları	42
2.1.3. Maliye Politikası Araçları	42
2.1.4 Bütçe Politikasının Amaçları	43
2.1.4.1Ekonomikİstikrar	43
2.1.4.2 Gelir Dağılımının Düzenlenmesi	43
2.1.4.3. Uzun Vadeli Ekonomik Büyüme.....	43
2.1.5. Bütçe Politikasına İlişkin Yaklaşımlar	44
2.1.5.1.Keynesyen Yaklaşım	44
2.1.5.2. Neo-Klasik Yaklaşım	44

2.5.5.3. Uzun Vadeli Büyümeyi Destekleyen Yapısal Reformlar	45
2.2. TÜRKİYE'DE 1980-2000 DÖNEMİ BÜTÇE POLİTİKALARI	45
2.3. TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI BÜTÇE POLİTİKALARI.....	48
2.4. TÜRKİYE'DE BÜTÇE AÇIĞI SORUNSALI	51
3.5. TÜRKİYE'DE BÜTÇE HARCAMALARININ MAKRO İKTİSADİ KONULARLA İLİŞKİSİ	54
3.5.1. Bütçe Harcama Politikaları ve Enflasyon İlişkisi	55
3.5.2. Bütçe Harcama Politikaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	56
3.5.3. Bütçe Harcama Politikaları ve İstihdam İlişkisi.....	60
3.5.4. Bütçe Harcama Politikaları ve Borçlanma İlişkisi	62
3.5.5. Bütçe Harcama Politikaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi	63
BÖLÜM 3. TÜRKİYE'DE BÜTÇE HARCAMALARININ BÜTÇE AÇIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ: PROBIT-LOGİT MODEL ANALİZİ	66
3.1. 2011-2021 Türkiye'de Fonksiyonel Harcama Kalemlerinin Genel Seyri.....	68
3.1.1. Genel Kamu Hizmetleri	69
3.1.2. Savunma Hizmetleri.....	70
3.1.3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri.....	71
3.1.4. Ekonomik İşler ve Hizmetler	73
3.1.5. Çevre Koruma Hizmetleri	74
3.1.6. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	76
3.1.7. Sağlık Hizmetleri	77
3.1.8. Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri.....	79
3.1.9. Eğitim Hizmetleri.....	80
3.1.10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri.....	81
3.2. Literatür Taraması	83
3.3. Veri Seti ve Yöntem	86
3.3.1. Probit-Logit Regresyon Yöntemi	89

3.4. Bulgular.....	92
3.4.1. Birim Kök Test Sonuçları.....	92
3.4.2. Probit ve Logit Regresyon Sonuçları	95
3.5. Değerlendirme ve Tartışma	99
SONUÇ.....	102
KAYNAKLAR.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	124

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Değişken Ad ve Tanımları.....	86
Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler.....	88
Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları	94
Tablo 4: Probit Regresyon Sonuçları	96
Tablo 5: Logit Regresyon Sonuçları	98

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Genel Kamu Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%) ...	69
Grafik 2. Savunma Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%).....	70
Grafik 3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%).....	72
Grafik 4. Ekonomik İşler ve Hizmetler 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%)	74
Grafik 5. Çevre Koruma Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%).....	75
Grafik 6. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%).....	76
Grafik 7. Sağlık Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%)	78
Grafik 8. Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%).....	79
Grafik 9. Eğitim Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%).....	81
Grafik 10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%).....	82
Grafik 11 Değişken Grafikleri.....	87

GİRİŞ

Bütçe kelimesi, eski Fransızca kökenli "Bouge" veya "Bougette" kelimelerinden türetilmiştir ve deri çanta veya torba anlamında kullanılmaktadır. İngilizceye "budget" olarak geçmiş ve günümüzdeki anlamını kazanmıştır. Türkiye’de Tanzimat döneminden sonra kullanılmaya başlanmış ve 1857'deki Bütçe Nizamnamesi'nde yer almıştır. Bütçe, devletin belirli bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmini olarak belirleyen ve bu gelirlerin toplanması ile giderlerin yapılmasına izin veren bir belgedir. Bütçe ilkeleri, bütçenin hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi süreçlerinde uyulması gereken kuralları içerir. Bu ilkeler genellik, birlik, açıklık, doğruluk ve samimiyet, önceden izin alma, harcamalarda tahsis ve yıllık olma ilkeleridir. Bütçe sistemleri, bütçenin hazırlanması ve uygulanmasında kullanılan yöntemleri ifade eder ve geleneksel bütçe sistemi, performans bütçe sistemi, program bütçe sistemi, planlama-programlama-bütçeleme sistemi ve sıfır tabanlı bütçeleme sistemi gibi çeşitleri vardır. Her sistemin avantajları ve dezavantajları ele alınmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Bütçe teorileri, bütçenin nasıl oluşturulması, yönetilmesi ve denetlenmesi gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar sunar. Klasik bütçe teorisi, devletin ekonomik faaliyetlere minimum müdahale etmesi gerektiğini savunurken, modern bütçe teorileri, devletin ekonomik dengeyi sağlamak için bütçe politikalarını aktif olarak kullanması gerektiğini öne sürer. Telafi edici bütçe teorisi ve devri bütçe teorisi modern bütçe teorilerinin örneklerindendir.

Türkiye’de bütçe harcama politikaları, ekonomik büyüme ve sosyal refahı artırma hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren modern bütçe sistemine geçişle birlikte bütçe konusunda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra sanayi ve altyapı yatırımlarına odaklanılmış, 1950'li yıllarda tarım ve kırsal kalkınma öncelikli hale gelmiştir. 1980 sonrası, küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisine entegrasyon sürecinde daha liberal ekonomi politikaları benimsenmiştir. 2000'li yılların başından itibaren mali disiplini ve sürdürülebilir büyümeyi vurgulayan yapısal reformlar uygulanmış, kamu borç yönetimi, vergi reformları ve sosyal güvenlik harcamaları odak noktaları olmuştur. Türkiye’de bütçe harcama politikalarının belirlenmesinde Orta Vadeli Program ve yıllık bütçe süreci önemli rol oynamaktadır. Orta Vadeli Program, hükümetin üç yıllık ekonomik ve mali stratejilerini belirlerken, bütçe süreci bu hedeflerin somutlaştırıldığı bir planlama sürecidir. Cari harcamalar, kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği için gerekli olan maaşlar ve mal alımlarını içermektedir. Sermaye

harcamaları, altyapı projeleri ve kamu yatırımları ile ekonomik büyümeyi desteklerken, transfer harcamaları sosyal güvenlik ve sübvansiyonları kapsar. Türkiye'nin bütçe harcamaları, ekonomik istikrarın korunması ve toplumsal refahın artırılması hedefleri doğrultusunda titizlikle planlanmakta ve uygulanmaktadır.

Günümüz ekonomilerinde istikrarlı büyüme hedefine ulaşmak, kamu sektörünün stratejik yatırımlar yapması, sosyal devlet olmanın gerekliliklerini yerine getirmesi ve istihdam oluşturma kapasitesini artırması ile mümkün olmaktadır. Kamu harcamaları, bu hedeflere ulaşmada önemli bir araçtır. Özellikle altyapı projeleri, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları, ekonomik büyümeyi desteklerken, toplumun refah seviyesini de artırır. Kriz dönemlerinde ise ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulanan mali teşvik ve kurtarma politikaları, kısa vadede ekonomik toparlanmayı hızlandırmak için gerekli görülür. Bu tür politikalar, devletin daha fazla harcama yapmasını gerektirir ve bu durum genellikle bütçe açıklarına yol açar. Keynesyen ekonomi anlayışına göre, devletin ekonomik durgunluk dönemlerinde aktif rol alarak harcamalarını artırması, talebi canlandırarak ekonomiyi yeniden büyüme yoluna sokabilir. Ancak, bütçe açıklarının uzun vadede sürdürülebilir olup olmadığı ve gelecekteki ekonomik riskler göz önünde bulundurulmalıdır.

Bütçe açıkları ülkelerin önemli makro ekonomik sorunları arasında yer almaktadır. Bütçe, makro ekonomik anlamda ekonomik büyümeye katkı sağlamak, bununla beraber gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi için kullanılan önemli bir kalemdir. Bu noktada hükümetler bütçe gerçekleştirmelerini sağlarken ülkedeki makro ekonomik faktörleri göz önünde bulundururlar. Makro ekonomik faktörlerle beraber bazı dönemler hükümetler, bütçe açığı sorunu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Hükümetler ekonomik ve sosyal hizmetleri gerçekleştirmek için bütçeleri verimli bir şekilde kullanmak durumundadırlar. Bu kullanım sonucunda bütçe açığı oluşabilmektedir. Bütçe açığının makro ekonomik faktörler üzerinde olumsuz etkileri söz konusu olabilmektedir. Bu etkilerin başında enflasyon sorunu yer almaktadır. Enflasyon bir ülkedeki fiyat istikrarı hakkında bilgi veren bir makro ekonomik değişkendir. Enflasyon sadece bütçe açığı ile değil, para politikaları üzerinden de etkilenebilmektedir. Dolayısı ile bir ülkede fiyat istikrarının önemli olması sebebi ile hem para politika yapıcıları hem de maliye politika yapıcıları politikalarını belirlerken bu durumu göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu açıdan bütçe açığını etkileyen faktörlerin ayrıntılı olarak ortaya çıkarılması önemli olarak görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de bütçe harcamalarının, fonksiyonel sınıflandırmayı dikkate alarak bütçe dengesi üzerine etkisini incelemektedir. Bütçede giderler içerisinde yer alan harcama kalemlerinin hangisinin bütçe açığını daha çok etkilediğini ortaya koymak çalışmanın en temel amacıdır. Bu çerçevede çalışma üç ana başlıkta ele alınmıştır. Birinci bölümde bütçeye ilişkin kavramsal çerçeve alınmıştır. Bu başlık altında bütçe kavramı, bütçe ilkeleri, bütçe sistemleri, bütçe teorileri, bütçe sınıflandırmaları, bütçenin fonksiyonları, bütçe çeşitleri, bütçe uygulamaları, bütçe açıkları gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye’de harcama politikaları konusu ele alınmıştır. Bu başlık altında bütçe politikası kavramı, Türkiye’de 1980 ve sonrası uygulanan bütçe politikaları, Türkiye’de bütçe açığı sorunsalı ve Türkiye’de bütçe harcamalarının makro iktisadi konularla ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde bütçe harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisine yönelik ampirik analiz yapılmıştır.

BÖLÜM 1. BÜTÇEYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.BÜTÇE KAVRAMI

Bütçe kelimesi, eski bir Fransızca kelime olan Bouge veya Bougette kelimesinden dilimize geçmektedir(Yalçın A. Z., 2023, s. 396). Bu kelime deri çanta veya torba anlamlarında kullanılmaktadır. İlerleyen zamanlarda İngilizcede budget şeklini almış ve bugünkü anlamıyla önce İngiltere ileriki dönemlerde Türkiye’de ve diğer batı dillerinde de kullanılmaya başlanmıştır(Bülbül, 2021, s. 10).

Bütçe kelimesinin Türkiye’de tanzimattan sonra kullanıldığı gözlemlenmektedir. 1857’de çıkartılan Bütçe Nizamnamesinde ilk kez yer almıştır. Bundan önce ise Muvazene Defteri olarak tanımlanmaktadır (Bülbül, 2021, s. 10).

1862 yılında Fransa’da bütçe kavramı, devletin yıllık gelir ve harcamalarının tahmin edildiği ve yetkilendirildiği belge olarak kullanılmaktadır (Edizdoğan vd., 2012, s. 359).

Bütçe, devletin belli bir zaman içinde gelir ve giderlerini tahmini bir şekilde belirleyen, gelirlerin toplanması ve harcamaların da yapılmasına imkân verilmesi olarak tanımlanmaktadır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 3. Maddesinde belirli bir dönemdeki gelir ve giderlerin tahmini ve bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge olarak bütçe tanımlanmaktadır (Ergen ve Durak Oldaç, 2020, s. 241).

1.2.BÜTÇE İLKELERİ

Bütçelerin siyasi, hukuki, iktisadi ve mali fonksiyonları yerine getirilirken bazı ilkelere göre hareket edilmektedir. Bu ilkeler bütçe ilkeleri olarak tanımlanmaktadır (Söyler, 2006, s. 187).

Bütçenin hazırlanması, onaylanması, uygulanması, denetlenmesi aşamalarında uyulması gereken kurallara bütçe ilkeleri denilmektedir (Demirbaş, 2010, s. 4).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 13. Maddesinde yer alan ilkelerini incelemek yarar sağlayacaktır. İlgili kanuna göre, bütçelerin hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve kontrolünde uyulması gereken ilkeler şunlardır;

- ❖ Bütçelerin hazırlanması ve uygulanmasında, makroekonomik istikrarla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak esastır.
- ❖ Kamu idarelerine bütçeyle verilen harcama yetkisi, kanunlarla düzenlenen görev ve hizmetlerin yerine getirilmesi amacı ile kullanılır.
- ❖ Bütçeler kalkınma planı ve programlarda yer alan politika, hedef ve önceliklere uygun şekilde, idarelerin stratejik planları ile performans ölçütlerine ve fayda-maliyet analizine göre hazırlanır, uygulanır ve kontrol edilir.
- ❖ Bütçeler, stratejik planlar dikkate alınarak izleyen iki yılın bütçe tahminleriyle birlikte görüşülür ve değerlendirilir.
- ❖ Bütçe, kamu mali işlemlerinin kapsamlı ve saydam bir şekilde görünmesini sağlar.
- ❖ Tüm gelir ve giderler gayri safi olarak bütçelerde gösterilir.
- ❖ Belirli gelirlerin belirli giderlere tahsis edilmemesi esastır.
- ❖ Bütçelerde gelir ve gider denkleğinin sağlanması esastır.
- ❖ Bütçeler, ait olduğu yıl başlamadan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi veya yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamaz.
- ❖ Bütçelerde, bütçeyi ilgilendirmeyen hususlara yer verilmez.
- ❖ Bütçeler kurumsal, işlevsel ve ekonomik sonuçların görülmesini sağlayacak şekilde Maliye Bakanlığınca uluslararası standartlara uygun olarak belirlenen bir sınıflandırmaya tabi tutarak hazırlanır ve uygulanır.
- ❖ Bütçeler gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve mali saydamlık esas alınır.
- ❖ Kamu hizmetleri, bütçelere konulacak ödeneklerle, mevzuatla belirlenmiş yöntem, ilke ve amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir.
- ❖ Bütçelerde, ödenekler belirli amaçları gerçekleştirmek üzere tahsis edilir.

Bütçeleme sürecinin her bir aşamasında dikkate alınması gereken bütçe ilkeleri tek tek açıklanacaktır.

1.2.1. Genellik İlkesi

Bütün kamu gelir ve harcamalarının bütçede gösterilmesinin hedeflenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu ilkede bütçe ile her türlü harcamanın ve gelirin yer alması ve bütçe dışında başka harcama ve gelir kalmaması amaçlanmaktadır (Bülbül, 2021, s. 72). Genellik ilkesine göre, devletin gelirleri ve giderleri kendi aralarında kendi usul ve esasları içinde bütçede yer almakta ve bu gelir ve giderler bütçede bir bütün oluşturacak şekilde dolayısı ile birbirine mahsup edilmeden toplam değerleri ile gösterilmektedir. Bu durum bütçede her şeyin daha net görülmesini sağlamaktadır (Oskay ve Güven, 2017, s. 143-144).

Genellik ilkesin de yer alan usuller şunlardır;

Âdem-i Tahsis Yöntemi: Bütçede gösterilen gelir ve giderlerin bir havuz içerisinde toplanması ve havuzdan dağıtılması yöntemidir. Diğer bir ifade ile gelir kalemlerinin harcamalar tarafından tahsis edilmeden bir havuzda toplanarak dağıtılması yöntemine âdem-i tahsis yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Belirli gelirlerin belirli harcamalara tahsis edilmemesi demekle birlikte bu yöntemle devletin bütün gelirleri aynı zamanda bütün giderlerinin karşılığı şeklinde de ifade edilmektedir (Kurt, 2023, s. 207-208).

Gayrisafi Yöntem: Kamu gelirlerinin ve giderlerinin brüt tutarları ile bütçede dahil edilmesini ifade etmektedir. Bu yöntemde gelir ve gider kalemleri ayrı ayrı ve tam tutarları ile bütçede yer alır bu da bütçede yer alan gelir ve harcama kalemleri arasındaki ilişkinin daha net bir şekilde görülmesini ve kamu maliyesinin şeffaflığını artırmaktadır (Coşkun, 2000, s. 47).

1.2.2. Birlik İlkesi

Kamu sektörüne ait gelir ve giderlerin tamamını kapsayacak biçimde tek bir bütçede gösterilmesi anlamına gelmektedir. Birlik ilkesi, bütçenin bir tarafında gelirlerin yer aldığı diğer tarafında ise giderlerin yer aldığı tek belgede gösterilmesi ile giderlerin gelirlerin ne kadarını karşıladığını göstermesinden dolayı bütçenin denetlenmesini kolaylaştırmaktadır (Eroğlu ve Egeli, 2020, s. 74). Birlik ilkesi hem devletin mali durumunun izlenmesinde kolaylık sağlaması hem de mali denge açısından oldukça önem arz etmektedir.

Devletin birçok birimi olması, her birinin bütçelerinin ayrı olması sebeplerinden dolayı devletin gelir ve harcama kalemlerinin tek bir bütçede yer almasının zorluğundan dolayı bu ilke gerçek hayatta uygulanamamaktadır. Klasik maliyeciler her ne kadar her ne kadar bu ilkeyi savunsalar da modern maliye anlayışında birden fazla bütçelere yer verildiğinden dolayı önemini kaybetmiştir (Kanca ve Bayrak, 2019, s. 149).

1.2.3. Açıklık İlkesi

Kamu mali yönetiminde temel bir ilkedir. Bütçe uygulama sonuçlarının kamuoyunda bilgisine sunulması ve bu bilgilerin anlaşılır, şeffaf ve erişilebilir olması ilkesidir. Bütçenin açıklık ilkesi, kamu gelir ve giderlerinin uygulanması konusunda vatandaşlara bilgi verme yükümlülüğünü ifade etmektedir. Açıklık ilkesi ile bütçe süreçlerinin izlenmesi, denetlenmesi kolaylaşır ve vatandaşların da devlete olan güveni artmaktadır (Saraçoğlu ve Ejder, 2011, s. 40).

Açıklık ilkesi bütçe süreç ve uygulanması sonuçlarının açıklanmasında şeffaf olmasından dolayı kamu yönetiminin güvenilirliğini artırmaktadır. Açıklık ilkesi kamu yöneticileri hesap vermekte ve kamu kaynaklarının nasıl toplandığını ve harcandığının sonuçları hakkında bilgi sahibi olan vatandaşlar da kamu yöneticilerinin performansını değerlendirebilmektedir. Açıklık ilkesinin bu özelliği ile kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca açıklık ilkesi ile denetim organlarının bütçeyi denetimini kolaylaştırmaktadır (Eroğlu ve Demirbaş, 2016, s. 289-293).

1.2.4. Doğruluk ve Samimiyet İlkesi

Bütçenin akılcı bir şekilde hazırlanması ve aynı zamanda tüm tahminlerinin de olabildiğince gerçekçi olacak şekilde yapılmasını belirtmektedir. Burada amaç iyimser ya da kötümser olmak değil iktisadi şartları en doğru şekli ile yansıtılmasıdır. Gelir ve harcamaların tahminleri, bilimsel veri ve bilgiler baz alınarak yapılmalıdır. Önemli bir husus ise kamu ihtiyaçlarının sınırsız fakat gelirler de sınırlı olması gerçeği göz önünde bulundurularak ihtiyaçlar önem sırasına göre sıralandırılması ve bir kısmından vazgeçilmesi gerekir (Bilici ve Bilici, 2013, s. 96).

Doğruluk ilkesi, ekonomik konjonktürel duruma uygun bütçe hazırlanması gerektiği olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş yıl verilerinin analiz edilebilmesi, mevcut ekonomik koşulların değerlendirilmesi, gelişmiş bir veri analiz sistemine, gelişmiş bir muhasebe düzenine sahip olunması ve yetişmiş kadroların olması ile doğruluk ilkesine uygun bütçe hazırlamak olabilecektir (Güneş V. , 2022, s. 99).

Samimiyet ilkesi ise, gelir ve gider tahminleri yapılırken gerçekler değiştirilmeden olduğu gibi aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Bütçe hazırlayıcı ve uygulayıcılarının iyi niyetli olmaları gerekliliği bu bütçenin hayata geçirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bütçe uygulayıcılarının iyi niyetli olmadığı durumda gelir tahminlerini yüksek fakat gider tahminlerini düşük göstererek samimiyet ilkesini ihlal etmektedirler. Doğruluk ilkesine objektif, samimiyet ilkesini ise subjektif doğruluk olarak tanımlanmak mümkündür (Eroğlu ve Egeli, 2020, s. 74).

1.2.5. Önceden İzin Alma İlkesi

Mali yıla girmeden önce, yürütme organına gelirleri toplama ve harcamalarda bulunma yetkisinin yasama organınca bir bütçe yasası ile verilmesi gerekmektedir. Bu ilkeye göre yasama organınca kabul edilip onaylanmayan hiçbir bütçe yürürlüğe giremez. Yasama organları önceden izin alma ilkesi ile yürütmeye bütçede ön görülen giderlerin yapılması ve gelirlerin toplanmasına millet adına izin vermiş olmaktadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2010, s. 34).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile bütçelerin ait oldukları yıl başlamadan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yetkili organlar tarafından kabul edilmedikçe uygulamayacağını belirtilmiştir. Önceden izin alma ilkesi, kamu harcamacı kurumları yetkili kılmakla birlikte harcama yapma konusunda zorlayıcılığı yoktur. Gelirleri toplamak ise zorunludur. Önemli bir husus ise bu ilkeye göre, gelirler bütçe tahminlerinin altında kalabilir ama harcamalar bütçede verilmiş olan izinlerin üzerinde olamazlar (Barbak, 2015, s. 6).

1.2.6. Harcamalarda Tahsis İlkesi

Bütçede yer alan ödeneklerin, yasalarla belirlenen amaçlara uygun ve yasalarda belirtilen miktarlar içinde yapılmasını ifade etmektedir. Yasama organları bütçe kalemlerini

toptan şekilde onaylamamaktadır. Her bir harcamayı bölüm ve kalemleri şeklinde onaylamaktadır. Bu ilkede amaç her bir harcama ve hizmet yerlerinin ve fonksiyonlarının belli olmasını ifade etmektedir. Burada herhangi bir geliri herhangi bir gidere önceden tahsis etmek şeklinde anlamamak gerekmektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 13. Maddesi kamu hizmetleri, "bütçelere konulacak ödeneklerle, mevzuatla belirlenmiş yöntem, ilke ve amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir" ve bir diğer fıkrasında ise "bütçelerde ödenekler belirli amaçları gerçekleştirmek üzere tahsis edilir" denilerek bu ilkeyi anlatmaktadır (Bülbül, 2021, s. 87).

1.2.7. Yıllık Olma İlkesi

Bütçe kanunun yıllık olması demektir. Bütçe ile verilen harcama yapma ve gelir toplama izni bir yıl için verilmektedir. Gelecek bütçedeki ödeneklerin kullanılamayacağı ve geçmiş bütçede kullanılmayan ödenğin de gelecek bütçeye aktarılmamasını ifade etmektedir. Bütçede yer alan ödeneklerin mali yıl içinde harcanması, harcanmaması durumunda ise iptali gerekmektedir. Bütçenin bu ilkesi, bütçe işlevlerinin daha sağlıklı ele alınmasını ve uygulanmasını da sağlamaktadır (Bektaş., 2023, s. 605).

Bütçenin yıllık olma ilkesi bütçenin tahdit unsurundan dolayıdır. Tahdit unsuru yalnızca bir yıl için gelir toplama ve harcama yetkisi verilmesidir. Yürütme bütçeyi sadece bir mali yıl olarak kullanabilmektedir (Kıral ve Kurtulmuşlar, 2020, s. 9).

Bütçenin yıllık olması, mali bakımdan gerçekçi tahminlere imkân vermesi, denk bütçe hazırlanmasına olanak sağlaması, muhasebe uygulamaları açısından hesapların yıllık olarak tutulması kolaylığı sağlaması gibi yararlarından da söz etmek mümkündür (Bülbül, 2021, s. 81-82).

1.2.8. Denklik İlkesi

Bütçenin denklik ilkesi, bütçede gelir ve giderin denk olmasını ifade etmektedir. Bu ilkenin daha anlaşılır olması için bütçe denkliğinin açıklanması gerekmektedir. Kamu harcamalarının kamu gelirleri ile karşılanması ve bütçenin açık vermemesi şeklinde anlamak mümkündür. Bütçenin denkliği hakkında görüş farklılıkları vardır. Klasik maliyecilere göre, bütçede mutlak olarak gelir ve gider eşitliği olmalıdır aksi taktirde borç hasılatı ile bütçenin

kapatılmaya çalışılması bütçede denkliliği bozacaktır. Bütçede denklik mali yıl başında isteneceği gibi, yıl sonunda da gerçekleşmesi de istenir ve yıl sonu gerçekleşen denkliliğin gerçek denklik olduğunu ileri sürmektedirler. Yeni maliyeciler ise bütçede denklik aramak yerine ekonomide denkliliğin olmasını savunmaktadırlar (Gediz ve Yalçinkaya, 2001, s. 54-55).

1.2.9. Yeknesaklık İlkesi

Bütçenin ilkelerinden olan birlik ilkesi, devletin tüm gelir ve harcamalarının bir tek bütçede toplanması olarak tanımlanmaktadır. Teoride böyle ilke uygulamada birlik ilkesinden sapmalar gözlenmektedir. Yeknesaklık ilkesi ise, benzer özellikteki gelir ve harcamaların gruplara ayırarak bütçede gösterilmesi ilkesidir. Bu ilke ile birlik ilkesinden kaynaklı sapmaların oluşturacağı olumsuzlukları azaltmaktadır (Altuğ, 2004, s. 33).

Yeknesaklık ilkesi ile birlik ilkesinden sapmaların doğuracağı sapmalar giderilmektedir. Özellikle merkezi yönetim bütçe bütçesinin gider kalemlerine yönelik yapılan fonksiyonel sınıflandırma yeknesaklık ilkesinin bir yansıması olarak ifade edilmektedir. Yeknesaklık ilkesi, bu özelliği ile bir anlamda bütçelerde fonksiyonel sınıflandırma anlamına geldiğini de belirtmek mümkündür (Akbey, 2014, s. 29).

1.2.10. Toplama İlkesi

Devletlerin artan görevleri ve idari yapılarında meydana gelişmelerin sonucu olarak kamunun tüm gelir ve giderleri tek bir bütçede toplanmasını zorlaştırması ile bu ilke meydana gelmiştir. Toplama ilkesi, devletin çeşitli bütçeleri ile kamu hesaplarının birleştirilmesi önerilmekte ve ancak bu şekilde kamu kesiminin tüm işlemlerinin bir araya getirilebileceğini ve gösterilebileceğini ifade etmektedir (Eroğlu ve Egeli, 2020, s. 75).

Toplama ilkesi, birlik ilkesini hedeflediğini ancak bütçe projesi aşamasında değil, fiili sonuçların alındığı muhasebe aşamasında kamunun tüm gelir ve harcamalarını bir araya getirmeye çalışmaktadır (Özgen, 1999, s. 3).

1.2.11. Hesap Verilebilirlik İlkesi

Bu ilke, devlet tarafından toplanan gelirlerin kamu yararına kullanılmasının teminatıdır. Yetkiyi kullananlar bu ilke sayesinde bilgi ve hesap vermek zorunluluğu taşımaktadır. Buradaki temel ilişki yasama ve yürütme organı arasında yer alır. İki kurum arasındaki raporlama ilişkisini denetçiler yapmaktadır. Denetçiler, gerçekleşen performans bağımsız bir şekilde incelemekte ve yasama organına beklenti ve performansa yönelik hazırladıkları raporları iletmektedirler (Kıratoğlu, 2024, s. 24-32).

1.3. BÜTÇE SİSTEMLERİ

Bütçe sistemi, devlete emanet edilen kamusal kaynakların tahsisinde ve kullanılmasında rol alan aktörlerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyen ve kurumlar ile bunların ulaşabildiği bilgilerin kapsamı olarak ifade edilmektedir (Şahin İpek, Sakal, ve Çiçek, 2014, s. 83).

Ekonomik yapılarıdaki değişimler, gelişim içerisinde olan sosyo-ekonomik olaylar, bütçenin bir maliye politikası aracı olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bütçenin bir maliye politikası aracı olması çeşitli bütçeleme sistemlerinin gelişimine etki etmiştir. Ülke ekonomilerinde karşılaşılan zorluklar ve mali güçlükler bütçeleme sistemlerini önemli kılmaktadır. Toplumun beklentilerinin sürekli olarak farklılık göstermeleri, devletlerin müdahale araçlarının çeşitlilik göstermesi ve devletlerin müdahale alanlarının genişlemesi, kısıt olan kamu kaynaklarının da en verimli şekilde kullanılmasını gerekli hale getirmektedir. Bütçeleme sistemlerinin tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak gelişim gösterdiği de gözlenmektedir. Bütçeleme sistemlerindeki bu gelişmeler anlatılacaktır (Bülbül, 2021, s. 88).

1.3.1. Torba Bütçe Sistemi

Ödenekler kuruluşlar düzeyinde verilmektedir. Ödeneklerin kullanımında harcamacı kuruluşlara kullanım yerleri bakımından herhangi bir sınırlama getirilmemiş, harcamacı kurumlar serbest bırakılmıştır. Ödenekler harcamacı kuruluşlara ayrıntıya girmeden tahsis edilmektedir. Harcamacılar, ödeneğin kullanılacağı yeri belirlemektedir (Edizdoğan, 2008, s. 187).

Torba bütçe sistemi, Türkiye Büyük Millet Meclisinde harcama kalemleri hususunda ayrıntıya inilmeden görüşülmesi bakımından kolay ve pratik bir bütçe sistemidir. Bu sistemin kolay ve pratik olarak görüşülmesi avantajının yanı sıra harcamalar hakkında bilgi almanın zorluğu, kamu harcamalarında savurganlığa neden olabilmesi, yapılan harcamaların etkisinin tam olarak tespit edilememesi ve bürokrasiye geniş harcama yetkisi vermesi gibi olumsuz tarafları da bulunmaktadır(Bülbül, 2021, s. 88-89).

1.3.2. Geleneksel Bütçe Sistemi

Klasik maliyeciler tarafından geliştirilmiş en eski bütçe istemi olup bu sistemde mali denklik esas alınmaktadır. Geleneksel bütçe sisteminde kamu hizmetlerinin kalitesini, niceliğini ve sonuçları ile ilgilenilmemektedir. Kamu kurumlarının ihtiyaçları temel olarak kabul edilir ve girdi odaklı bir bütçeleme sistemidir. Ödenekler ilk olarak idari ve siyasi kuruluşlara göre dağıtılmaktadır. Akabinde her kuruluşun bütçesinin harcama kalemleri belirlenmekte olup bütçe bir yıllık temele göre hazırlanmakta ve hayata geçmektedir (Yavuz, Özgül, ve Susam, 2021, s. 118).

Geleneksel bütçe sisteminde bütçenin denk olması hedeflenmektedir. Devletin ekonomiye müdahale etmemesi anlayışı yer almaktadır. Geleneksel bütçe sisteminde israf ve suistimallerin önlenmesi önem arz etmekte ve sene sonunda sıkı bir hukuki denetim amaçlanmaktadır. Bu denetim sadece denklik denetimidir. Klasik maliyeciler, bütçe açığını ve bütçe fazlasını sakıncalı olarak görmelerinden dolayı bütçenin yıllık olarak denk olması gerektiğini savunmaktadırlar (Yalçın A. , 2023, s. 399).

Geleneksel bütçe sisteminin bazı sakıncalı yanları da bulunmaktadır. Bu sistem de hükümetin nihai amacına önem verilmemektedir. Yapılan harcamaların sonucunun önemsenmemektedir. Sosyal fayda ölçülememektedir. Plan ve program arasında ilişki kurulamadığından uzun vadeli değildir. Merkezi kontrol anlayışının hâkim olmasından dolayı bütçenin hazırlanması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde bilimsel analizlerden yararlanılamamak gibi sistemin aksaklıklarından bahsetmek mümkündür (Bilici ve Bilici, 2013, s. 88).

1930 Ekonomik buhran ile ekonomide görülen gelişmeler ile beraber kamu maliye düşüncesinde de farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler geleneksel bütçe sisteminin de

bırakılmasına neden olmuştur. Bundan sonra toplum ihtiyaçlarının büyük bir kısmı devlet tarafından karşılanması ile yönetim anlayışlarının da değişmesi ve gelişmesi modern bütçe sistemlerinin de doğuşunun sebebi olmuştur. Bu sistem her ne kadar terk edilmiş olsa da ilk olması nedeni ile kendisinden sonra gelen bütçeleme sistemlerini de etkilediğini söylemek mümkündür (Tüleykan, 2009, s. 4).

1.3.3. Performans Bütçe Sistemi

Performans bütçe sistemi, ilk olarak Amerika’da meydana çıkmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Geleneksel bütçe sistemindeki yetersizlikleri ve aksaklıkları gidermek amacı ile ortaya çıkmıştır. Modern bir bütçeleme sistemi olup, geleneksel bütçe sistemi ile program bütçe sistemi arasında yer alan bir bütçe sistemidir (Bilge ve Demirtaş, 2012, s. 53).

Kamu hizmetleri için tahsis edilen ödeneklerle en fazla hizmetin yapılması ve bu hizmetlerin verimliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Kamu adına harcama yapan kurumların da iş ve hizmet etkinliği de ortaya çıkmaktadır. Fayda-maliyet analizi esas alınmaktadır. Performans bütçe sisteminde, kamu birimlerinin ihtiyaç duydukları ödeneklerin tahsis edilmesinden çok, hedeflenen amaçlarının belirlenmesi ve bu hedeflere hangi ölçüde ulaşıldığını görme amacı bulunmaktadır. Bu sistemin en temel özelliği harcamaların gruplar şeklinde olması değil de fonksiyon, program, iş veya proje bazı olmasıdır (Batırel, 1987, s. 48-49).

Performans Bütçe Sistemi, her faaliyetin fayda-maliyet analizinin yapılmasını amaçlaması, klasik denetim anlayışı yerine modern denetim anlayışına imkân vermesi, gerçekleşmeyen hedeflerin raporlanması ile devletin daha etkin çalışmasını sağlaması gibi yararları bulunmaktadır (Özen A. , 2008, s. 25).

Bu sistemle ilgili yeterli tecrübeye sahip olunmayışı, hizmetlerin her zaman somut olmayışı bu durumda faaliyet sonuçlarının doğru ölçülmesinde zorluğun olması, kurumların kaynaklarını kullanmalarında serbest olamayışları ve genelde uygulama sonuçlarına dayanıyor olmasından dolayı bir çeşit bilanço olarak uygulanışı performans bütçe sisteminin olumsuz yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olumsuzluklar da Program Bütçe Sisteminin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Edizdoğan, 2008, s. 201).

1.3.4. Program Bütçe Sistemi

Performans bütçe sisteminin geliştirilmiş şeklidir. Bir mali yıl içerisinde devlet kurumları tarafından yerine getirilecek temel fonksiyonları ve bu fonksiyonların gerçekleşmesi ile ulaşılabacak olan hedefleri belirten bir bütçe sistemidir. Bu sistemde devletin yürüttüğü fonksiyonlar belirlenir ve bu fonksiyonlar bir plana bağlı olarak uygulanmaktadır. Bu uygulamalar ise bütçede yer alacak olan programlar aracılığı ile yapılmaktadır. Programların tanımlanması, bütçe tahsisleri ve performans yönetimi program bütçe sisteminin temel bileşenleridir (Yavuz vd., 2021, s. 121-123).

Performans Bütçe Sistemi, bir hizmetin nasıl yapılması gerektiği ile ilgilenilirken bu sistemde ise belirli kaynaklar ile en yüksek sosyal faydanın hangi hizmetlerle sağlanması gerektiği ile ilgilenilmektedir. Program Bütçe, neyin satın alındığına bakmaz ne yapıldığına ve yapılan işin nasıl başarıldığı ya da başarılabileceği üzerinde duran bir sistemdir (Akbey, 2019, s.78-80).

Program Bütçe, ilk olarak 1960'lı yıllarda ilk olarak Amerika'da uygulanmaya başlanmıştır. Ancak uygulanmanın yaygın olarak hayata geçmesi 1965'li yıllarda gerçekleşmiştir. Türkiye'de de 1973 yılında Program Bütçe sistem uygulanmasına geçiş olmuştur (Akdoğan, 2011, s. 404).

Program Bütçe Sistemi, performans hedeflerine ve sonuçlarına dayalı olarak kaynakların tahsisine odaklanmaktadır. Bu durum da kaynakların daha etkin olarak kullanımı sağlamakta ve harcamaları fiili sonuçlara bağlamaktadır. Kaynakları belirli programlara tahsis ederek esneklik sağlamakta ve politika hedefleriyle uyumlu daha uygulanabilir ve yenilikçi çözümlere olanak tanımaktadır. Harcama birimlerine ve program yöneticilerine daha fazla sorumluluk vererek hesap verilebilirliği ve şeffaflığı da geliştirmektedir. Bu durum da harcamacı birimlerce kaynakların daha etkin olarak kullanmalarını sağlamaktadır (Akdoğan, 2011, s. 405).

Saymış olduğum olumlu tarafları yanı sıra bu sistemin olumsuz yanları da bulunmaktadır. Yönetim ve planlama için ek zaman ve kaynak gerektirebilen farklı programlara kaynak tahsis etmenin karmaşık bir süreç olması kaynak tahsisinde karmaşıklığa neden olmaktadır. Performansa dayalı yönetim, program başarısının

ölçülmesini ve değerlendirilmesini gerekmektedir. Fakat bu süreç doğru sonuçları elde etmek için zaman almaktadır. Kaynakların program önceliklerine göre tahsis edilmesi, belirli ihtiyaçların da göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu durum da bazı ihtiyaçların daha fazla destek almasına imkân tanırken farklı ihtiyaçların kaynak sıkıntısı yaşamasına neden olabilmektedir (Akbey, 2019, s. 80-82).

Bu sistem alt yapının yetersiz kalması ve sistemin de geliştirilmemesi gibi nedenlerden dolayı tam olarak uygulanamamıştır. Kamu kurumları bu sistemle alakalı olarak personelleri eğitememiştir. Bu nedenden de dolayı klasik bütçe sisteminin etkisinden çıkılmıştır. Bu nedenden dolayı da gerek dünyada gerekse Türkiye’de bu sistem tam olarak hayata geçirilememiştir. Klasik bütçe sorunlarının giderilememesi, kamu harcamalarının artması ve bu harcamaların analiz edilememesi program bütçe sistemini yetersiz kılmış bu durumda yeni bir bütçe sisteminin varlığını zorunlu kılmıştır. Performan ve program bütçe sistemleri Planlama-Programa-Bütçeleme Sisteminin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Ergen, 2021, s. 287-288).

1.3.5. Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi

Planlama-Programlama-Bütçeleme sistemi, kamu harcamalarını etkin bir şekilde yönetmek için kullanılan bir stratejik planlama ve bütçeleme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel bütçeleme süreçlerinden yalnızca mevcut kaynakları tahsis etmekle kalmayıp aynı zamanda bunların hedef ve programlarla stratejik uyumuna odaklanarak da farklılık göstermektedir. Bu sistemde kamu harcamaları belirlenen hedef ve programlara göre planlanarak bütçe yapılmaktadır Performans bütçe ve program bütçenin bir devamı niteliğinde olup iktisadi analizlerin kamu kesimi kararlarına uygulanmasını esas almaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2010, s. 165-166).

Bu bütçeleme sisteminin temel amacı, kaynakların verimli ve etkin bir şekilde kullanımını sağlamaktır. Bu nedenle, planlama aşamasında uzun vadeli hedefler ve politikalar oluşturulmaktadır. Programlama aşamasında bu hedeflere ulaşmak için gerekli program ve projeler geliştirilmektedir. Bütçeleme aşamasında, programlara kaynaklar tahsis edilir ve bir bütçe planı oluşturulmaktadır. Bu sistem, kaynak tahsislerinin stratejik hedeflerle uyumlu olmasını sağlamak için performans değerlendirme ve izleme süreçlerini de bir aşama olarak bünyesinde barındırmaktadır. Bu aşama harcamaların etkisinin ve

verimliliğinin değerlendirilmesine ve gelecekteki bütçeleme kararlarına rehberlik edecek verilerin elde edilmesine de imkân sağlamaktadır (Bülbül, 2021, s. 95).

Planlama-Programlama-Bütçeleme Sisteminin temel ilkeleri, stratejik hedeflere, performans ölçümüne, veri analizine ve değerlendirmeye odaklanmayı içermektedir. Bu sistem kamu harcamalarının etkinliğini artırmayı, program çıktılarını iyileştirmeyi ve bütçe planlamasını daha rasyonel hale getirmeyi amaçlamaktadır (Tüleykan, 2009, s. 7).

Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi, kaynakların planlı bir şekilde tahsis edilmesini ve kullanımını kolaylaştırmasını sağlamaktadır. Kaynakların öncelikli ihtiyaçlara göre yönlendirilmesini ve israfın önlenmesini amaçlayarak kamu sektöründe etkin kaynak yönetimini sağlamaktadır. Performansın ölçülmesi ve değerlendirilmesini yapacak mekanizmalar, projelerin ve programların başarısını değerlendirip etkinlik ve verimlilikte iyileştirmeler yapılmasına olanak sağlamaktadır. Katılımcı bir yaklaşımı benimsemesinden dolayı farklı fikir ve görüşleri bir araya getirerek daha geniş bir bakış açısı sağlamaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2010, s. 178).

Bu sistemin olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Sistemi karmaşık hale getirebilecek ve yönetimde zorluklar oluşturabilecek kapsamlı bir analiz ve planlama süreci gerektirmesi ile birlikte ayrıca doğru veri toplama ve analiz için kaynak gereksinimini artırması, zaman alıcı olması, performans ölçüm ve değerlendirme için ek kaynak ve uzmanlık gerektirmesidir. Bu da kamu kurumlarını mali ve personel kaynağı açısından zorlamaktadır. Bu olumsuz yönlerine ek olarak bu sistem, kamu politikalarındaki belirsizlikler ve değişkenliklerle belirlenen bir ortamda uzun vadeli planlar yapılmakta bu da tahminleri zorlaştırmakta ve planlama sürecini belirsizliklere karşı daha az dirençli hale getirmektedir (Oktar, 2011, s. 275-280).

1.3.6. Sıfır Esaslı Bütçeleme Sistemi

Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi, bütçeleme süreçlerinde geleneksel yöntemlerden farklı olarak her bütçe dönemi için tüm harcama kalemlerinin sıfırdan değerlendirilmesini gerektiren bir yöntemdir. İlk olarak 1970'li yıllarda Peter Pyhrr tarafından geliştirilen bu yöntem, kamu mali disiplini ve kaynakların etkin kullanımını sağlamayı amaçlamaktadır.

Her bütçe dönemi başında tüm harcama birimlerinin tüm faaliyet ve harcamalarını sıfırdan başlayarak gerekçelendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Çataloluk, 2006, s. 232-233).

Kamu gelir ve kamu harcamaları veri iken, kamu faaliyetlerinde bir öncelik sırası yapılmaktadır. Bu sıralama daha öncelikli ve daha az öncelikli olarak yapılmakta ve önceliği daha çok olana daha fazla fon tahsisi yapılırken, önceliği daha az olana daha az fon tahsisi yapılmaktadır. Bazen önceliği çok az olan faaliyet iptal dahi edilmektedir. Bu teknik sıfır esaslı bütçeleme ile gündeme gelmiştir. Bu sistem, performans bütçe, program bütçe ve planlama-programlama-bütçeleme sistemlerinin devamı olarak meydana gelmiştir (Bülbül, 2021, s. 103).

Sıfır Esaslı Bütçeleme Sisteminin diğer bütçe sistemleri gibi olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bu sistemin olumlu yönleri arasında, her şeyden önce mali disiplini ve hesap verebilirliği artırması, her gider kaleminin gerekçelendirilmesinden dolayı gereksiz harcamaların önüne geçilmesi, karar birimlerine bütçeleme ve uygulama sırasında esneklik tanınması, uzun dönemli planlar yapmaya uygun olması, yöneticilere yönelik performans denetimi yapılmasına olanak sağlaması yer almaktadır. Bu sistemin olumsuz yönleri arasında ise, bütçeleme sürecinin uzamasına yol açması, maliyetli olmasıdır. Bu sistem detaylı analiz ve değerlendirmeler gerektirdiğinden önemli miktarda zaman ve kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bütçenin siyasi ve sosyal fonksiyonlarının göz ardı edilmesi, uygulamada çok sayıda karar paketinin olması durumunda paketler arasında tercih yapmanın zor olması, çok sayıda paketin seçilmesi halinde kamu faaliyetlerinin artması gibi olumsuzluklar yer almaktadır (Bülbül, 2021, s. 105).

1.4. BÜTÇE TEORİLERİ

Bütçe teorileri, kamu maliyesi ve ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bu teoriler kamu bütçelerinin nasıl oluşturulması, yönetilmesi ve denetlenmesi gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar sunmaktadır. Kamu harcama ve gelirlerinin yönetimi, ekonomik istikrarın sağlanması ve toplumsal refahın artırılması açısından kritik öneme sahip olmaktadır

1.4.1. Klasik Bütçe Teorisi

Klasik bütçe teorisi, 1929 Ekonomik Buhranına kadar dünyada geniş kabul görmüş bir yaklaşımdır. Klasik liberal ekonomik düşünceye dayanmaktadır. Devletin ekonomik faaliyetlere minimum düzeyde müdahalede bulunması gerektiğini savunmaktadır. Devletin toplumun iç ve dış güvenliğini sağlamasını gerektiğini bu nedenle kamu harcamalarının mümkün olduğu kadar az olması gerektiğini savunmaktadır. Vergilerin yapılması gereken kamu harcamalarını karşılayacak düzeyde tutulması gerekmektedir (Bektaş ve Çetinkaya, 2021, s. 235).

Klasik bütçe teorisinde devlet bütçesi denk olması temel ilkedir. Kamu harcamaları kamu gelirleri olan vergi ve benzerleriyle karşılanmalı, devlet borçlanma yolu ile kamu harcamalarını finanse etmemelidir (Sağlam Çeliköz ve Yukacı, 2016, s. 480). Klasik bütçe teorisine göre, bütçe gelirlerinin ve giderlerinin dengede olması gerekmektedir. Bütçe açıkları ekonomik istikrarı tehdit etmekte ve uzun vadede devlet borçlarının sürdürülemez boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı kamu harcamalarının mevcut gelirlerle finanse edilmesi gerekmektedir. Bu teori ekonomik büyümenin ve fiyat istikrarının sürdürülebilir olması gerektiğini savunmaktadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2010, s. 42).

Klasik bütçe teorisine göre, kamu harcamalarının yalnızca zorunlu alanlarla sınırlandırılması gerekmektedir. Devletin rolü güvenlik, adalet ve temel alt yapı gibi hizmetler sınırlı olmasını gerektiğini savunmaktadır. Klasik maliyecilere göre devlet ekonomik hayatta üretici olarak yer almamalı çünkü kamu girişimleri özel girişimlere göre daha az verimli olmaktadır. Devletin serbest piyasa mekanizmasının etkin çalışabilmesi için müdahalesinin minimum düzeyde olmasını savunmaktadır (Yalçın A. , 2023, s. 397).

1.4.2. Modern Bütçe Teorileri

1929 Ekonomik Buhranı ile klasik liberal düşünceye olan güven sarmıştır. Savaşlar nedeni ile kamu harcamaları artmış ve buna bağlı olarak savaşın finanse edilmesinde zorluklar yaşanmış, bu harcamaların neticesi olarak meydana gelebilecek enflasyonist ortamlardan korunmak için devletin müdahaleci görüşü ortaya çıkmıştır. Müdahaleci görüşün kurucusu olarak Keynesyen kabul edilmektedir (Bülbül, 2018, s. 20).

Klasik bütçe teorisi varsayımlarından olan kamu girişimlerinin verimsiz olması düşüncesi modern bütçe teorisinde her zaman verimsiz olmayacağı görüşü savunulmaktadır. Devletin etkin ve verimli çalışabildiğini kamu girişimlerinin verimli olmadığı düşüncesi geçerliliğini kaybetmektedir. Ayrıca devlet bir tüccar gibi hareket etmeyip mali olmayan hedeflerle çalıştığı savunulmaktadır. Mali olmayan amaçlarla hareket eden devletin bazı zamanlar da kar etmemesi devlet girişimlerinin her zaman yetersiz olacağı anlamına gelmemektedir (Sancar, 2012, s. 4).

Müdahaleci Bütçe teorisine göre, kamu harcamaları ve vergiler aracılığı ile ekonomiye müdahale edilmesi varsayımı savunulmaktadır. Ekonomi kendiliğinden mükemmel dengeye gelemeyeceğinden tarafsız kamu harcamaları ve tarafsız verginin de olamayacağı savunulmaktadır. Günümüzde kamu harcamaları ve kamu gelirleri maliye politikası aracı olarak kullanıldığını görmekteyiz (Bülbul, 2021, s. 40).

Klasik bütçe teorisinin günümüzde ihtiyaçlara cevap verememesi modern bütçe teorilerine yerine bırakmıştır. Modern bütçe teorileri de telafi edici bütçe teorisi ve devri bütçe teorisi şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1.4.2.1. Telafi Edici Bütçe Teorisi

Modern bütçe teorisinin bir çeşidi olan telafi edici bütçe teorisinde bütçe denkliği düşüncesi yerine ekonomik denklik savunulmaktadır. Ekonomik koşullara göre bütçe açık ya da fazla verebileceğini benimsemektedir. Teorik çatısı Keynesyen tarafından oluşturulan telafi edici bütçe teorisi, ekonominin dengede olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bütçe teorisinin temel amacı durgunluk sırasında ekonomiyi bütçe açıkları ile canlandırmak ve bundan sonra yeniden mali denkliği yakalamaktır (Coşkun, 2000, s. 23).

Telafi edici bütçe teorisi, bütçede mali denklik yerine iktisadi denkliğin daha ehemmiyetli olduğunu savunmaktadır. Ekonomi deflasyonist bir yapı içerisinde olduğu dönemlerde ekonomik dengenin sağlanması için kamu harcamalarını artırmak suretiyle ekonominin eksik istihdam seviyesinden tam istihdam seviyesine getirmeyi esas almaktadır. Toplam talebin azaldığı zamanlar da vergi indirimleri ile toplam talebi canlandırmaktadır (Akan ve Ay, 2023, s. 222).

Bu teori, bütçeyi ekonomiyi tam istihdam seviyesine ulaştıran bir araç görmektedir. Açık bütçe politikasının devamlı olmayacağını ekonomi tam istihdam seviyesine geldiğinde denk bütçe politikasına geçileceğini savunmaktadır (Kiper, 2023, s. 1794).

1.4.2.2. Devri Bütçe Teorisi

Devri bütçe teorisi, 1929 Büyük Ekonomi Buhranından sonra Alvin Hansen tarafından oluşturulmuştur. Devlet bütçesinin devri hareketlerdeki olumsuzlukları minimum düzeye indirmek için hazırlanmasını belirtmektedir. Telafi edici bütçe teorisinin aksine nihai olarak mali denliği konjonktürel denklikle sağlanacağını savunmaktadır (Akan, Arslan, ve Kaynak, 2008, s. 111).

Ekonomik hayatta zaman zaman görülen devri hareketler karşısında denk bütçe ilkesi ekonomik istikrarın sağlanması için yeterli olmamaktadır. Ekonomik faaliyetlerin hacminde meydana gelen ve birbirini takip eden gelişme ve daralmalar devri hareketleri tanımlamaktadır. Devri hareketlerin, dip, canlanma, tepe ve daralma olmak üzere dört aşaması bulunmaktadır (Bülbül, Devlet Bütçesi, 2021, s. 44). Konjonktürel genişlemenin en üst seviyesinde, milli gelir ve istihdam en üst seviyesine ulaşmaktadır. En üst seviyeden sonra ekonomideki canlılık son bulmakta ve ekonomi yeniden daralma sürecine girmektedir. Daralma sürecinde üretim ve istihdam hızla gerilemeye başlar ve bu durum ise milli gelirin düşmesine neden olmaktadır (Aktan, Dileyici, ve Vural, 2006, s. 10).

Devri Bütçe teorisi, ekonominin refah dönemlerinde bütçe fazlası politikası, durgunluk dönemlerinde ise bütçe açığı politikası izlenmesi gerektiğini bu şekilde politikalar izlenmesi konjonktürel dalgalanmalar da yükselme döneminde meydana gelen bütçe fazlası ile durgunluk dönemindeki bütçe açıklarının kapatılmasını hedeflemektedir. Bu politikalar ile esas olarak yıllık bütçede denklik değil iki refah dönemi arasında denliğin olması önem arz etmektedir (Baltacı, 2006, s. 10).

1.5. BÜTÇE SINIFLANDIRMALARI

Kamu maliyesi, devlet gelirlerinin ve harcamalarının yönetilmesi ve kontrol edilmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Kamu maliyesindeki süreçlerin doğru etkin bir şekilde yürütülmesi bütçe sınıflandırmalarının doğru yapılandırmasına bağlıdır. Bütçe sınıflandırmaları, kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin doğru belirli kriterlere göre

gruplandırılmasıdır. Bu gruplamalar bütçenin şeffaflığını artırmakta, bütçe performansının değerlendirilmesini kolaylaştırmakta ve kamu kaynaklarının etkin olarak kullanılmasına imkân vermektedir (Siverekli Demircan, 2005, s. 60-69).

Mali bir araç kullanılan bütçe, ekonomide istikrarın sağlanması, gelir dağılımının düzeltilmesi, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması ve yatırımların teşvik edilmesi gibi makroekonomik konularda kullanılmaktadır. Bütçede yer alan gider ve gelir kalemlerinin ekonomide etkin bir mali araç olarak kullanılmaktadır. Bu harcama ve gelir kalemlerinin mali araç olarak kullanılması aynı zamanda temel bazı ölçütlere göre sınıflandırılmasını ve denetime tabi tutulmasını da gerekli kılmaktadır. Bütçenin yanında iyi bir bütçe sınıflandırmasının önemli ve gerekli olduğu anlaşılmıştır. Türkiye’de de 2006 yılından itibaren analitik bütçe sınıflandırılması hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır (Dayar ve Esenkar, 2008, s. 264).

Analitik bütçe sınıflandırması, Türkiye’de fiilen 2006 yılından itibaren 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile uygulamaya konulmuştur. Analitik bütçedeki kodlama performans esaslı bütçeleme sisteminin alt yapısını oluşturan bir çeşit performans esaslı bütçeleme sisteminin kayıt sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırma kurumsal, fonksiyonel, finansman tipi ve ekonomik sınıflandırma olmak üzere dört sınıflandırma bölümlendirmelerinden oluşmaktadır (Bülbül, 2021, s. 111).

1.5.1. Kurumsal Sınıflandırma

Kurumsal sınıflandırma, kamu kurumlarının yönetilme şekline göre kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin gruplandırılması şeklinde ifade edilmektedir. Kurumsal sınıflandırma ile siyasi ve idari sorumluluk bütçede gösterilmektedir. 5018 sayılı kanunun 31. Maddesinde birinci fıkrasında ‘‘Bütçe ile ödenek tahsis edilen her bir harcama biriminin en üst yöneticisi harcama yetkilisidir.’’ hükmü ile kurumsal sınıflandırma bize harcama yetkilisinin tespitinde yardımcı olmaktadır (Bülbül, 2021, s. 111).

Kurumsal bütçe sınıflandırması ile her bir kamu kurumu için ayrılan bütçe miktarı, kurumların görev ve sorumluluklarına göre belirlenmektedir. Bu sayede her kamu kurumunun bütçe performansının değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Siverekli Demircan, 2005, s. 66).

Kurumsal sınıflandırmada dört düzeyli ve sekiz haneli bir kodlama sistematığı benimsenmektedir. Sınıflandırmanın I. düzeyi bakanlıklar ile anayasal olarak eşdeğer kurumları ve bütçe türlerini esas alınarak oluşturulmaktadır. II.düzeyde birinci düzeyde tanımlanan yöneticilere karşı doğrudan sorumlu olan birimler ile bütçe türleri kapsamında yer alan kurumlar belirtilmektedir. III.düzeyde, ana hizmet birimleri gibi ikinci düzeye bağlı birimler yer almaktadır. IV. düzeyde ise destek ve lojistik birimleri ile politakaları uygulayan birimler yer almaktadır (Karakoç ve Kasapoğlu, 2019, s. 489).

Dört düzeyden oluşan bu sınıflandırmada her bir düzeyde yer alan birim yöneticileri için belli bazı görevlerde verilmiştir. Bu sorumluluğun verilmesi ile ilgili birimde yönetici unvanı ile görev yapan kişi kendi biriminin harcamalarından da görevli olmasından dolayı birimin bütçesini de yakından takip edecektir. Yakından takip sistemi ile kaynakların rasyonel kullanıldığı konusunda da otokontrol sisteminin de gelişimine katkı sağlayacaktır. Kurumsal sınıflandırma aynı zamanda 2006 yılında uygulamaya geçilen performans esaslı bütçeleme sisteminin de alt yapısını oluşturmasından dolayı bu sınıflandırma sayesinde performans denetimi de daha kolay hale gelecektir (Dayar ve Esenkar, 2008, s. 267).

1.5.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırma, kamu harcamalarının ve gelirlerinin fonksiyonel amaçlarına göre gruplandırılmasıdır. Bu sınıflandırma bütçenin hangi alanlarda ve hangi hizmetler için kullanıldığını göstermektedir. Genel olarak kamu hizmet ve faaliyetlerine göre bölünmüş bir yapıya sahip olduğu gözlenmektedir. Bu sınıflandırma, kamunun hangi hizmetine daha fazla kaynak ayrılması gerektiği bilgi vermektedir. Bu yönü ile analitik bütçe sisteminin önemli bir sınıflandırma grubudur (Cura S. , 2003, s. 147).

Fonksiyonel sınıflandırma ülkelerin eğitim, sağlık, savunma, ulaşım gibi temel kamu hizmetlerine odaklanmaktadır. Bu sınıflandırma bütçenin hangi alanlara ne kadar kaynak ayırdığını ve bu kaynakların nasıl dağıtıldığını göstermektedir. Bu özelliği ile kamu harcamalarının hangi alanlarda yoğunlaştığını, hangi alanlara ise daha az kaynak ayrıldığının tespit edilmesini sağlamaktadır (Mızırak ve Üçler, 2012, s. 181).

Türk bütçe sisteminde var olan en önemli olarak kabul edilecek olan eksikliklerden bir tanesi de kamu harcamalarının fonksiyonel olarak tasnif edilmemesidir. Fonksiyonel

sınıflandırma ile uluslararası standartlara göre karşılaştırma yapılabilmesi ve harcamaların işlevsel niteliği belirlenerek bütçelenme imkânı sağlanmaktadır (Dayar ve Esenkar, 2008, s. 268).

Fonksiyonel sınıflandırma, dört düzeyli ve altı haneli kod grubundan meydana gelmektedir. I.düzye, devlet faaliyetlerini on temel fonksiyona ayırmakta temel fonksiyonlar ise II. düzeyde programlara bölmektedir. Fonksiyonel sınıflandırmanın III. Düzeyinde ise nihai hizmetlerin gösterilmekte ve son olarak IV. düzeyde ise muhtemel ihtiyaçlar için boş olarak bırakılmaktadır (Bülbül, 2021, s. 112).

1.5.3. Ekonomik Sınıflandırma

Ekonomik sınıflandırma, kamu gelir ve harcamalarının ekonomik türlerine göre gruplandırılmasını ifade etmektedir. Bu sınıflandırma, bütçenin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini analiz etmeye yardımcı olmaktadır. Genel olarak gelir ve gider kalemlerine göre bölünmüş bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür (Siverekli Demircan, 2005, s. 66).

Ekonomik sınıflandırma, kendi içinde harcama ve borç vermenin ekonomik sınıflandırması, gelirin ekonomik sınıflandırılması ve finansmanın ekonomik sınıflandırılması olmak üzere üç bölümden oluşmuştur (Karakoç ve Kasapoğlu, 2019, s. 490).

Harcama ve borç vermenin ekonomik sınıflandırmasında, harcamalar, cari ve sermaye giderleri ile cari transfer ve sermaye transfer olmak üzere gruplandırılmaktırlar. Gelirlerin ekonomik sınıflandırması, gelirlerin karşılıklı ya da karşılıksız herhangi bir mali hakka dayanmasına gerek duyulmadan yapılan tahsilatları ifade etmektedir. Finansmanın ekonomik sınıflandırılması ise, devletin finansman (gelir-gider farkı) açıklarını karşılamak amacı ile kendi yükümlülükleri karşılığında yapmış olduğu ödeme ve tahsilatları olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bütçe gelirleri ile giderleri arasında bir fazlalık olması durumunda bu fazlalığın nasıl kullanılması gerektiğini de belirtmektedir (Dayar ve Esenkar, 2008, s. 270).

1.5.4. Finansman Tipi Sınıflandırma

Finansman tipi sınıflandırma, yapılan harcamaların finans edildiği kaynağın gösterilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırmada ödemenin nereye yapıldığının önemi yoktur. Finansman tipi sınıflandırma ile dış proje kredileri, özel ödenekler ve şartlı bağış ve yardımların da takibine olanak sağlamaktadır (Yoruldu, 2021, s. 70).

1.6. BÜTÇENİN FONKSİYONLARI

Devlet, toplumun ortak ihtiyaçlarını gidermek ve diğer kamu hizmetlerini yerine getirmek için harcamalara ve bu harcamaların da nasıl finanse edilmesi gerektiğini bütçe ile yapmaktadır. Bütçenin bir mali yıl içerisinde yapılacak harcama ve gelir tahminini göstermesinin yanında bazı fonksiyonları da bulunmaktadır. Bütçeye yüklenmiş olan görevlerin yerine getirilmesi olgusu olarak da bütçenin fonksiyonlarını tanımlamak mümkün olacaktır (Karabaş, 2005, s. 30).

Devletin üstlendiği görevlerin artması bütçenin fonksiyonlarında da artışların olmasını beraberinde getirmektedir. Bütçe, geçmişte gelir ve gider denkliliğini gösteren mali bir belge iken, günümüzde ekonomik ve sosyal hayatı düzenleyen dinamik bir araç halini almaktadır. Eskiden klasik maliye düşüncesinin bir sonucu olarak mali ve hukuki fonksiyonlarına bağlı kalmakta iken, günümüzde bu fonksiyon daha esnek bir hal almaktadır. Bütçenin daha esnek hale gelmesi de bütçeye ekonomik ve sosyal görevleri de yüklememektedir. Maliyenin farklı alanların da görülen çağdaş ve klasik ayrımı bütçenin fonksiyonlarında da bu ayrımı görülmektedir (Canbay, 2001, s. 127).

1.6.1. Bütçenin Klasik Fonksiyonları

Klasik bütçe teorisi, devletin ekonomik müdahalesini minimum düzeyde tutmayı ve serbest piyasa ilkelerine dayalı bir ekonomik yapıyı hedeflemektedir. Bu bağlamda klasik bütçe fonksiyonları da genellikle sınırlı ve temel kamu hizmetlerinin finansmanını odak noktasına almaktadır. Bütçenin klasik fonksiyonlarını, iktisadi, hukuki, siyasi ve denetsel görevleri teşkil etmektedir (Coşkun, 1973, s. 51).

1.6.1.1. Bütçenin İktisadi Fonksiyonu

Bütçenin iktisadi fonksiyonu, bütçenin ekonomik amaçlara ulaşmak için kullanılmasını ifade etmektedir. Bütçe, ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, enflasyonun kontrol edilmesi, işsizliğin azaltılması gibi iktisadi hedeflere yönelik hedeflere yönelik politikaların bir aracı olarak kullanılmasını ifade etmektedir. İktisadi fonksiyonun temel amacı ekonominin genel performansını iyileştirmek ve ekonomik refahı artırmaktır (Kızıлтаş Uzunali, Güneş, ve Görmez, 2019, s. 3612).

Bütçenin iktisadi önemi devletin ekonomi içindeki payının büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bu sebepten dolayı bütçe politikası ile milli ekonominin etkilenmesi hedeflenmektedir. Bütçenin açık ya da fazla vermesi, gelir-gider dengesindeki oynamalar ekonomik hayata etkisi fazla olmasından dolayı bütçe iktisadi amaçlara ulaşma konusunda etkin bir iktisat politikası aracı olarak kabul edilmektedir (Kanca ve Bayrak, 2019, s. 148).

1.6.1.2. Bütçenin Mali Fonksiyonu

Bütçenin eski ve olağan fonksiyonudur. Bütçenin mali fonksiyonu, devletin toplumsal ihtiyaçları karşılayacak kadar gelire sahip olması şeklinde ifade edilmektedir. Bu fonksiyon mali dengenin bir parçasıdır. Mali fonksiyon ile kamu harcamalar ile kamu gelirleri arasında mali denge kurulması sağlanmaktadır (Bülbül, Devlet Bütçesi, 2021, s. 50).

Mali fonksiyon, devletin gelir toplama ve harcama süreçlerin kapsamaktadır. Bu fonksiyon, kamu hizmetlerinin finansmanının ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından önem arz etmektedir. Hükümet, kamu hizmetlerini finanse etmek için vergi toplamaktadır. Adil ve etkin vergi politikaları kamu gelirlerinin sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Kamu harcamalarının etkin ve verimli yönetilmesi kamu hizmetlerinin de kalitesini artırmaktadır. Devlet bütçe açıklarının finansmanının da borçlanmaya başvurmaktadır. Borç yönetimi kamu borcunun sürdürülebilir düzeyde tutulması ve finansman maliyetlerinin kontrol altında tutulması mali fonksiyonun borç yönetimi özelliği ile sağlanmaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2010, s. 12).

1.6.1.3. Bütçenin Hukuki Fonksiyonu

Bütçenin hukuki fonksiyonu, bütçenin hukuki çerçevesinin oluşturulması ve bütçe sürecinin hukuka uygun olarak yürütülmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bütçenin hukuki fonksiyonu, bütçenin hazırlanması, onaylanması, uygulanması, denetlenmesi ve

raporlanması süreçlerinin hukuka uygun olmasını sağlayarak kamu kaynaklarının adil ve şeffaf bir şekilde yönetilmesine olanak vermektedir. Bu fonksiyon, bütçenin demokratik bir süreç olarak yasal ve şeffaf bir şekilde oluşturulmasını ve uygulanmasını da sağlamaktadır (Kanca ve Bayrak, 2019, s. 148).

Bu bakımdan bütçede yer alan harcama ve gelirler başta Anayasa olmak üzere bütçe kanunu ve ilgili diğer kanunlara uygun olmak zorundadır. Bütçenin hukuki fonksiyonu dinamik bir yapıya sahiptir. Kamu gelirlerinin toplanması ve toplanan gelirlerin harcanması bütçe kanunu ile harcama ve gelir toplama yetkisinin ilgili kanunlarının her yıl parlamento tarafından onaylanması gerekmektedir (Canbay, 2001, s. 128).

1.6.1.4. Bütçenin Siyasi Fonksiyonu

Temsili demokrasilerde bütçe, toplumun talep ve ihtiyaçlarının bir oluşumdur. Bütçenin siyasi fonksiyonu vatandaşların bütçe üzerindeki hakkının neticesidir. Siyasi fonksiyon kısaca, bütçenin parlamento; hükümete yol gösterme, bütçeyi yönetme ve denetleme imkânını vermesidir şeklinde tanımlanmaktadır. Kamu faaliyetlerinin temelini oluşturan kamusal ihtiyaçlar ve hizmetler ile bu hizmetlerin görülmesi sonucu ortaya çıkan kamu gelir ve giderlerinin miktar, hacimleri siyasi otorite tarafından belirlenmektedir. Bu durum ise tamamı ile bir siyasi sürecin işlenmesini gerektirmektedir. Bu siyasi sürecin belirgin yönü ise kamu siparişi anlamına da gelen kamu bütçesi ile ortaya konulmaktadır. Kısaca siyasi fonksiyon, bütçenin parlamento tarafından hükümete yol gösterme, bütçeyi yönetme ve denetleme yetkisinin verilmesidir (Acar ve Şahin, 2009, s. 85).

1.6.1.5. Bütçenin Denetim Fonksiyonu

Kamu harcamalarının yapılması ve gelirlerin toplanmasında kanunlara uygun olarak hareket edilip edilmediği bütçe denetimi ile mümkündür. Bu açıdan bütçenin denetim fonksiyonu denilince hükümetin bütçe aracılığı ile denetlenmesi olarak anlamak gerekir (Sivrekli, 2014, s. 62-63). Siyasal ve ekonomik açıdan yürütmenin faaliyetlerinin denetlenmesi, bütçe ile mümkündür. Bütçenin bu özelliği sosyal mücadelelerle gelen tarihsel bir süreç içerisinde kazanılmıştır. Tarihsel sürecin bu bağlamda ilk aşaması vergileri onu ödeyecek olan halkın temsilcilerinin onayı ile olmuştur. Sonraki süreçte toplanan vergilerin kullanılması ve harcamalar konusu gündeme gelmiş ve denetimin olması elde edilmiştir (Bülbül, 2021, s. 59).

Denetim fonksiyonunun temeli, meclis tarafından hükümete verilen gelirlerin tahsili ve harcama konusunda verdiği yetki içerisinde kullanılıp kullanılmadığının incelenmesi yer almaktadır. Etkili bir denetim bir ekonomide kamu maliyesinin sağlıklı bir şekilde uygulanması ve kamu yönetiminde verimliliğin sağlanması açısından önemlidir (Kanca ve Bayrak, 2019, s. 149).

1.6.2. Bütçenin Çağdaş Fonksiyonları

1929 yılında yaşanan büyük buhran devlet ve iktisadi düşüncesinde değişimleri de beraberinde getirmiştir. Tarafsız ve liberal devlet fikrini savunan klasik iktisatçıların aksine müdahaleci devlet anlayışını savunan Keynesyen anlayışı hâkim olmuştur. Ayrıca jandarma devlet fikri yerine sosyal refah devlet fikri kabul görmüştür. Bütçede denklik yerine ekonomik denklik önem kazanmıştır (Kanca ve Bayrak, 2019, s. 149).

Modern maliye anlayışının gelişimi ile birlikte bütçeye yüklenen fonksiyonlar da değişmiştir. Yeni anlayışla birlikte bütçeye yüklenen fonksiyonları bütçenin çağdaş fonksiyonları olarak tanımlanmaktadır (Aktan C. C., 2001, s. 6).

1.6.2.1. Bütçenin İktisadi İstikrar Fonksiyonu

Piyasa ekonomisinde tam çalışma ve fiyat istikrarı kendi kendine sağlanmayacağından harcama ve vergi politikaları ile bu durumu sağlamak için müdahale edilmesi gerekmektedir. Ekonomide yaşanan dalgalanmalar dönemlerinde meydana gelen sorunlardan kurtulmak, ekonomiyi tam istihdama getirmek ve fiyat istikrarını sağlamak için bütçenin kullanılması gerekmektedir. Bu bağlamda bütçede gelir ve gider dengeliği önemsenmemektedir. Ekonominin dengede olması önemsenmektedir. Bütçe konjonktürel duruma göre açık ya da fazla verebilir ya da denk olabilmektedir (Akan, Arslan, ve Kaynak, 2008, s. 109).

Kamu bütçesinin iktisadi istikrarı sağlamak için kullandığı temel araçlar olarak kamu harcamaları, vergi politikaları ve mali politikalarındaki esnekliklerdir. Hükümet ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarını artırarak talebi canlandırmaktadır. Altyapı yatırımları, sosyal yardımlar ve kamu hizmet harcamaları ile ekonomideki durgunluğu hafifletmek için kullanılmaktadır. Vergi oranlarının ayarlanması ekonomik istikrarın sağlanmasında kullanılan bir diğer araçtır. Durgunluk döneminde vergilerin düşürülmesi ile

hane halkı ve işletmelerin harcanabilir gelirini artırarak tüketimi ve yatırımı teşvik etmektedir. Enflasyon dönemlerinde vergi oranlarını artırmak suretiyle talebi kısıtlayarak talepten kaynaklı fiyat artışlarını kontrol altına almaktadır. Bu bağlamda kamu bütçesinin, bütçenin iktisadi istikrar fonksiyonunu etkin olarak kullanması ile ekonomik istikrar ve toplumsal refahın artmasına faydası olmaktadır (Bülbül, 2021, s. 65-67).

1.6.2.2. Bütçenin Kaynak Tahsisi Fonksiyonu

Ülkedeki kaynaklar, özel kesim ile kamu kesimi tarafından kullanılmakta bu bağlamda bütçenin kaynak tahsisi fonksiyonu ile ekonomideki kıt kaynakların kamu ve özel kesim arasında etkin olarak dağılmasını sağlamak hedeflenmektedir (Akdemir ve Yeşilyurt, 2021, s. 97).

Kaynak tahsisinde etkinlik, tüm çalışmak isteyenlerin istihdam edilmesi ve üretim faktörlerinin ihtiyaç duyulan alanlarda tam olarak çalıştırılması şeklinde ifade edilmektedir. Ancak bu durumun kendiliğinden sağlanması mümkün değildir. Bu nedenle devlet müdahale ederek bazen ekonomiye bizzat girerek sağlamaya çalışmalıdır. Bu durumun sağlanmasın da ise bütçe, kaynak tahsisi ile belirleyici faktör olmaktadır (Bülbül, 2021, s. 61).

Devlet, bütçe aracılığı ile yürüttüğü faaliyetleri etkin olarak yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu nedenden dolayı piyasanın düzenli bir şekilde işlemlerini ve ekonomideki kaynakların en elverişli şekilde kullanılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca kaynak tahsisi fonksiyonu ile, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılması ve bölgesel gelişmişlik farklılıkların da ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Kalenderoğlu, 2002, s. 171).

1.6.2.3. Bütçenin Gelirlerin Dağılımı Fonksiyonu

Bütçenin gelir dağılımı fonksiyonu, ekonomik ve sosyal adaletin sağlanması amacı ile gelirlerin toplumsal kesimler arasında yeniden dağıtılmasını hedeflemektedir. Bu fonksiyon, devletin maliye politikaları yoluyla gelir eşitsizliklerini azaltma ve toplumsal refahı artırmadaki rolünü ifade etmektedir. Gelir dağılımı fonksiyonu, vergi politikaları, sosyal transferler ve kamu harcamaları gibi araçlarla yerine getirilmektedir (Tüngen, 2016, s. 27).

Toplumsal refahın sağlanmasında ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında gelir dağılımı önemli yer tutmaktadır. Ekonomik sistemlerin işleyişi sırasında piyasa mekanizmaları gelir ve servet eşitsizliklerine neden olmaktadır. Bu eşitsizlikler sosyal huzursuzluğa, yoksulluğun artmasına ve sosyal dışlanmaya yol açmaktadır. Devlet, bütçe aracılığı ile gelirin daha adil dağılımını sağlayarak sosyal adaleti tesis etmektedir. Bütçenin gelirlerin dağılımı fonksiyonu bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Genel bir ifade ile, bütçenin gelirlerin dağılımı fonksiyonu ile düşük gelirli grupların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması hedeflenmektedir (Bal, 2016, s. 5-6).

1.6.2.4. Bütçenin Planlama ve Yönetim Aracı Olma Fonksiyonu

Kamu bütçesi, devletin mali kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasını gerçekleştirmek amacı ile oluşturulmuş bir planlama ve yönetim aracı olma özelliğine sahiptir. Bu fonksiyon kamu harcama ve gelir politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde önemli bir role sahip olmaktadır. Bütçenin planlama ve yönetim aracı olma fonksiyonu, kamu kaynaklarının stratejik hedeflere yönlendirilmesini, mali disiplinin sağlanmasını ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesini hedeflemektedir (Bülbül, 2021, s. 60).

Türkiye’de 5018 Sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte kamu idareleri de orta ve uzun vadeli hedeflerini, temel ilke ve politikalarını, amaç ve önceliklerini, performans kriterlerini ve bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemlerini içeren bir stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Hazırlanan bu plana uygun olarak da bütçenin uygulanması gerekmektedir (Bal, 2016, s. 15).

1.6.2.5. Bütçenin Konjonktür Fonksiyonu

Kelime anlamı olarak konjonktür mevcut durum şeklinde anlamına gelmektedir. Ekonomik konjonktür denilince ekonomi içerisinde yaşanan daralma, genişleme ve durgunluk dönemleri anlaşılmaktadır. Bütçenin bu fonksiyonu, Keynesyen düşünceye göre, ekonomide yaşanan bu dalgalanmalara karşı bütçeyi düzenleyici bir araç olarak kullanmayı belirtmektedir (Pehlivan, 2018, s. 219).

Bütçenin bu fonksiyonu, ekonomideki konjonktürel gelişmelere göre bütçenin de esnek olması gerektiğini ifade etmektedir. Bütçe ekonomideki dalgalanmalara karşı ters yönde olacak şekilde çalışması gerekmektedir. Örneğin, enflasyonist dönemlerde bütçe gelir

fazlası oluşturarak fazla alım gücünü geriye çekmeli, deflasyonist dönemlerde ise gider fazlası ile ekonomiyi canlandırmasıdır (Bülbül, 2021, s. 66).

1.7. BÜTÇE TÜRLERİ

Günümüzde kamu mali yönetimi, devletin gelir ve giderlerini düzenleyerek ekonomik faaliyetlerin etkin bir şekilde yönlendirilmesini ve kamu kaynaklarının verimli kullanılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçla çeşitli bütçe türleri kullanılmaktadır. Bu bütçe türleri genel olarak 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine uygun olarak hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu kanun Türkiye’de kamu mali yönetimini düzenleyen önemli bir mevzuat olup, kamu kaynaklarının etkin ve verimli olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Ayrıca kamu harcamalarını kontrol altında tutmaktadır. Bu kanuna göre bütçe türleri; genel bütçe, özel bütçe, düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi ve mahalli idareler bütçesi olarak sınıflandırılmaktadır (Er, 2010, s. 187).

1.7.1. Merkezi Yönetim Bütçesi

Bütçe açısından kamu kesiminin temelini oluşturan merkezi yönetim bütçe sistemi, genel ve özel bütçeli idareler ile düzenleyici ve denetleyici kurumlardan oluşan bütçeyi ifade etmektedir.

1.7.1.1. Genel Bütçe

Devletin temel gelir ve gider kalemlerini kapsayan ve tüm hizmetlerinin finansmanını sağlayan bütçe türü olarak tanımlanmaktadır. 5018 sayılı kanuna ekli (I) sayılı cetvelde sıralanan kamu idarelerinin bütçeleridir. Bu idareler devlet tüzel kişiliğinin içinde olduklarından dolayı ayrı tüzel kişilikleri bulunmamaktadır. Kendilerine özgü mal varlığı ve gelirleri bulunmamaktadır. Bu bütçe devletin toplam mali yapısını ve performansını gösteren bütçelerdir (Tuncer, 2006, s. 7).

1.7.1.2. Özel Bütçe

Özel bütçe, bir bakanlığa bağlı ya da ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yerine getirmek amacıyla kurulmuş olan ve gelir tahsis edilen tahsis edilen gelirle harcama yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile

düzenlenen 5018 sayılı Kanuna ekli (II) sayılı cetvelde yer alan her bir kamu idaresinin bütçeleridir (Bülbül, 2021, s. 129).

Özel bütçe, belirli bir kamu kurum ve kuruluşunun gelir ve giderlerini kapsamaktadır. Kamu kurumlarının faaliyetlerini finanse etmek için kullandıkları gelir ve harcamaları içermektedir. Özel bütçeli kurumlar, genel bütçeli kurumlardan farklı olarak kendi gelirleri olan kurumlardır. Ürettikleri mal ve hizmetlerin faydası bazı hallerde tamamen bazı hallerde ise kısmen bölünebilen ve fiyatlandırılabilen kurumları ifade etmektedir. Bu kurumlar kendi öz gelirleri ile giderlerini karşılamaya çalışmakta olup, kendi gelirlerinin yetersiz kalması durumlarında ise hazineden yardım alarak giderlerini karşılamaktadırlar (Acar ve Akçakanat, 2012, s. 26).

1.7.1.3. Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Bütçesi

Düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurul, kurum veya üst kurul şeklinde teşkilatlanan ve bu kanuna ekli (III) sayılı cetvelde yer alan her bir düzenleyici ve denetleyici kurumun bütçesi şeklinde ifade edilmektedir (Bülbül, 2021, s. 136).

Radyo, televizyon, bankacılık, sermaye piyasası, enerji piyasası gibi önemli sektör ve alanları düzenlemek ve denetlemek maksadı ile kurulan kurum ve kuruluşları siyasi karışmalardan korumak, idari ve mali özerkliklerini garanti altına almak için kendi yetki alanlarına giren konularda düzenleyici ve denetleyici görev yapmak üzere kanunla kurulmuş olan kurum ve kuruluşların bütçeleridir. Harcama kalemleri arasında finansman düzenleme ve denetleme faaliyetleri, ekonomik teşvikler ve diğer düzenleyici tedbirler yer almaktadır. Örneğin rekabeti teşvik eden düzenlemeleri piyasa denetleyici kuruluşların faaliyetlerinin finansmanı gibi unsurlar düzenleyici ve denetleyici bütçenin içeriğini oluşturmaktadır (Tuncer, 2006, s. 7).

1.7.2. Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi

Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi, sosyal güvenlik hizmeti sunmak üzere, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulan ve bu kanuna ekli (IV) sayılı cetvelde yer alan her bir kamu idaresinin bütçesi şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü sosyal güvenlik kurumlarındandır. Bu bütçe, sosyal

güvenlik sisteminin mali durumunu göstermekte ve sosyal yardımların sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Gelir kaynakları arasında prim, sosyal güvenlik katkı payları ve devlet bütçesinden yapılan transferler yer alırken, harcama kalemleri arasında emekli aylıkları, sağlık hizmetleri, işsizlik sigortası hizmetleri ve diğer sosyal yardımlar yer almaktadır (Kara, 2007, s. 85).

1.7.3. Mahalli İdareler Bütçesi

Modern maliye sisteminde kamu giderlerini karşılayan temel kaynak milli gelirin olmasından dolayı gerek merkezi idare gerekse mahalli idareler kamu hizmetlerini karşılayacak kamu gelirlerini ortak bir kaynaktan milli gelirden elde etmektedirler (Bülbül, 2013, s. 45).

Mahalli idareler; il, belediye ve köy halkının ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan ve kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşları ifade etmektedir. Mahalli idareler, belli bir hukuk düzeni içinde oluşturulmuş Anayasal kuruluşlardır. Ülke halkının tercih ve taleplerinin yönetime yansıtılması noktasında büyük önem taşımaktadırlar. 5018 sayılı kanuna göre mahalli idare bütçesi, mahalli idare kapsamındaki kamu idarelerinin bütçeleri olup il özel idareleri ve belediye bütçeleri bu kapsamda yer almaktadır. Mahalli idare bütçeleri yasama organları tarafından değil kendi özel kanunları çerçevesinde yetkili ve görevli kişilerce onaylanmaktadır (Ayyıldız, 2012, s. 7).

1.8. BÜTÇE UYGULAMALARI

Türkiye’de bütçe uygulamaları kamu mali yönetimin önemli bir parçasıdır. Kamu harcamalarının planlanması, kullanılması ve denetlenmesi süreçleri bütçe uygulamaları ile olmaktadır. Bu programlar ekonomik istikrarı korumayı, kamu performansını etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasını ve kamuya yönelik kaynakların doğru bir şekilde dağıtılmasını amaçlamaktadır. Türkiye’de bütçe uygulamaları bazı aşamalardan oluşmaktadır.

1.8.1. Bütçenin Hazırlanması Süreci

Anayasamızın 161. Maddesinde Bütçe ve Kesin Hesap başlığında kamu idarelerinin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışında kalan kamu tüzel kişilerinin harcamalarının yıllık

bütçelerle yapılacağı belirtilmektedir. Bu maddeye göre merkezi yönetim sorumluluğundaki kamu idareleri ile genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri bütçelerini yıllık olarak yapmalıdır (Bülbül, 2021, s. 174).

Türkiye’de Merkezi Yönetim Bütçesi’nin hazırlanma görevi, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ve Anayasa ile Cumhurbaşkanlığındadır. Anayasamıza göre Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini mali yılbaşından en az 75 gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmaktadır. Bütçe gelir ve gider tahminlerinden oluşmaktadır. Bundan dolayı da gelirler ve giderler ayrı ayrı olacak şekilde hazırlanır daha sonra ise bir araya getirilmektedir. Gelir ve gider teklifleri, ekonomik ve mali analiz yapılmasına imkân verecek, hesap verilebilirliği ve saydamlığı sağlayacak şekilde Cumhurbaşkanlığı tarafından uluslararası standartlara uyumlu olarak belirlenen sınıflandırma sistemine göre hazırlanmaktadır (Yegen, 2020, s. 155).

1.8.1.1. Orta Vadeli Program

Merkezi Yönetim Bütçesi’nin hazırlanmaya başlanması orta vadeli programın kabul edilmesi ile başlar. Bundan dolayı Türkiye’de bütçe süreci orta vadeli program ile başlamaktadır. Orta Vadeli Program üç yıllık dönemi kapsayan makroekonomik hedef ve kriterleri belirlemektedir. Orta Vadeli Program Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ile Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanır ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra Resmî Gazetede yayımlanır (Yegen, 2020, s. 159).

Orta Vadeli Program, kamu ve özel kesim için ortaya çıkabilecek gelişmeleri artıracak bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Makro politikaların yanı sıra temel gelişme eksenlerini ve ana sektörleri kapsamaktadır. Uzun vadeli hedeflere katkıda bulunacak şekilde üç yıllık dönemde üzerinde konsantre olunması gereken önceliklerin belirlenmesini sağlamaktadır. Uygulamaların sonuçlarını ve gen şartlarda meydana gelen değişimleri dikkate alarak her yıl yenilenecek bir dinamik yapıya sahiptir (Bülbül, 2021, s. 176).

1.8.1.2. Orta Vadeli Mali Plan

Orta Vadeli Mali Plan, bütçenin hazırlanmasında önemli bir diğer ana belge olma özelliğine sahiptir. Orta Vadeli Program ile uyumlu olmak üzere merkezi yönetim bütçesi toplam gelir ve gider tahminleri ile birlikte hedef açık ve borçlanma durumu ile kamu idarelerinin ödenek teklif tavanlarını içermektedir. Orta Vadeli Mali Plan, Cumhurbaşkanı

tarafından onaylanmakta ve en geç Eylül ayının 15'ine kadar Resmî Gazete 'de yayımlanmaktadır (Egeli ve Dağ, 2013, s. 43).

Orta Vadeli Program'da makro politikalar, temel ilkeler, temel ekonomik büyüklüklere ilişkin amaçlar ve sektörel öncelikler yer almaktadır. Orta Vadeli Mali Planda ise üç yıllık toplam gelir ve harcama tahminleri, bütçe açıkları, borçlanma hedefleri ve üç yıllık ödenek teklif tavanları yer almaktadır. Orta Vadeli Mali Planın kapsamını gelecek üç yıla ilişkin gelir ve gider tahminleri, hedeflenen açık ve borçlanma durumu ile kamu giderlerinin ödenek teklif tavanları şeklinde özetlemek mümkündür (Bülbül, 2021, s. 177).

1.8.2. Bütçenin Görüşülmesi ve Onayı

Anayasanın 161. Maddesine göre Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini mali yılbaşından en yetmiş beş gün önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmaktadır. Bütçe teklifi, bütçe komisyonunda görüşmeye başlanır. Plan ve Bütçe Komisyonu elli beş gün içerisinde kabul edeceği metin, komisyon raporu ile birlikte mali yıl başından en az 20 gün önce meclis genel kuruluna sevk eder ve mali yıl başına kadar karara bağlanmaktadır (Egeli ve Dağ, 2013, s. 47).

Plan ve Bütçe Komisyonu kırk üyeden oluşmaktadır. Toplam üyelerin en az 25 üyesinin iktidar grubundan oluşmasını öngören hükme yeni düzenlemede yer verilmemiştir. Bu yeni düzenleme ile geleneksel başkanlık sistemine uygun olarak hükümetin parlamento çoğunluğuna kurulmaması nedeni ile iktidar partisinin ya da partilerinin çoğunluğunu sağlamaya yönelik bu ifade öneri metninde yer almamaktadır (Bülbül, 2021, s. 181).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 19. Maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi merkezi yönetim bütçe kanun teklifinin metnini maddeler, gider ve gelir cetvellerini kamu idareleri itibarıyla görüşür ve oylamasını yapar. Merkezi yönetim bütçe kanunu mali yıl başından önce Resmî Gazetede yayımlanmaktadır. Resmî Gazetede yayımlanması ile merkezi yönetim bütçesi de yürürlüğe girmiş olur. Merkezi yönetim bütçesi ile verilen ödenek harcanabilecek tutarın sınırını ifade etmektedir. Harcanabilecek tutarın aşılabileceğine dair hüküm Cumhurbaşkanı kararnamesi ile de bütçe kanunda böyle bir hüküm yer almaz (Yegen, 2020, s. 163).

1.8.3. Bütçenin Uygulanması

Bütçenin mecliste onaylandıktan sonra ikinci aşama olan uygulanma aşamasına geçilir. Bütçenin uygulanması, bütçede ön görülen giderlerin gerçekleşmesi, gelirlerin toplanması ve gelir ile gider arasındaki uyum ile dengenin sağlanması şeklinde tanımlanabilir. Bütçenin uygulanmasından Cumhurbaşkanı sorumludur. Ancak genel olarak bakıldığında bütçenin uygulanmasında ödenek tahsis edilen ve gelir toplama yetkisi verilen tüm kamu kurumu idareleri de sorumlu olmaktadır. Bütçenin uygulanması sürecinin yönetiminde ise Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı yer almaktadır (Bülbül, 2021, s. 190).

1.8.4. Bütçenin Kapatılması

Mali yıl içerisinde uygulanan bütçenin mali yıl sonunda kapatılması gerekmektedir. Bütçenin uygulanmasında rol olanların denetiminin yapılması için de bütçenin kapatılması önem taşımaktadır. Bütçe hesapları kapatılırken, egzersiz ve jestiyon yöntemleri kullanılır (Çiçek ve Cerit, 2023, s. 19).

Hesap Dönemi adı da verilen egzersiz yönteminde bütçe kalemlerindeki değişimler mali yıl sona erse dahi hesaplar kapatılana kadar ödeneklerin kullanılmaya devam edilmesini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ödeneklerin tamamının kullanıncaya ve gelirlerin de tamamının toplanmadan hesaplar kapatılmaz. Hesabın kapatılması, hesaba ait ödeneğin tamamının harcanması ya da gelirlerin tahsil edilmesi koşuluna bağlıdır. Bu sistem bütçenin bir yıldan fazla süreye yayılması bu da denetiminin geciktirmesi nedeni ile sakıncalıdır. Bu nedenle bütçe hesabının kapatılmasında jestiyon yöntemi kullanılmaktadır. Jestiyon yönteminde bütçe işlemleri ve hesapları aynı mali yıl içerisinde kapatılmaktadır. Bu yöntemde tüm gelirlerin tahsil edilmesi ya da giderlerin yapılması şartı bulunmamaktadır. Türkiye’de hesap kapatma yöntemi olarak bazı istisnai durumlar olmakla birlikte Jestiyon Yöntemi kullanılmaktadır. 5018 sayılı kanunun 51. Maddesinde “Bütçe gelirleri tahsil edildiği, bütçe giderleri ise ödendiği yılda muhasebeleştirilir.” İfadesi ile bu yöntemle gönderme yapılmaktadır (Karaca, 2021, s. 386).

1.9. BÜTÇE AÇIKLARI

Bir hükümetin belirli bir dönemdeki toplam gelirlerinin aynı dönemdeki toplam harcamalarından daha az olması durumu bütçe açığı olarak tanımlanmaktadır. Bu durum devletin harcamalarını karşılamak için borçlanması ya da farklı finansman yöntemlerine başvurması gerektiğini göstermektedir. Bütçe açıkları ekonomilerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur ve ekonomi politikalarının da önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütçe açığı, devletin kamu hizmetleri, alt yapı projeleri, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yaptığı harcamaların, topladığı vergi ve diğer gelirlerden fazla olması durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu açıklar genellikle ekonomik büyümeyi teşvik etmek, işsizliği azaltmak veya ekonomik durgunluk dönemlerinde talebi artırmak için yapılan hükümet harcamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak kalıcı ve yüksek bütçe açıkları uzun vadede ekonomik istikrarsızlığa ve borç sürdürülebilirliği sorunlarına yol açılmasına neden olabilmektedir (Sönmez, 1994, s. 580).

Bütçe açıkları farklı kaynaklardan ve ekonomik şartlardan dolayı meydana gelmektedir. Bu nedenle bütçe açıkları çeşitli türlerde sınıflanmaktadır.

1.9.1 Geleneksel Bütçe Açığı

Geleneksel Bütçe Açığı, en genel anlamı ile devletin toplam gelirlerinin toplam harcamalarını karşılamaması durumu olarak ifade edilmektedir. Borç anapara geri ödemlerinin dikkate alınmadığı, ancak borçlanmanın faiz ödemlerinin dahil edildiği bütün kamu harcamaları ile borçlanma dışında kalan kamu gelirleri arasında oluşan fark olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel bütçe açığı yönteminde, borçlanma yolu ile elde edilen gelir ve borç geri ödemeleri gider olarak hesaplanmaz sadece borç faiz ödemeleri gider olarak hesaplanmaktadır (Akan ve Ay, 2023, s. 205-206).

Geleneksel Bütçe Açığı, kamu kesiminin toplam net borçlanmasını göstermektedir. Net borçlanmanın sıfıra eşit olması ya da kamu borcunun sabit kalması durumunda bütçenin de dengede olmasını ifade etmektedir. Geleneksel açıktaki faiz ödemeleri bütçe harcamaları içerisinde yer almakta olup bu da enflasyonist dönemlerde nominal faiz oranlarının yükselmesi bütçe harcamalarını dolaylı olarak da bütçe açığına olumsuz yönde etki etmektedir. Bu durum da bütçe gelir gider dengesinde yer alan faiz ödemelerinden

kaynaklanan geçmiş yıllardaki bütçe açıklarını cari yıla da taşınmasına neden olmaktadır (Bülbül, 2021, s. 324).

1.9.2. Birincil (Faiz Dışı) Açık

Birincil Açık, hükümetin faiz ödemeleri hariç cari harcamalarının gelirlerini aşması durumunda ortaya çıkan açıkları ifade etmektedir. Bu sebepten bütçe açıklarından faiz ödemeleri çıkarıldıktan sonra kalan birincil açık hükümetin kontrol ettiği bütçe durumunu ifade etmektedir. Bu da hükümetin cari yıldaki politikalarının başarılı olup olmadığını ölçmek için iyi bir araç olma özelliğini taşımaktadır (Akdoğan ve Agun, 2018, s. 210).

Birincil (Faiz Dışı) Açık, kamu açıklarının sürdürülebilirliği açısından önemli bir açık ölçüm yöntemidir. Bir ülkede kamu bütçesinin uzun süre birincil açık vermeye devam etmesi o ülke bütçe açısından tehlikeli bir durum olmasını ifade etmektedir. Faiz hadleri ve faiz ödemelerinin etkilerinden arındırılmış bir bütçe açığı elde edilmek isteniyorsa birincil bütçe açığı verilerine bakmak doğru bir tercih olmaktadır (Bülbül, 2021, s. 325).

1.9.3. İşlemsel Açık

İşlemsel Açık, bütçe açığından faiz ödemeleri çıkartılmadan sadece enflasyon etkisi ile büyüyen kısmının çıkartılması ile bulunan açığı ifade etmektedir. İşlemsel açığı, birincil açık ile faiz ödemelerinin reel toplamı şeklinde tanımlayabiliriz (Blejer ve Adrienne, 1992, s. 656). İşlemsel açık, geleneksel açığın borç faiz ödemelerinin enflasyondan arındırılmış miktarın çıkarılması ile bulunan bir kamu bütçesi açığı yöntemi olup literatürde enflasyondan arındırılmış açık olarak da adlandırılmaktadır. Yüksek enflasyon yaşayan ülkelerin mali durumlarının ölçülmesi açısından oldukça önem arz etmektedir (Akan ve Ay, 2023, s. 208).

İşlemsel Açık ölçüm yönteminin hesaplanmasında kullanılan enflasyon oranının gerçeği yansıtması oldukça önem arz etmektedir. Enflasyon bu açığın hesaplanmasında kilit görev taşımaktadır. Beklenen enflasyon ile gerçekleşen enflasyon arasında fark olması durumunda diğer bir ifade ile ekonomide sürpriz enflasyon durumu işlemsel açığında hesaplanmasını zor kılmaktadır. Hesaplama gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyon oranının altında olabileceğinden bütçe açıkları gerçek seviyesinin altında gözükmeleri durumu

olduğundan, işlemsel açığın doğru hesaplanmasında gerçekleşen enflasyon oranı değil beklenen enflasyon oranını dikkate almak daha doğru olacaktır (Bülbül, 2021, s. 325).

1.9.4. Cari Açık

Kamu kesimindeki tasarrufların büyüklüğünü ifade eden bu açık net değer bütçe açığı olarak da adlandırılmaktadır. Cari açık, kamu gelir ve harcamalarından yatırım harcamaları ve sermaye gelirleri çıkarılarak hesaplanmaktadır. Bu ölçüm yöntemi ile devletin sermaye dışı hesaplanmaya çalışılmaktadır. Net değer bütçe açığı olarak da ifade edilen bu cari açık ölçüm yönteminin devletin ekonomideki toplam tasarruflara ve büyümeye katkısını ölçmektedir. Kamunun kaynakları harekete geçirerek büyümeye katkıda bulunabilmesi, toplam yatırımlar üzerindeki etkisi ile ölçülmesini ifade etmektedir. Kamu Açık yöntemlerinden olan cari açık, talep analizi için uygun bir yöntemdir. Gelişmekte olan ülkelerde uzun vadeli değerlendirmeler ve ekonomik planlama açısından yararlı bir yöntemdir (Egeli, 2002, s. 3).

Cari açık, kamu kesiminin ulusal tasarrufa ne ölçüde katkıda bulunduğunu gösteren bir yöntemdir. Bunun birlikte cari bütçe dengesinin açık vermesi kamu maliyesi açısından olumsuz bir gelişme olarak görülmektedir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşlar cari açığı önemsemektedir (Şen ve Sağbaş, 2004, s. 16).

1.9.5. Nakit Açık

Nakit açık, bir yıllık süre içerisinde yapılan nakit harcamalarla yine aynı dönem içerisinde elde edilen nakit gelirler arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile, belirli bir dönemde nakit olarak yapılması gereken ödemelerin toplanan nakit miktarını aşması durumu olarak da ifade edilmesidir. Nakit açık, hükümetin kısa vadeli likidite sorununu ve borçlanma ihtiyacını artırmaktadır. Bu açık yöntemi hükümetin mali disiplini ve nakit yönetimi açısından önem arz etmektedir (Bülbül, 2021, s. 325).

1.9.6. Nominal ve Reel Bütçe Açıkları

Kamu kesimin yaptığı harcamalar ile elde ettiği gelirlerin nominal değerleri arasında oluşan olumsuz fark nominal bütçe açığı olarak ifade edilmektedir. Bu fark harcama ve gelirlerin reel değerleri üzerinden hesaplanarak oluşmuş işe reel bütçe açığı olarak

tanımlanmaktadır. Nominal bütçe açığı hesaplanmasında enflasyonun aşındırıcı olma etkisi dikkate alınmaz, bu durum yüksek enflasyon dönemlerinde yapılan açık hesaplamasında gerçekçi bir sonuç vermeyecektir (Akan ve Ay, 2023, s. 210).

Reel Bütçe Açığı, enflasyonun kamu gelir ve harcamaları üzerinde oluşturduğu etkinin arındırılması yolu ile hesaplanmaktadır. Bu açık hesaplama yöntemi ile harcamalar ile gelir arasında meydana gelen negatif fark gerçek değeri ile hesaplanmış olmaktadır. Reel bütçe açığının hesaplanması, kamu kesimi borçlarının reel değerini göstermesi bakımından oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz (Eisner, 1989, s. 78).

BÖLÜM 2. TÜRKİYE’DE BÜTÇE HARCAMA POLİTİKALARI

Türkiye’de bütçe harcama politikaları, devletin ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşma çabasının en önemli araçlarından biri olarak kamu maliyesinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bütçe harcamaları, ekonomik büyümenin desteklenmesi, sosyal refahın artırılması, kamu hizmetlerinin sürdürülmesi ve makroekonomik istikrarın sağlanması gibi hükümetin geniş hedeflerini gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin bütçe harcama politikaları ekonomik konjonktür, siyasi tercihler ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli olarak gelişmekte ve şekillenmektedir (Aksu, 2014, s. 66).

Türkiye’nin bütçe harcama politikalarının gelişimi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren incelendiğinde modern bütçe sistemine geçişle birlikte önemli değişikliklere sahne olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra özellikle 1920’li ve 1930’lu yıllarda sanayi ve altyapı yatırımlarına odaklı bir harcama politikası benimsenmiştir. 1950’li yıllarda tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik harcamalar artarken, 1980 sonrası küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisine entegrasyon sürecinde daha liberal ekonomi politikaları ön plana çıkmıştır. 2000’li yılların başından itibaren mali disiplini ve sürdürülebilir büyümeyi vurgulayan yapısal reformlar hayata geçirilmiş, bu dönemde kamu borç yönetimi, vergi reformları ve sosyal güvenlik harcamaları önemli odak noktaları olmuştur (Yavuz, Özgül, ve Susam, 2021, s. 118).

Türkiye’de bütçe harcama politikalarının şekillenmesinde yıllık bütçe süreci ve Orta Vadeli Program önemli rol oynamaktadır. Orta Vadeli Programlar, hükümetin üç yıllık ekonomik ve mali strateji ve hedeflerini ortaya koyarken, bütçe süreci bu hedeflerin somutlaştırıldığı, kamu gelir ve giderlerinin detaylandırıldığı bir planlamayı içeriyor. Bu süreç, Hazine ve Maliye Bakanlığı koordinasyonunda kamu kurumları tarafından bütçe tekliflerinin hazırlanıp sunulmasıyla başlar ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onayıyla sona erer. Bütçe harcamaları cari harcamalar, sermaye harcamaları ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılmakta ve her harcama türü farklı ekonomik ve sosyal öncelikleri yansıtmaktadır (Kartalıcı, 2019, s. 117).

Cari harcamalar, kamu hizmetlerinin günlük işleyişini sürdürmek için gerekli olan maaşlar, mal ve hizmet alımları gibi rutin harcamaları içermektedir. Sermaye harcamaları, uzun vadeli ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini desteklemek için altyapı projelerini,

kamu binalarını ve diğer yatırımları finanse eder (Uzay, 2002, s. 155). Transfer harcamaları, sosyal güvenlik ödemeleri, sübvansiyonlar ve diğer transferler yoluyla gelir dağılımının düzenlenmesinde ve sosyal adaletin geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Tüm bu harcamalar, Türkiye'nin makroekonomik istikrarının korunması, işsizlikle mücadele ve toplumsal refahın artırılması hedeflerine yönelik olarak titizlikle planlanmakta ve uygulanmaktadır (Kanca ve Bayrak, 2015, s. 108).

Türkiye'nin bütçe harcama politikaları, yalnızca yurt içi ekonomik dinamikler tarafından değil, aynı zamanda uluslararası ekonomik koşullar ve küresel finansal dalgalanmalar tarafından da şekillenmektedir. Son yıllarda beklenmedik küresel krizler ve COVID-19 salgını gibi yerel doğal afetler bütçe harcama önceliklerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu bağlamda sağlık harcamaları ve ekonomik destek paketlerinin önemi artarken, finansal sürdürülebilirlik ve kamu borç yönetimi gibi konular da gündeme geldi (Alpdoğan, 2023, s. 54).

Türkiye'de bütçe harcama politikaları dinamik bir yapıya sahip olup, ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada stratejik bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu politikaların etkin yönetimi, ülkenin uzun vadeli ekonomik refahı ve sosyal istikrarı açısından kritik öneme sahiptir (Uzay, 2002, s. 160).

2.1. BÜTÇE POLİTİKASI KAVRAMI

Bütçe politikası, hükümetlerin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmak için kamu harcamalarını ve gelirlerini nasıl yöneteceklerini belirleyen maliye politikalarının bir alt dalıdır. Temel hedefleri ekonomik büyümeyi teşvik etmek, işsizliği azaltmak, fiyat istikrarını korumak ve sosyal refahı arttırmaktır. Bütçe politikaları ekonomik döngülerin yönetilmesinde, kamu hizmetlerinin finansmanında ve gelir dağılımının düzenlenmesinde kilit rol oynamaktadır (Aksu, 2014, s. 69).

Bütçe politikası, hükümetlerin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmak için kamu gelirlerini ve harcamalarını nasıl yönlendireceğini belirleyen kritik bir araçtır. Ekonomik istikrarın sağlanması, gelir dağılımının düzenlenmesi ve uzun vadeli büyümenin desteklenmesi bütçe politikalarının temel hedefleridir. Bütçe dengesi, kamu borç yönetimi, mali disiplin ve harcama verimliliği gibi konular başarılı bütçe politikalarının temel

bileşenlerini oluşturmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için bu politikaların dikkatli yönetilmesi ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Ejder ve Zorkun, 2022, s. 1087).

Bütçe politikası kavramı üzerinde dururken, bütçe dengesizliği, bütçe açığı ve kamu borcu ve maliye politikası araçları gibi temel kavramlardan da kısaca bahsetmek gerekmektedir.

2.1.1. Bütçe Dengesizliği

Bütçe dengesi kavramı genellikle bütçe politikalarının merkezinde yer almaktadır. Bütçe dengesi, devletin gelirleri ile giderleri arasındaki farkı ifade eder. Üç ana bütçe dengesi durumu vardır (Bakkal U. , 2011, s. 19-20):

Bütçe Fazlası: Devletin gelirleri harcamalarından fazla olma durumudur

Bütçe Açığı: Devlet harcamalarının gelirlerinden fazla olma durumudur

Bütçe Dengesi: Devletin gelirlerinin ve giderlerinin eşit olma durumudur

2.1.2. Bütçe Açığı ve Kamu Borçları

Bütçe açığı genellikle borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. Bu da kamu borcunun artmasına neden olmaktadır. Kamu borcu gelecekteki ekonomik büyüme üzerinde baskı oluşturmakta ve faiz ödemeleri diğer hükümet harcamalarını sınırlandırmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir borç yönetimi bütçe politikaları için önem arz etmektedir (Topuz, 2021, s. 76).

2.1.3. Maliye Politikası Araçları

Bütçe politikasının araçları, vergi politikaları, kamu harcamaları ve borçlanma gibi ana araçlarla uygulanmaktadır. Kamu harcamaları altyapı projeleri, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin finansmanı için kullanılırken, vergi politikaları kamu gelirlerini toplamak ve ekonomik faaliyetleri teşvik etmek veya caydırmak için kullanılmaktadır (Atılğan Yaşa, 2017, s. 75-76).

2.1.4 Bütçe Politikasının Amaçları

Bütçe politikalarının temel amaçları, ekonomik istikrarı sağlamak, gelir dağılımını dengelemek ve uzun vadeli ekonomik büyümeyi teşvik etmektir.

2.1.4.1 Ekonomik İstikrar

Bütçe politikaları ekonomik döngülerin yönetilmesinde önemli bir araçtır. Örneğin, ekonomik durgunluk dönemlerinde hükümetler, kamu harcamalarını artırarak veya vergileri azaltarak ekonomik faaliyetleri canlandırmaya çalışmaktadır. Öte yandan ekonomik büyümenin çok hızlı olduğu ve enflasyonist baskıların arttığı dönemlerde harcamaları kısıtlayarak veya vergileri artırarak talebi azaltmaya çalışmaktadır (Şit ve Karadağ, 2018, s. 34).

2.1.4.2 Gelir Dağılımının Düzenlenmesi

Bütçe politikaları aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri azaltmak için de kullanılmaktadır. Düşük gelirli bireyleri desteklemek için sosyal yardımların sağlanması veya kamu hizmetlerine erişimin artırılması sosyal eşitsizliğin azaltılmasına örnek olarak verilebilir. Devlet vergi politikaları ile de gelir dağılımını da etkilemektedir. Artan Oranlı Vergi ile yüksek gelir gruplarından daha yüksek oranlı vergiler alarak gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışmaktadır. Sosyal transferler ve harcamalar yolu ile de kamu tarafından finanse edilen sağlık ve eğitim hizmetler özellikle düşük gelirli vatandaşlar için önemli bir mali destek sağlamaktadır (Ejder ve Zorkun, s. 1093-196).

Devletin vergi politikaları gelir dağılımını doğrudan ve dolaylı olarak önemli ölçüde etkilemektedir. Düşük gelirli bireyler artan oranlı vergi sistemleri ve sosyal harcamalar yoluyla desteklenirken, dolaylı vergiler ve azalan oranlı vergi politikaları daha büyük eşitsizliklere neden olmaktadır. Bu nedenle vergi politikalarının dikkatli tasarlanıp uygulanması, ekonomik adaletin ve toplumsal refahın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır (Polat, 2021, s. 142-143).

2.1.4.3. Uzun Vadeli Ekonomik Büyüme

Hükümetler ekonomik büyümeyi desteklemek için altyapı yatırımlarına, eğitime ve araştırma ve geliştirme faaliyetlerine harcama yapmaktadır. Bu tür harcamalar, ekonominin

üretim kapasitesini artırarak uzun vadeli büyümeyi teşvik etmektedir (Özen ve Köse, 2022, s. 37-39).

2.1.5. Bütçe Politikasına İlişkin Yaklaşımlar

Bütçe politikası yaklaşımları, hükümetlerin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmak için kamu gelirlerini ve harcamalarını nasıl yönlendireceğini belirlemektedir. Bu yaklaşımlar arasında Keynesyen yaklaşım, Neo-Klasik Yaklaşım ve uzun vadeli büyümeyi destekleyen yapısal reformlar öne çıkmaktadır (Kurban, 2021, s. 106).

2.1.5.1. Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen yaklaşım, ekonomi her zaman tam istihdam düzeyinde olmadığı için devletin ekonomide aktif rol alması gerektiğini savunmaktadır. Ekonomi tam istihdam düzeyinde dengede olamayacağını savunan bu yaklaşım, ekonominin eksik istihdam düzeyinde de dengede olabileceğini bu nedenle de genişletici bütçe politikasının uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Keynes'e göre genişletici maliye politikası tedbirleri milli geliri artırmaktadır. Bu nedenle para politikası değil maliye politikası daha etkin olmalıdır. Bu yaklaşımda hükümetler, ekonomik durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarını artırarak ve vergileri azaltarak talebi canlandırmayı amaçlamaktadır. Kısa vadede ekonomik istikrarın sağlanması için Keynesyen politikalar kullanılmaktadır (Kutlu ve Horváth, s. 96-97).

2.1.5.2. Neo-Klasik Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre, ekonomi her zaman tam istihdam denge noktasındadır. Bu nedenden dolayı genişletici bir bütçe politikası ekonomide enflasyonist durumun yaşanmasına neden olacaktır. Neo-Klasikler bütçenin ekonomiye bir müdahale aracı olması nedeni ile bu politikayı benimsememektedir. Bütçe tamamen bir müdahale aracı olması nedeni ile gelir dağılımında denge oluşturmak için bütçenin kullanılmasının yanlış olduğunu savunmaktadırlar. Bütçe açığının finansmanında borçlanma yoluna gidilmesi piyasadaki faiz oranlarının artmasına neden olacağını ve bu durumun ekonomide özel yatırımların azalmasına yol açacaklarını savunmaktadırlar (Birol ve Gencer, 2014, s. 260).

2.5.5.3. Uzun Vadeli Büyümeyi Destekleyen Yapısal Reformlar

Uzun vadeli ekonomik büyüme destekleyen yapısal reformlar, bir ekonominin üretim kapasitesini ve verimliliğini artırarak sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlayan kapsamlı politika değişiklikleridir. Bu reformlar piyasa mekanizmalarının etkinliğinin artırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi, beşerî sermayenin geliştirilmesi gibi kritik alanlara odaklanmaktadır (Aykırı ve Tokucu, 2017, s. 261). Rekabeti teşvik eden liberalizasyon politikaları, kamu maliyesinde sürdürülebilirlik ve verimliliği sağlamaya yönelik çalışmalar, eğitim ve işgücü piyasası reformları bu sürecin temel taşlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda inovasyonun teşvik edilmesi ve altyapının güçlendirilmesi ekonominin rekabet gücünü ve uzun vadeli büyüme potansiyelini artırmaktadır. Yapısal reformların başarıyla uygulanması ekonomik büyüme hızlandırmanın yanı sıra toplumsal refahı artırarak eşitsizliklerin azaltılmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda yapısal reformlar ekonomilerin dinamik ve sürdürülebilir bir büyüme yoluna girmesini sağlamaktadır (Uysal, 2013, s. 115-116).

2.2. TÜRKİYE'DE 1980-2000 DÖNEMİ BÜTÇE POLİTİKALARI

Türkiye'nin 1980-2000 yılları arasındaki bütçe uygulamaları ekonomik ve siyasi dinamiklerin etkisiyle şekillenmiş ve bu süreçte çeşitli reform ve politikaların hayata geçirilmiş olduğu gözlenmektedir. Türkiye hem iç hem de dış ekonomik şoklarla karşı karşıya kalmış olmasından dolayı ekonomik istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir büyüme teşvik etmek amacıyla çeşitli politikaları hayata geçirdiğini görmekteyiz (Aksoy ve Kahrıman, 2022, s. 472).

Türkiye ekonomisi 1980 yılına gelindiğinde ekonomik bir kriz ile karşı karşıya gelmiştir. 1970'li yılların sonlarına doğru gelindiğinde artan dış borçlar ve yüksek enflasyon ekonomik istikrarsızlığa yol açtığı görülmektedir. Bu krizi aşmak ve ekonomiyi yeniden canlandırmak amacı ile 24 Ocak 1980 yılında ekonomik reform sayılabacak kararlar alınmıştır. 24 Ocak Kararları olarak adlandırılan bu ekonomik istikrar kararları ile sıkı bir para politikasının uygulandığı ve enflasyon hızının kesildiği görülmektedir (Ejder, 2012, s. 57).

24 Ocak 1980 istikrar kararları sonrasında, ithal ikameci politikalardan ihracata yönelik kalkınma modeline geçiş yapılmıştır. Faizin kısmen serbest bırakılması, döviz kurunun esnekleştirilmesi ve tarımsal yardımların kapsamının daraltılması 1980 ile 1983

yılları arasındaki temel müdahaleler olduğunu söylemek mümkün olacaktır (Oyan, 1998, s. 25). Faiz oranlarının serbest bırakılması ile bankalara verecekleri kredi oranlarını vadelerine göre ve vadeli mevduatlara verecekleri faiz oranlarını serbestçe belirleme ve ilan etme imkânı sağlanmış olduğu gözlenmektedir. Bu kararlar yıllardan beri arzu edilen gerçekçi faiz politikasına geçiş olmuştur. Bu Karar çerçevesinde Türk lirasının değeri düşürülmüş, ithalat kotaları ve vergiler kaldırılmış ve ihracatın teşvikine yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Maliye politikası araçları olan vergi, kamu harcamaları ve borçlanma araçları sermayenin güçlendirilmesi için kullanılarak devletin küçültülmesi amaçlanmıştır (Cura K. , 1998, s. 134).

12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbe, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Darbe sonrasında yansıtılan askeri yönetim, 24 Ocak Kararlarının içeriğini önemli ölçüde etkilemiştir. Siyasi istikrarsızlık ve askeri yönetimin etkisi ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiş ve toplumsal huzursuzluğun artmasına yol açmıştır (Durmuş, 2011, s. 121-122).

1983 seçimlerinden sonra Anavatan Partisi iktidara geldi ve Turgut Özal başbakan olmuştur. Özal'ın liderliğinde 24 Ocak Kararları ile başlatılan ekonomik liberalleşme politikaları kapsamında kararlar alınmaya devam edildiği gözlenmektedir. Özal hükümeti piyasa ekonomisine geçişi hızlandırmak amacıyla özelleştirme, dış borçlanma ve mali disiplin gibi adımlar atmıştır. Özal döneminde Türkiye ekonomisi için ihracata dayalı bir büyüme stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji kapsamında ihracat teşvikleri artırılmış, döviz kurları serbestleştirilmiş ve yabancı yatırımlar da teşvik edilmektedir (Doğan, 2016, s. 112-115).

1980 sonrası ortaya konulan iktisat politikaları ile öncelikli olarak dolaysız vergilerin kaydırılması hedeflenmiştir. 1985 yılında çıkarılan Katma Değer Vergisi ile dolaylı vergiler tüm kesimleri etkilemiştir 1980'li yıllarda sanayi, madencilik ve tarım gibi üretken sektörler yerine ticaret, ulaştırma ve iletişim gibi üretken olmayan hizmet sektörlerinin desteklenmesi ile dışa açık ekonominin alt yapısının oluşturulmasına yol açmıştır. 1980 sonrası uygulanan kamu gelir politikaları kamunun açığını artırmış ve kamu açığının da finansmanı için borçlanma tercih edilmiştir. Kamu açığı finansmanın da borçlanmanın tercih edilmesi bütçedeki faiz yükünün artmasına neden olmuştur (Ejder, 2012, s. 58).

Kamu harcamalarının genişlemesi ile kamu kesimi borçlanma ihtiyacının hızla artmasına neden olmuştur. Bu durum faiz yükünü ve bütçedeki transfer harcamalarının giderek artmasına yol açmıştır. 1989 yılına gelindiğinde iç tasarrufların artık yetersiz kaldığı bu nedenden dolayı dış tasarrufa ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. 1989 yılı sonrasında uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması finansal serbestleşme sürecine girilmesine neden olmuştur. Bu durumun neticesi ise dış krizlere karşı geliştirilebilecek olan para ve döviz politikalarının olmamasından dolayı ulusal ekonomi de sürekli olarak finansal ve reel krizlere doğru itilmiştir (Cura K. , 1998, s. 135-136).

1989'da yüksek fiyat artışı, daralan üretim düzeyi, ihracata yönelmeyen yatırım yapısının oluşması, düşük reel ücret, yüksek faizler, önemli miktarda kamu açıkları ve kıtlıkla birlikte Türkiye ekonomisinde ciddi bir daralmanın yaşanmasına neden olmuştur. 1991 yılında Körfez Savaşının başlaması da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin bu dönemde dış ticaret dengesinin bozulması ile ekonomik büyümesinin de yavaşlamasına yol açmıştır. Savaş bankalar üzerinde baskılar oluşturmuş ve bankalardan büyük mevduatların çıkışına yol açmıştır. Bu durum faizlerin ve kurların yükselmesine ve rezervlerin de azalmasına neden olmuştur (Erdoğan S. , 2018, s. 37-47).

1994 yılında Türkiye büyük bir ekonomik kriz ile karşı karşıya gelmiştir. Krizin temelinde kamu finansman açıklarının olması 5 Nisan 1994 kararlarında, kamu maliyesi dengesinin düzelmesi için önlemler alınması gerektiğini belirtilmiştir. Bu nedenden dolayı geliri artırıcı ve giderleri azaltıcı önlemlerin alınması ile ilgili uygulamalar başlanmıştır. Gelir artırıcı önlem olarak dolaylı vergilerin artırılması ile özelleştirme gelirleri olması gelir artırıcı önlemlerin de etkin olmamasına yol açmıştır. Etkin bir vergi reformu olmaması ve vergi gelirlerinde kalıcı artış sağlanacak önlemler alınmaması daha sonraki dönemlerde benzer ekonomik sorunların yaşanmasına sebep olmuştur (Ejder, 2012, s. 59-60).

Kamu harcamaları ile ilgili olarak alınan önlemlerde ekonomik ve sosyal öneme sahip harcamaların kısıtlanması ile kamu finansman dengesinin sağlanabileceği düşüncesi önemli bir hata olduğu görülmüştür. Çünkü alt yapı yatırımlarına önem verilmemesi, sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim gibi sosyal harcamalara yeterli kaynak sağlanmaması ülkenin gelişmesi, kalkınması ve ekonomik istikrara kavuşabilmesi de mümkün değildir. 5 Nisan'da alınan iktisadi kararlar önceki dönemlerde alınan kararlardan çok farklı olmaması Türkiye'yi yeni krizlerle karşı karşıya gelmekten kurtaramamıştır (Cura K. , 1998, s. 141-142).

Türkiye ekonomisi, 1999 yılına gelindiğinde Marmara Depremi ile ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Depremın neden olduğu ekonomik zarar kamu maliyesi üzerinde ek yükler getirerek bütçe açıklarına da neden olmuştur. Bu dönemde, kamu harcamalarının artması ve vergi gelirlerin düşmesi nedeni ile bütçe dengesinin sağlanmasını olumsuz etkilemiştir (Aktürk ve Albeni, 2002, s. 6-11).

1999 yılında kamu maliyesinde sürdürülebildiği sağlamak ve ekonomik istikrarı yeniden sağlamak için Uluslararası Para Fonu ile stand-by anlaşması yapılmıştır. İmzalanan bu anlaşma ile mali disiplinin sağlanması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi için önemli bir yol haritası olmuştur. Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşma kapsamında bütçe açıklarının azaltılması ve kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere indirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kamu harcamalarının kısıtlanması, vergi tabanının genişletilmesi ve kamu borçlarının yeniden yapılandırılması gibi önlemler alınmıştır. Ayrıca bankacılık sektöründe reformlar yapılmış ve finansal istikrarın sağlanması amacıyla bankacılık düzenlemeleri sıkılaştırılmıştır (Ejder, 2012, s. 60).

2000 yılında başlayan ekonomik reform süreci, Türkiye ekonomisinin yeniden yapılandırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanmasını amaçlamıştır. Bu dönemde mali disiplinin tesisi ve yapısal reformların uygulanmasıyla kamu maliyesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Ancak bu reformların etkisi tam olarak hissedilmeden Türkiye 2001 yılında yeni bir ekonomik krize sürüklenmiş ve bu kriz daha kapsamlı reformların gerekliliğini bir kez daha ortaya çıkarmıştır (Uysal Şahin ve Akar, 2018, s. 857-858).

2.3. TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI BÜTÇE POLİTİKALARI

Türkiye'nin 2000 yılı sonrasındaki bütçe politikaları ekonomik istikrarı sağlamak, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek üzerine şekillenmiş olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde mali disiplinin sağlanması ve Uluslararası Para Fonu ile yapılan stand-by anlaşmaları çerçevesinde yapısal reformların gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, 2000'li yıllarda uyguladığı bütçe politikalarıyla önemli ekonomik dönüşümler yaşamış ve ekonomik büyüme performansını artırmıştır (Kete, 2023, s. 37).

Türkiye 2000 ve 2001 yıllarında ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krize bankacılık sektöründeki zayıflıklar, kamu maliyesindeki dengesizlikler ve yüksek enflasyon oranları gibi yapısal sorunlar neden olmuştur. 2001 yılında yaşanan mali kriz, Türk Lirası'nın önemli ölçüde değer kaybetmesine ve ekonomik faaliyetlerin ciddi biçimde daralmasına neden olmuştur. Bu krizin ardından Uluslararası Para Fonu ile yapılan stand-by anlaşması kapsamında bir istikrar programı hayata geçirilmiştir. Bu programın temel hedefleri arasında mali disiplinin sağlanması, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi yer almaktadır. Bütçe politikaları açısından kamu harcamalarının kısıtlanması, vergi tabanının genişletilmesi ve kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere indirilmesi gibi önlemler alınmıştır (Yiğitoğlu, 2005, s. 120-121).

2002 genel seçimleri sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi amacıyla kapsamlı reformlar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde bütçe politikaları, mali disiplinin sağlanmasına ve kamu maliyesinin iyileştirilmesine odaklanmıştır. Kamu harcamalarının kontrol altına alınması ve bütçe açıklarının azaltılması amacıyla harcama reformları yapılmıştır. Kamu harcamalarında şeffaflık artırılmış ve bütçe disiplini sağlanmıştır. Kamu borç yönetimi stratejileri geliştirilerek iç borçların vadesi uzatılmış ve borçlanma maliyetleri düşürülmüştür. Vergi tabanının genişletilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması amacıyla dolaylı vergi oranları artırılmıştır. Vergi idaresinin etkinliği ve verimliliği artırılmış, vergi tahsilat oranlarının arttığı da görülmektedir. Bu dönemde ekonomik büyüme hızlanmış ve enflasyon oranları düşmüştür. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yapısal reformların sürdürülmesi ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli rol oynamıştır (Ejder2012, s. 63-68).

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Bu dönemde hükümet ekonomik büyümeyi desteklemek ve krizin olumsuz etkilerini hafifletmeye yönelik maliye politikaları uygulamıştır. Ekonomik büyümeyi teşvik etmek için kamu harcamalarının artırılması ve vergi kesintileri gibi genişletici maliye politikaları kullanılmıştır. Kamu harcamaları artırılmış ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Özel sektör yatırımları vergi indirimleri ve teşviklerle desteklenmiştir. İşsizlikle mücadele için istihdam teşvikleri sağlanmıştır. Bu dönemde Türkiye ekonomisi küresel krizin etkilerine

rağmen büyümeye devam etmiş olsa da bütçe açıkları ve kamu borçlarında da artış olduğu görülmektedir (Karaca2014, s. 271-277).

2013 sonrası dönemde Türk hükümeti orta vadeli programlar çerçevesinde bütçe politikalarına ve yapısal reformlara devam etmiştir. Bu programlar, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi amacıyla mali disiplinin korunmasını ve yapısal reformların sürdürülmesini amaçlamıştır (Atılgan Yaşa, 2017, s. 84-85). Kamu harcamalarının kontrol altında tutulması ve bütçe disiplininin sağlanması, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması amacıyla vergi reformların yapıldığı da gözlemlenmektedir. Kamu borç yönetimi stratejilerinin sürdürülmesinin hedeflendiği görülmektedir. Yapısal reformlar kapsamında işgücü piyasası reformları ve istihdam teşvikleri, eğitim ve sağlık sektörlerinde reformlar, altyapı yatırımlarının artırılması ve enerji sektöründe reformlar gerçekleştirilmiştir (Dineri, 2021, s. 40-45).

Türkiye 2018 yılında döviz krizleri ve ekonomik dalgalanmalarla karşı karşıya kaldı. Bu dönemde hükümet ekonomik istikrarın sağlanması ve mali disiplinin sürdürülmesi amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bütçe politikaları ekonomik dalgalanmaların etkilerini azaltacak ve sürdürülebilir büyümeyi destekleyecek şekilde yeniden şekillendirilmiştir. Kamu harcamalarının sıkı kontrol altında tutulması ve bütçe disiplininin sağlanması amacıyla harcama reformları hayata geçirilmiştir. Ekonomik faaliyetleri canlandırmak amacıyla vergi indirimleri ve teşvikler getirildi. Özellikle Katma Değer Vergisi indirimi, gelir vergisi muafiyeti gibi önlemler alındı. Altyapı projelerine ve stratejik sektörlerde yapılan kamu yatırımları artırıldı. Bu yatırımlar ekonomik büyümenin desteklenmesinde ve işsizlikle mücadelede önemli rol oynadı. Merkez Bankası, enflasyonla mücadele ve döviz kuru istikrarını sağlamak amacıyla sıkı para politikaları uygulamıştır. Faiz artırımı yoluyla enflasyon beklentileri kontrol altına alınmaya çalışıldı. Döviz rezervlerini artırmak ve döviz kuru istikrarını sağlamak amacıyla çeşitli önlemler alındı. Bu dönemde finansal istikrarın sağlanması açısından döviz rezervlerinin güçlendirilmesi kritik önem taşımaktadır (Akkoç, 2023, s. 76).

2019 ve 2020 yılları, küresel Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisine etkileriyle şekillendi. Pandemi ekonomik faaliyetlerin durmasına ve birçok sektörde ciddi kayıplara neden oldu. Hükümet, salgının ekonomik etkilerini hafifletmek için kapsamlı mali teşvik paketleri ve destek programları uygulamaya koydu (Ünüvar ve Aktaş, 2022, s. 112).

Pandemi döneminde kamu harcamaları ciddi oranda arttı. Sağlık harcamaları, sosyal yardım programları, işsizlik yardımları gibi kalemler bütçede geniş yer tuttu. Ayrıca küçük ve orta ölçekli işletmelere sağlanan kredi ve destekler de ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından kritik önem taşıyordu. Merkez Bankası ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla faiz oranlarını düşürdü ve likidite sağlama politikaları uyguladı. Ancak bu genişletici maliye politikaları bütçe açıklarının artmasına ve kamu borcunun artmasına neden olmuştur (Çetin, 2020, s. 359).

Pandemi sonrası dönemde ekonomik istikrarı yeniden tesis etmek ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek amacıyla bir dizi yapısal reform hayata geçirildi. Bu dönemde bütçe politikaları mali disiplinin sağlanmasına ve kamu maliyesinin iyileştirilmesine odaklanmıştır (Ülger Danacı, 2022, s. 101-130).

Bu dönemde enerji, sağlık ve eğitim sektörlerinde önemli yapısal reformlar gerçekleştirildi. Enerji sektöründe yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması hedeflendi. Sağlık sektöründe pandemi döneminde yapılan yatırımlar ve altyapı geliştirme çalışmaları devam etti. Eğitim alanında dijitalleşmeye ve uzaktan eğitim sistemlerinin geliştirilmesine önem verildi (Ünüvar ve Aktaş, 2022, s. 127).

2.4. TÜRKİYE'DE BÜTÇE AÇIĞI SORUNSALI

Türkiye'de bütçe açığı sorunu, kamu maliyesinin sürdürülebilirliği ve ekonomik istikrar açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütçe açığı, kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması durumunda ortaya çıkan mali dengesizliktir. Bu durumun ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır (Çukurçayır, 2016, s. 2-3). Türkiye'de bütçe açığı, çeşitli ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak zaman zaman artış göstermektedir.

Türkiye'de bütçe açığının ana nedenleri arasında yüksek kamu harcamaları, yetersiz vergi gelirleri, ekonomik dalgalanmalar ve yapısal sorunlar yer almaktadır. Özellikle sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yüksek kamu harcamaları meydana gelmektedir. Yaşlanan nüfus ve işsizlik nedeniyle sosyal güvenlik harcamaları sürekli artmaktadır. Hem hizmet kalitesinin artırılması hem de kapsamının genişletilmesi amacıyla sağlık ve eğitim

alanındaki harcamalar da yüksek düzeyde tutulmaktadır. Bu durum kamu harcamalarının bütçe üzerindeki baskısını artırmaktadır (Dağ ve Tüğen, 2014, s. 220-221).

Türkiye'de bütçe açığının bir diğer önemli nedeni vergi gelirlerinin yetersiz kalması olduğu savunulmaktadır. Vergi tabanının dar olması ve vergi kaçakçılığı bütçe gelirlerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Vergi sistemindeki karmaşıklık ve vergi tahsilatındaki verimsizlik, vergi gelirlerinin potansiyel seviyesine ulaşamamasına neden olmaktadır. Ayrıca kayıt dışı ekonomi vergi gelirlerini de olumsuz etkilemektedir. Türkiye'de vergi tabanının genişletilmesi ve vergi kaçakçılığıyla mücadele bütçe açığının azaltılmasına yönelik önemli adımlar arasında yer almaktadır (Yılancı, Şaşmaz, ve Öztürk, 2020, s. 131).

Türkiye'de bütçe açığının ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer faktör ise ekonomik dalgalanmaların olduğu görülmektedir. Ekonomik krizler, döviz kurundaki dalgalanmalar, enflasyon gibi faktörler bütçe dengesini olumsuz etkilemektedir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde vergi gelirleri azalırken kamu harcamaları artma eğilimindedir. Bu da bütçe açıklarının artmasına neden olmaktadır. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizi ve 2018 döviz krizi, Türkiye ekonomisinde ciddi dalgalanmalara ve bütçe açıklarının artmasına neden olmuştur (Dağ ve Tüğen, 2014, s. 233).

Türkiye ekonomisindeki yapısal sorunlar da bütçe açıklarının önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin verimsizliği, enerji sektöründeki kayıplar ve altyapı yatırımlarının yüksek maliyetleri bütçe açıklarına etki etmektedir. Ayrıca tarım ve sanayi gibi sektörlerdeki yapısal sorunlar ekonomik verimliliği azaltmakta ve bütçe üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Bu yapısal sorunların çözülmesi, bütçe açıklarının azaltılması ve ekonomik istikrarın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Çalışkan Cavdar, 2011, s. 39).

Bütçe açığının sonuçları ekonomi üzerinde çeşitli olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Bunlar arasında enflasyon, artan faiz oranları, artan kamu borcu ve ekonomik istikrarsızlık yer almaktadır. Bütçe açıkları para arzının artmasına ve dolayısıyla enflasyona neden olmakta ve özellikle bütçe açıklarının merkez bankası tarafından finanse edilmesi durumunda enflasyonist baskılar daha da artmaktadır. Enflasyon, ekonomik belirsizlikleri artırarak yatırımcı güvenini azaltmakta ve uzun vadeli ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Karayılmazlar ve Berk, 2017, s. 28-29).

Bütçe açıklarını finanse etmek için başvuru yöntemlerinden olan borçlanma, faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yüksek faiz oranları da özel sektör yatırımlarını olumsuz etkileyerek ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Ayrıca yüksek kamu borçları gelecek nesiller üzerinde mali yük oluşturmakta ve borcun sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. Artan kamu borcu mali disiplini tehdit ederek bütçe açıklarının daha da büyümesine neden olmaktadır (Parlaktuna ve Şimşek, 2007, s. 47-49).

Sürekli ve yüksek bütçe açıkları ekonomik istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ekonomik belirsizlikler yatırımcı güvenini azaltarak uzun vadeli yatırımları olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bütçe açıklarının yüksek olduğu dönemlerde ekonomik istikrarı sağlamaya ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmeye yönelik alınan mali tedbirler yetersiz kalmaktadır. Bu durum ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve ekonomik kalkınmayı engellemektedir (Karayılmazlar ve Berk, 2017, s. 27).

Türkiye, bütçe açıklarının azaltılması ve mali disiplinin sağlanması amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirler arasında mali reformlar, vergi politikalarının iyileştirilmesi ve harcama disiplininin sağlanması yer almaktadır. 2000'li yıllarda Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan stand-by anlaşmaları çerçevesinde mali reformlar gerçekleştirilmiş ve bu reformlar kapsamında kamu harcamalarının kontrol edilmesi, kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere indirilmesi ve bütçe disiplininin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca kamu harcamalarında etkinliğin artırılması ve israfın önlenmesi amacıyla harcama reformları yapılmıştır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi ve kamu sektöründe verimliliği artırıcı tedbirler, harcama disiplininin sağlanmasına olanak sağlamış olduğu da gözlenmektedir (Dağ, 2018, s. 57).

Vergi tabanının genişletilmesi, vergi kaçakçılığıyla mücadele edilmesi ve vergi tahsilatında etkinliğin artırılması amacıyla çeşitli vergi reformları yapılmıştır. Katma Değer Vergisi oranlarının artırılması ve yeni vergi düzenlemelerinin getirilmesi vergi gelirlerinin artmasında önemli rol oynamıştır. Vergi reformları bütçe açıklarının azaltılması ve mali disiplinin sağlanması yönünde atılan önemli adımlar arasında yer almaktadır (Şen, Sağbaş, ve Keskin, 2007, s. 195).

Türkiye, ekonomik yapısını güçlendirmek ve bütçe dengesini sağlamak amacıyla çeşitli yapısal reformlar gerçekleştirmiştir. Enerji sektöründeki kayıpların azaltılması, altyapı yatırımlarının maliyetlerinin düşürülmesi ve tarım sektöründe verimliliğin artırılması gibi reformlar bütçe açıklarının azaltılmasına yardımcı olduğu da görülmektedir. Ayrıca sanayi ve hizmetler sektörlerinde yaşanan yapısal dönüşümler ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamakta ve yapısal reformlar ekonomik verimliliği artırarak bütçe üzerindeki baskıyı azaltmaktadır (Bakkal., 2022, s. 589-590).

Türkiye'de bütçe açığı sorunu ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu sorunun aşılması için kamu harcamalarının kontrol altına alınması, vergi gelirlerinin artırılması ve yapısal reformların yapılması gerekmektedir. Türkiye, geçmişte olduğu gibi gelecekte de mali disiplini koruyarak ve ekonomik reformları sürdürerek bütçe açıklarını azaltmaya ve ekonomik istikrarı sağlamaya devam etmesi gerekmektedir. Bütçe açığı sorununun ele alınması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda kamu harcamalarında etkinliğin artırılması, vergi tabanının genişletilmesi ve yapısal reformlara devam edilmesi bütçe açıklarının azaltılmasına ve ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktır (Akıncı ve Erasa Akça, 2024, s. 69).

Türkiye'nin ekonomik istikrarını koruyabilmesi ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşabilmesi için bütçe açığı sorununun ele alınması ve çözülmesi büyük önem taşımaktadır. Gelecekte kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla alınacak tedbirlerin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına olumlu katkıları olacaktır. Bu bağlamda mali disiplinin korunması, vergi reformlarının sürdürülmesi ve yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesi Türkiye'nin bütçe açığı sorununu çözmek için atacağı adımlar arasında yer almaktadır.

3.5. TÜRKİYE'DE BÜTÇE HARCAMALARININ MAKRO İKTİSADİ KONULARLA İLİŞKİSİ

Türkiye'de bütçe harcamaları makroekonomik konularla doğrudan ilişkili olup, ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve mali sürdürülebilirlik gibi temel ekonomik göstergeler üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kamu harcamaları ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmekte ve altyapı, eğitim, sağlık gibi alanlara yapılan

harcamalar uzun vadede ekonomik verimliliği artırmaktadır. Türkiye'de özellikle altyapı yatırımları ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Bu tür yatırımlar üretim kapasitesini artırarak ve lojistik maliyetlerini azaltarak ekonominin rekabet gücünü artırmaktadır (Kanca ve Bayrak, 2016, s. 172-174).

Bütçe harcamalarının enflasyon üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Artan kamu harcamaları toplam talebi artırarak enflasyonist baskılara neden olabilecektir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde kamu harcamalarının büyük bir kısmının tüketim harcamalarına yönelmesi fiyat seviyelerinin hızlı bir şekilde yükselmesine neden olabilecektir. Bu bağlamda maliye politikalarının dikkatli bir şekilde tasarlanıp uygulanması gerekmektedir. Enflasyonun kontrol altına alınması ekonomik istikrarın sağlanması açısından kritik öneme sahip olduğu gözlenmektedir (Dağ ve Tüğen, 2014).

Bütçe harcamaları da işsizlikle mücadelede büyük rol oynamaktadır. Türkiye'de kamu sektörü, istihdam oluşturma kapasitesiyle işsizlik oranlarının azaltılmasında önemli bir araç olarak kamu yatırımlarını kullanmaktadır. Kamu yatırımları ve sosyal harcamalar, işgücü talebini artırarak işsizlik oranlarını azaltabilmektedir. Ancak bu giderleri etkin kullanmak, israfı önlemek ve verimliliği artırmak gerekmektedir (Kamacı ve Kılıç, 2019, s. 117).

Son olarak bütçe harcamalarının kontrolü mali sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Yüksek bütçe açıkları ve kamu borcu ekonomik istikrarı tehlikeye atmakta ve uzun vadede sürdürülebilir büyümeyi engellemektedir. Türkiye'de bütçe harcamalarının dikkatli yönetilmesi ve mali disiplinin sağlanması ekonomik istikrar ve büyüme hedeflerine ulaşma açısından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle makroekonomik dengenin korunabilmesi için kamu harcamalarının verimliliği ve etkinliğinin titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.5.1. Bütçe Harcama Politikaları ve Enflasyon İlişkisi

1990'lar: 1990'lı yıllarda Türkiye, yüksek bütçe açıkları ve yüksek enflasyonla mücadele etmiştir. Büyük bütçe açıkları, kamu harcamalarının artması ve mali disiplinin zayıf olması enflasyonu tetiklemiştir. Bu dönemde bütçe açıklarının finansmanı için para arzının artırılması enflasyon baskılarını daha da artırmıştır (Dineri, 2021, s. 41).

2000'ler: 2000'li yıllarda Türkiye'de bütçe disiplini ve enflasyon kontrolü konularında önemli adımlar atılmıştır. Mali politikaların sıkılaştırılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile bütçe açığı ve enflasyon düşmüştür. Özellikle 2000'lerin ortalarından itibaren bütçe açığı ve enflasyon oranları düşmüş ve ekonomik istikrar sağlanmıştır (Tezer, 2018, s. 249-251).

2010'lar: Bu yıllarda Türkiye'de bütçe açığı ve enflasyon oranları yeniden yükselmiştir. Büyük altyapı projeleri, kamu harcamalarının artması ve bazı dönemlerde mali disiplin zayıflığı bütçe açıklarının genişlemesine ve enflasyonun artmasına neden olmuştur (Tezer, 2018, s. 251-253).

COVID-19 Pandemi Dönemi: Covid salgınıyla birlikte Türkiye, ekonomik olarak zorlu bir dönem geçirmiştir. Pandemi ile mücadele kapsamında alınan mali teşvik önlemleri ve sosyal harcamalar bütçe açığının artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda arz ve talep koşullarındaki dengesizlikler de enflasyonun artmasına sebep olmuştur (Solmaz, 2022, s. 392-394).

Türkiye'de bütçe açığı ve enflasyon arasındaki ilişki dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Bütçe politikalarının sürdürülebilirliği, mali disiplinin korunması, kamu harcamalarının kontrol altında tutulması ve para politikalarının etkin bir şekilde uygulanması, bütçe açığı ve enflasyonun kontrol altına alınmasında önemli rol oynamaktadır.

3.5.2. Bütçe Harcama Politikaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bütçe harcama politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki makroekonomik analizde önemli bir yere sahip olmaktadır. Kamu harcamaları, hükümetlerin ekonomik büyümeyi teşvik etmek, toplumsal refahı artırmak ve ekonomik istikrarı sağlamak için kullandıkları temel araçlardan biridir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bütçe harcama politikaları, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve toplumsal refahın artırılması açısından kritik bir rol oynamaktadır (Kamacı ve Kılıç, 2019, s. 115).

Türkiye'nin ekonomik büyüme performansı kamu harcamalarının yapısı ve kalitesiyle yakından ilgilidir. Kamu harcamaları altyapı yatırımları, eğitim, sağlık, sosyal

güvenlik ve savunma gibi çeşitli alanlara yönlendirilmektedir. Bu harcamalar ekonomik büyümeyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemektedir. Altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan olumlu etkileri bulunmaktadır. Türkiye'de otoyol, köprü, havaalanı ve demiryolu gibi altyapı projelerine yapılan yatırımlar üretim kapasitesini artırmakta ve lojistik maliyetlerini düşürmektedir. Bu tür yatırımlar özel sektörün faaliyetlerini desteklemekte ve ülkenin rekabet gücünü artırmaktadır (Gökmenoğlu ve Yavuz, 2022, s. 1097-1101).

Eğitim ve sağlık harcamaları, beşerî sermayenin kalitesini artırarak uzun vadede ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Türkiye'de eğitim ve sağlık harcamaları iş gücünün kalitesini ve verimliliği artırmaktadır. Eğitime yapılan yatırımlar gelecekteki iş gücünün daha donanımlı ve verimli olmasını sağlamaktadır. Sağlık harcamaları, işgücünün çalışma kapasitesinin yüksek olmasına katkı sağlamaktadır. Bu tür harcamalar ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmakta ve toplumsal refahı artırmaktadır (Fendoğlu ve Canpolat Gökçe, 2021, s. 204). Eğitim ve sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerinin en üst düzeye çıkarılabilmesi için bu alanlardaki yatırımların kalitesi ve etkinliği önem taşımaktadır. Türkiye'de eğitim ve sağlık sistemlerinin kalitesinin iyileştirilmesi uzun vadede ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Eğitimde dijitalleşme, öğretmen yetiştirme ve müfredat reformları gibi yenilikçi yaklaşımlar, eğitim harcamalarının verimliliğini artıracaktır. Sağlık alanında sağlık altyapısının güçlendirilmesi, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve sağlık teknolojilerinin kullanılması sağlık harcamalarının ekonomik büyümeye katkısını artıracaktır (Kılıç ve Özbek, 2018, s. 370-372).

Sosyal güvenlik harcamaları, gelir dağılımını iyileştirerek ve yoksulluğu azaltarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının büyük bir kısmı emekli maaşları, işsizlik yardımları ve sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Bu harcamalar tüketim talebini artırmakta ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Ancak mali sürdürülebilirlik açısından sosyal güvenlik harcamalarının bütçe üzerindeki baskısının dikkatli yönetilmesi gerekmektedir. Yüksek sosyal güvenlik harcamaları bütçe açıklarına ve kamu borcunun artmasına yol açabilmektedir. Sosyal güvenlik harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin yönetilebilmesi için bu harcamaların sürdürülebilirliği ve etkinliği ön planda tutulması gerekmektedir. Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği, emeklilik yaşının yükseltilmesi, prim gün sayısının arttırılması ve sosyal yardımların hedeflenmesi gibi reformlarla sağlanabilmektedir. Bu tür reformlar sosyal

güvenlik harcamalarının mali sürdürülebilirliğini sağlayacak ve ekonomik büyümeyi destekleyecektir (Ünal ve Afşar, 2021, s. 431-437).

Savunma harcamaları ülkelerin güvenliğinin sağlanması ve dış tehditlere karşı koymak için önem arz etmektedir. Türkiye'de savunma harcamaları bölgesel güvenlik tehditleri ve jeopolitik konumu nedeniyle önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki dolaylı etkilerinin artırılabilmesi için bu harcamaların yerli savunma sanayinin geliştirilmesi ve teknoloji transferi ile desteklenmesi önem taşımaktadır. Türkiye'de savunma sanayine yönelik yatırımlar, yerli üretimi artırarak ve teknoloji transferini sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağlanması mümkün olacaktır. Bu tür yatırımlar aynı zamanda dışa bağımlılığı da azaltacak ve ülkenin stratejik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacaktır. Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye doğrudan etkisi olmasa da güvenli bir ortam sağlayarak ekonomik faaliyetlerin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (Aksoğan ve Elveren, 2012, s. 265-266).

Türkiye'nin bütçe harcama politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlayabilmek için harcamaların finansman yöntemlerine dikkat etmek gerekmektedir.

Bütçe harcamaları genellikle vergi gelirleri ve borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. Vergi gelirleri kamu harcamalarının sürdürülebilirliği açısından önemli bir kaynaktır. Türkiye'de vergi tabanının genişletilmesi ve vergi tahsilatında etkinliğin artırılması, kamu harcamalarının finansmanında kritik önem taşımaktadır. Ancak yüksek vergi oranları özel sektör yatırımlarını ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle vergi politikalarının dikkatli bir şekilde tasarlanıp uygulanması gerekmektedir (Zülfüoğlu ve Söylemez, 2021, s. 698).

Borç yoluyla finanse edilen kamu harcamaları kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Ancak yüksek kamu borçları uzun vadede mali sürdürülebilirliği tehdit etmekte ve ekonomik istikrarı zayıflatmaktadır. Türkiye'de kamu borcunun yönetimi, bütçe açıklarının kontrol edilmesi ve mali disiplinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için kamu borcunun sürdürülebilir seviyelerde tutulması gerekmektedir (Malak, 2020, s. 14-15).

Türkiye'de bütçe harcama politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ekonomik konjonktür ve dış faktörler tarafından da şekillenmektedir. Ekonomik krizler, döviz kuru dalgalanmaları ve küresel ekonomik gelişmeler bütçe harcamalarının etkinliğini ve verimliliğini etkileyebilmektedir. 2008 küresel ekonomik krizi ve 2018 döviz kuru krizi, Türkiye ekonomisinde ciddi dalgalanmalara neden olmuş ve bütçe harcamalarının ekonomik büyümeyi desteklemedeki rolünü zorlaştırmıştır. Bu tür dış şoklar karşısında bütçe harcamalarının esnekliği ve uyum kapasitesi önem kazanmaktadır (Şengür ve Ercan, 2023, s. 123-125).

Türkiye'nin bütçe harcama politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin artırılması için kamu harcamalarının verimliliği ve etkinliği ön planda tutulması gerekmektedir. Kamu harcamalarının etkin yönetimi, israfın önlenmesi ve harcamaların stratejik önceliklere göre yönlendirilmesi ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Ayrıca kamu-özel iş birliği projeleri kamu harcamalarının verimliliğinin artırılmasında önemli bir araçtır. Türkiye'de özellikle altyapı projelerinde kamu-özel ortaklık modelleri başarıyla uygulanmış ve bu projeler ekonomik büyümeye katkı sağlamış olduğu gözlenmektedir (Kar ve Taban, 2003, s. 155).

Kamu harcamalarında etkinliğin artırılmasında şeffaflık ve hesap verebilirlik de önemli unsurlardır. Türkiye'de bütçe harcamalarının şeffaf yönetimi ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı ekonomik büyümeyi destekleyecek diğer bir faktördür. Kamu harcamalarının denetlenmesi ve hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi, bütçe harcamalarının etkinliğini artıracak ve mali sürdürülebilirliği sağlayacaktır (Yılmaz ve Akdeniz, 2020, s. 90).

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Kamu harcamalarının etkinliği ve etkinliği ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Altyapı yatırımları, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve savunma harcamalarının stratejik olarak yönlendirilmesi ekonomik büyümeyi destekleyecektir. Kamu harcamalarının finansmanı, vergi politikaları ve borç yönetimi ile dengeli tutulması gerekmektedir. Ekonomik konjonktür ve dış faktörler bütçe harcamalarının etkinliğini etkileyebileceğinden bütçe harcama politikalarının esnek ve uyumlu olması önemlidir. Kamu harcamalarında şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve etkinliğin artırılmasıyla Türkiye'nin ekonomik büyüme hedeflerine ulaşması mümkün

olacaktır. Bu bağlamda bütçe harcama politikaları, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almalı ve sürdürülebilir büyüme hedefleri doğrultusunda sürekli gözden geçirilmesi gerekmektedir (Akıncı ve Erasa Akça, 2024, s. 69).

3.5.3. Bütçe Harcama Politikaları ve İstihdam İlişkisi

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile istihdam arasındaki ilişki makroekonomik analizin önemli konularından biridir. Ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yanı sıra, kamu harcamaları istihdam oluşturulmasında ve işsizlik oranlarının azaltılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bütçe harcama politikaları, işgücü piyasası dinamiklerini ve istihdam düzeylerini doğrudan etkileyen önemli araçlar arasında yer almaktadır (Çolak ve Kara, 2017, s. 260).

Türkiye'de kamu harcamalarının önemli bir kısmı altyapı yatırımları, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlara yönlendirilmektedir. Bu harcamalar hem doğrudan hem de dolaylı olarak istihdam oluşturmaktadır. Altyapı yatırımları özellikle inşaat ve alt sektörlerde istihdam oluşturarak kısa vadede istihdamı artırmaktadır. Karayolları, köprüler, havalimanları ve demiryolları gibi büyük ölçekli altyapı projeleri büyük bir iş gücü talebi meydana getirerek işsizliği azaltmakta ve bu tür projeler aynı zamanda ekonomik faaliyetleri de canlandırmakta, özel sektör yatırımlarını teşvik etmekte ve uzun vadede istihdam artışına destek olmaktadır (Kanca ve Bayrak, 2016, s. 174).

Eğitim ve sağlık harcamaları işgücünün kalitesini artırarak istihdamı olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'de eğitime yapılan yatırımlar genç nüfusun daha donanımlı ve rekabetçi olmasını sağlamaktadır. Okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar geniş bir yelpazede yapılan harcamalar, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli işgücünün yetiştirilmesine katkı sunmaktadır. Bu, uzun vadede daha yüksek istihdam oranlarına ve artan işgücü verimliliğine yol açmaktadır. Sağlık harcamaları sağlıklı işgücünün devamlılığını sağlamak ve iş kayıplarının azalmasına önemli derecede katkı vermektedir. Sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve sağlık altyapısının güçlendirilmesi, iş gücünün sağlıklı ve üretken kalmasına yardımcı olmaktadır (Fendoğlu ve Canpolat Gökçe, 2021, s. 204).

Sosyal güvenlik harcamaları, gelir dağılımını iyileştirerek ve yoksulluğu azaltarak istihdam üzerinde dolaylı etkiler oluşturmaktadır. Türkiye'deki sosyal güvenlik sistemi işsizlik yardımları, emeklilik maaşları ve sosyal yardımlar yoluyla bireylerin gelir düzeylerini artırmaktadır. Bu tür destekler tüketim talebini canlandırarak ekonomik büyümeyi ve dolayısıyla istihdamı desteklemektedir. Ancak sosyal güvenlik harcamalarının bütçe üzerindeki yükünün mali sürdürülebilirlik açısından dikkatli yönetilmesi gerekmektedir. Yüksek sosyal güvenlik harcamaları, bütçe açıklarını artırarak kamu maliyesini olumsuz etkilemekte ve uzun vadede istihdam politikalarının etkinliğinin azalmasına neden olmaktadır (Yılmaz T. , 2023, s. 44).

Kamu harcamalarının verimliliği ve etkinliği istihdam oluşturma kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Türkiye'de kamu harcamalarının etkin yönetimi, israfın önlenmesi ve harcamaların stratejik önceliklere göre yönlendirilmesi istihdam artışına destek olacaktır. Kamu-özel ortaklığı projeleri, özellikle altyapı yatırımlarında kamu harcamalarının verimliliğinin artırılmasında önemli bir araçtır. Bu projeler, özel sektörün kaynak ve uzmanlığını kullanarak daha kapsamlı ve etkin projelerin hayata geçirilmesine olanak sağlayarak istihdam fırsatlarının artmasına katkıda bulunmaktadır (Uslu, 2023, s. 114).

Türkiye'de kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisinin artırılması için eğitim ve sağlık gibi beşerî sermayeye yönelik harcamaların artırılması önem taşımaktadır. Eğitim ve sağlığa yapılan yatırımlar uzun vadede daha nitelikli ve verimli iş gücünü oluşturmaktadır. İşgücü piyasasının esnekliğinin ve uyarlanabilirliğinin artırılması da önemlidir. İşsizlik sigortası ve aktif işgücü politikaları gibi araçlar, işgücünün piyasa ihtiyaçlarına hızla uyum sağlamasına ve istihdam oranlarının artmasına yardımcı olmaktadır (Fendoğlu ve Canpolat Gökçe, 2021, s. 204).

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile istihdam arasındaki ilişki, ekonomik büyüme ve toplumsal refah açısından büyük önem taşımaktadır. Kamu harcamalarının etkin ve verimli yönetilmesi, altyapı yatırımları, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlardaki harcamaların istihdam oluşturma kapasitesini artırmaktadır. Bu bağlamda kamu harcamalarının stratejik önceliklere göre yönlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması Türkiye'nin istihdam politikalarının başarısı açısından kritik önem taşımaktadır (Uslu, 2023, s. 114).

3.5.4. Bütçe Harcama Politikaları ve Borçlanma İlişkisi

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile borçlanma arasındaki ilişki, ekonomik istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından kritik öneme sahiptir. Kamu harcamaları, hükümetlerin ekonomik büyümeyi teşvik etmek, sosyal refahı artırmak ve altyapıyı geliştirmek için kullandıkları önemli araçlardan biridir. Ancak bu harcamaların finansmanının büyük oranda borçlanma yoluyla sağlanması durumunda uzun vadeli mali sürdürülebilirlik riskleri ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bütçe harcama politikalarının ve borçlanma dinamiklerinin dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir (Çakır ve Ağcakaya, 2020, s. 103).

Devletler kamu harcamalarını finanse etmeye yetecek kadar vergi geliri olmadığında hükümetler borçlanmaya başvurmaktadır. Benzer şekilde Türkiye'de de bütçe açıklarının finansmanı genellikle iç ve dış borçlanma yoluyla sağlanmaktadır. Borçlanma, kamu harcamalarının kısa vadede sürdürülmesine olanak sağlamakta, ancak uzun vadede kamu borcunun sürdürülebilirliğine ilişkin riskler oluşturmaktadır. Yüksek borçlanma maliyetleri, faiz ödemelerinin artmasına ve bütçede diğer harcama kalemlerine ayrılan kaynakların azalmasına yol açabilmektedir. Ayrıca yüksek düzeyde borç, ülke ekonomisinin dış şoklara karşı kırılganlığını artırıp yatırımcı güvenini zedelemektedir (Kanca ve Bayrak, 2016, s. 196).

Borçlanmanın ekonomik etkileri kamu borcunun yapısına ve vadesine bağlı olarak değişmektedir. Türkiye'de iç borçlanma genellikle kısa vadeli borçlanma araçları yoluyla yapılırken, dış borçlanma uzun vadeli krediler ve tahviller aracılığıyla yapılmaktadır. Kısa vadeli iç borçlanma faiz oranlarındaki dalgalanmalara daha duyarlı olup finansal istikrarı olumsuz etkileyebilmektedir. Uzun vadeli dış borçlanma döviz kuru riskini beraberinde getirmekte ve küresel piyasalardaki dalgalanmalardan etkilenmektedir (Bakkal ve Gürdal, 2007, s. 170).

Türkiye'nin bütçe harcama politikalarının ve borçlanma ilişkisinin yönetilebilmesi için mali disiplinin sağlanması ve bütçe açıklarının kontrol altında tutulması gerekmektedir. Kamu harcamalarının verimliliğinin artırılması, israfın önlenmesi ve stratejik önceliklere göre yönlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca vergi tabanının genişletilmesi ve vergi tahsilatının etkinliğinin artırılması bütçe açıklarının azaltılmasında kritik rol oynamaktadır.

Kamu borcunun sürdürülebilir seviyelerde tutulması ekonomik büyüme ve finansal istikrar açısından büyük önem taşımaktadır (Parlaktuna ve Şimşek, 2007, s. 47-49).

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile borçlanma arasındaki ilişkinin, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi açısından dikkatli yönetilmesi gerekmektedir. Kamu harcamalarının etkin ve verimli yönetilmesi, borçların finansal sürdürülebilirliği tehdit etmeyecek seviyelerde tutulması ve bütçe açıklarının kontrol altına alınması, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda mali disiplinin sürdürülmesi ve kamu kaynaklarının etkin kullanılması ekonomik istikrar ve büyümenin temel öncelikleri arasında yer alması gerekmektedir (Dineri, 2021, s. 39-40).

3.5.5. Bütçe Harcama Politikaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki, sosyal adaletin sağlanması ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından önemli bir yere sahiptir. Kamu harcamaları toplumsal refahı artırmak ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmak için kullanılan temel araçlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de bütçe harcama politikalarının gelir dağılımına etkileri, ekonomik ve sosyal politikaların etkinliğinin değerlendirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Kamu harcamaları gelir dağılımını doğrudan ve dolaylı yollarla etkilemektedir. Doğrudan etkiler, sosyal güvenlik transferleri, emeklilik maaşları, işsizlik yardımları ve sosyal yardımlar gibi doğrudan gelir transferleri yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu tür harcamalar, düşük gelirli hanelerin gelir düzeyini artırarak gelir dağılımını iyileştirmekte ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Dolaylı etkiler ise kamu hizmetleri ve altyapı yatırımları gibi harcamalar yoluyla gelir dağılımını etkilemektedir. Eğitim, sağlık ve altyapı gibi alanlara yapılan harcamalar, uzun vadede insani ve fiziki sermayenin kalitesini artırarak ekonomik fırsatları genişletmekte ve gelir eşitsizliklerini azaltmaktadır (Gülşen, 2022, s. 92).

Türkiye'de sosyal güvenlik harcamaları gelir dağılımının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal güvenlik sistemi emeklilik, işsizlik sigortası ve çeşitli sosyal yardımları içermektedir. Emeklilik, yaşlı nüfusun gelirini güvence altına alarak yoksulluğu

azaltmakta ve gelir dağılımının iyileşmesine olumlu katkı sunmaktadır. İşsizlik sigortası, işsiz olan kişilere geçici bir gelir kaynağı sağlayarak ekonomik sıkıntılarını hafifletmektedir. Sosyal yardım, düşük gelirli hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olarak gelir eşitsizliklerini azaltmaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının arttırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması açısından kritik önem taşımaktadır (Göker, 2016, s. 1733-1734).

Eğitim ve sağlık harcamaları uzun vadede gelir dağılımını etkileyen önemli faktörlerdir. Eğitim harcamaları bireylerin becerilerini geliştirmelerine ve ekonomik fırsatlarının artmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye'de eğitim sistemine yapılan yatırımlar beşerî sermayenin kalitesini arttırmakta ve bireylerin işgücü piyasasında daha rekabetçi olmalarını sağlamaktadır. Bu da gelir dağılımının iyileşmesine ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini olumlu etkilemektedir. Sağlık harcamaları bireylerin sağlıklı ve üretken olmalarını sağlayarak ekonomik verimliliği arttırmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve sağlık altyapısının güçlendirilmesi, özellikle düşük gelirli haneler üzerindeki sağlık harcamalarının yükünü azaltarak gelir dağılımını iyileştirmektedir (Avcı, 2022, s. 1074).

Altyapı yatırımları ekonomik büyümeyi ve gelir dağılımını etkileyen diğer önemli kamu harcama kalemleridir. Türkiye'de karayolları, demiryolları, havalimanları ve enerji projelerine yapılan yatırımlar ekonomik faaliyetleri canlandırmakta ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktadır. Altyapı projeleri, ekonomik fırsatları genişleterek ve üretim maliyetlerini azaltarak, özellikle az gelişmiş bölgelerde gelir dağılımının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tür yatırımlar ekonomik entegrasyonu artırarak milli gelirin daha adil dağıtılmasına yardımcı olmaktadır (Gökırmak, 2019, s. 91-92).

Kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin artırılması için harcamaların etkinliği ve etkinliği de dikkate alınması gerekmektedir. İsrafin önlenmesi ve kaynakların stratejik önceliklere göre yönlendirilmesi, kamu harcamalarının sosyal adalet üzerindeki etkisini en üst düzeye çıkarmaktadır. Ayrıca kamu harcamalarının şeffaflığı ve hesap verebilirliği, harcamaların sosyal etkilerinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Türkiye'de kamu harcamalarının etkin ve verimli yönetimi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve toplumsal refahın artırılmasını hedeflemesi gerekmektedir (Ejder ve Zorkun, 2022, s. 1093).

Vergi politikaları kamu harcamalarının finansmanında önemli rol oynamakta ve gelir dağılımı üzerinde dolaylı etkiler oluşturmaktadır. Adil ve etkin bir vergi sistemi, kamu gelirlerinin artmasına ve sosyal harcamaların sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Türkiye'de vergi tabanının genişletilmesi ve vergi kaçakçılığıyla mücadele edilmesi, kamu harcamalarının finansmanı ve gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Vergi politikalarının sosyal adaleti destekleyecek şekilde tasarlanması, düşük ve orta gelirli hanelerin üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi ve servet üzerindeki vergilerin artırılması gelir eşitsizliklerinin azaltılmasında etkili olmaktadır (Ay ve Haydanlı, 2018, s. 54).

Türkiye'de bütçe harcama politikaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki, sosyal adaletin sağlanması ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından kritik önem taşımaktadır. Kamu harcamalarının stratejik olarak yönlendirilmesi ve etkin bir şekilde yönetilmesi, gelir dağılımını iyileştirebilir ve toplumsal refahı artırabilir. Sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve altyapı harcamaları doğrudan ve dolaylı yollarla gelir eşitsizliklerini azaltarak ekonomik fırsatları genişletmektedir. Ayrıca vergi politikalarının sosyal adaleti destekleyecek şekilde tasarlanması, kamu harcamalarının finansmanında ve gelir dağılımının iyileştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Türkiye'nin bütçe harcama politikalarının etkinliği ve verimliliği, uzun vadeli ekonomik hedeflere ulaşılmasında ve toplumsal refahın artırılmasında belirleyici olacaktır. Bu bağlamda kamu harcamalarının sosyal adalet ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin sürekli değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin merkezinde yer alması gerekmektedir (Ejder ve Zorkun, 2022, s. 1104).

BÖLÜM 3. TÜRKİYE’DE BÜTÇE HARCAMALARININ BÜTÇE AÇIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ: PROBİT-LOGİT MODEL ANALİZİ

Günümüz ekonomilerinde istikrarlı büyüme hedefine ulaşmak, kamu sektörünün stratejik yatırımlar yapması, sosyal devlet olmanın gerekliliklerini yerine getirmesi ve istihdam oluşturma kapasitesini artırması ile mümkün olmaktadır. Kamu harcamaları, bu hedeflere ulaşmada önemli bir araçtır. Özellikle altyapı projeleri, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları, ekonomik büyümeyi desteklerken, toplumun refah seviyesini de artırır. Kriz dönemlerinde ise ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulanan mali teşvik ve kurtarma politikaları, kısa vadede ekonomik toparlanmayı hızlandırmak için gerekli görülür. Bu tür politikalar, devletin daha fazla harcama yapmasını gerektirir ve bu durum genellikle bütçe açıklarına yol açar (Gökmenoğlu ve Yavuz, 2022, s. 1094-1118).

Keynesyen ekonomi anlayışına göre, devletin ekonomik durgunluk dönemlerinde aktif rol alarak harcamalarını artırması, talebi canlandırarak ekonomiyi yeniden büyüme yoluna sokabilir. Bu perspektiften bakıldığında, bütçe açıkları, ekonomik toparlanma ve istikrar için bir araç olarak kabul edilir ve politika yapıcılar tarafından genellikle bir problem olarak görülmez. Ancak, bütçe açıklarının uzun vadede sürdürülebilir olup olmadığı ve gelecekteki ekonomik riskler göz önünde bulundurulmalıdır. Yüksek bütçe açıkları, kamu borcunun artmasına ve borçlanma maliyetlerinin yükselmesine neden olur (Atgür, 2020, s. 895-915).

Artan borçlanma ise faiz oranlarının yükselmesine, enflasyonun artmasına ve cari işlemler açığının genişlemesine yol açar. Bu ekonomik dengesizlikler, uzun vadede mali sürdürülebilirliği tehdit eder ve ekonomik krizlere zemin hazırlar. Özellikle, borç krizleri gibi durumlar, ekonomiyi derin bir resesyona sürükler ve toplumsal refahı ciddi şekilde olumsuz etkiler. Bu nedenle, kamu harcamalarının planlanması ve bütçe açıklarının yönetimi, dikkatle ele alınması gereken konular arasında yer alır (Roubini ve Sachs, 1989, s. 99-132). Ekonomik büyümeyi destekleyen, sosyal devletin gerekliliklerini karşılayan ve istihdamı artıran harcamalar yapılırken, bütçe açıklarının sürdürülebilirliği ve uzun vadeli ekonomik dengeler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dengeli yaklaşım, istikrarlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin anahtarıdır (Ay, Karaçor, Küçük, ve Erdoğan, 2004, s. 75-82).

Türkiye’de bütçe harcama türlerinin bütçe açığına etkisi, ekonomik dengeler açısından büyük öneme sahiptir. Türkiye’de fonksiyonel sınıflandırmaya göre bütçe harcama

türleri genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetleri ve sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri kapsamaktadır. Bu harcamalar, ekonomik büyümeyi teşvik ederken, aynı zamanda bütçe açığının artmasına da neden olur (Cura S. , 2003, s. 139-154). Bütçe açığı, devletin gelirleri ile harcamaları arasındaki farkı ifade eder ve genellikle borçlanma ile finanse edilir. Artan bütçe açığı, ekonomik istikrarı tehdit edebilir ve enflasyon, faiz oranları ile kamu borç yükü üzerinde olumsuz etkilere yol açar. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bütçe açığının yönetimi, ekonomik sürdürülebilirlik ve makroekonomik istikrar açısından kritik bir konudur (Dündar ve Oktay, 2022, s. 1-15). Bu nedenle, bütçe harcamalarının etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi, uzun vadeli ekonomik hedeflere ulaşmak için hayati önem taşır. Türkiye'de bütçe harcamalarının bütçe açığına olan etkisi, çeşitli ekonomik ve mali faktörler tarafından şekillendirilir. Öncelikle, kamu harcamalarının artması, ekonomik büyümeyi teşvik edebilir ve istihdamı artırır. Ancak, harcamaların gelirlerden daha hızlı artması durumunda bütçe açığı genişler. Bu durum, özellikle vergi gelirlerinin düşük olduğu dönemlerde daha belirgin hale gelir (Güneş H., 2020, s. 1-15). Ayrıca, kamu harcamalarının yapısına ve kalitesine de dikkat edilmelidir. Yatırım harcamaları, uzun vadeli ekonomik büyümeyi destekleyebilirken, verimsiz harcamalar bütçe dengesizliğini daha da kötüleştirebilir. Türkiye'de son yıllarda yapılan büyük altyapı projeleri ve sosyal harcamalar, bütçe üzerindeki baskıları artırmış ve bütçe açığının büyümesine neden olmuştur (Bakkal, 2022, s. 588-599).

Bütçe açığının yönetimi, Türkiye'nin ekonomik politikalarında önemli bir yer tutar. Bütçe açığının finanse edilmesi genellikle borçlanma yoluyla gerçekleşir. Artan borçlanma ise kamu borç stokunun büyümesine ve borçlanma maliyetlerinin artmasına yol açabilir. Bu durum, bütçe açığını daha da derinleştirir ve mali sürdürülebilirliği tehdit eder. Ayrıca, yüksek bütçe açıkları enflasyonist baskılar meydana getirebilir ve para politikasının etkinliğini sınırlandırabilir. Türkiye'de bütçe açıklarının kontrol altına alınması ve mali disiplinin sağlanması, makroekonomik istikrarın korunması açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, bütçe harcamalarının planlanmasında ve uygulanmasında dikkatli bir denge gözetilmesi, uzun vadeli ekonomik hedeflere ulaşmak için gereklidir (Azgün ve Taşdemir, 2010, s. 35-45).

Türkiye'de bütçede harcamalarının bütçe açığına etkisinin incelendiğinde bu bölümde probit ve logit modellerden faydalanılmaktadır. Söz konusu modeller sayesinde

harcama-açık ilişkisinin daha karmaşık ve kategorik doğası ortaya çıkmış olacaktır. Probit ve Logit modeller, bağımlı değişkenin ikili veya kategorik olduğu durumlarda kullanılan regresyon analizleridir. Bu modeller, bütçe açığının belirli bir eşiğin üzerinde olup olmadığını veya belirli bir kategoride yer alıp almadığını tahmin etmeye yarar. Örneğin, bütçe açığının belirli bir seviyeyi aşıp aşmaması gibi durumlar, ikili sonuçlar doğurur ve bu tür sonuçlar Probit ve Logit modellerle etkili bir şekilde analiz edilebilir. Ayrıca, bu modeller, bağımsız değişkenlerin bütçe açığı üzerindeki olasılıksal etkilerini değerlendirmemize olanak tanır. Bu sayede, bütçe harcamalarının belirli seviyelerde artışının bütçe açığı oluşturma olasılığı daha iyi anlaşılabilir ve politika yapıcılar için daha güvenilir tahminler sunulabilir. Bu yöntemler, ekonomik ve mali politikaların daha doğru bir şekilde planlanmasına ve bütçe yönetiminin daha etkin yapılmasına katkıda bulunur.

3.1. 2011-2021 Türkiye’de Fonksiyonel Harcama Kalemlerinin Genel Seyri

Kamu harcamalarının harcamayı yapan kuruluş yerine, hedeflenen amaçların dikkate alınarak sınıflandırma yapılması şeklinde yapılan sınıflandırma Fonksiyonel Sınıflandırma olarak tanımlanmaktadır. Fonksiyonel Sınıflandırma da harcamayı yapan kuruluş değil yapılan hizmet esas alınmaktadır. Bu sınıflandırma ile devletin kaynaklarının hangi hizmetler için kullanılacağı belirlenmektedir. Bu sınıflandırmada belli hizmetlere ağırlık verilmesi, belli hizmetlerin de kısılması mümkün olabilmektedir (Dayar ve Esenkar, 2008, s. 263-294).

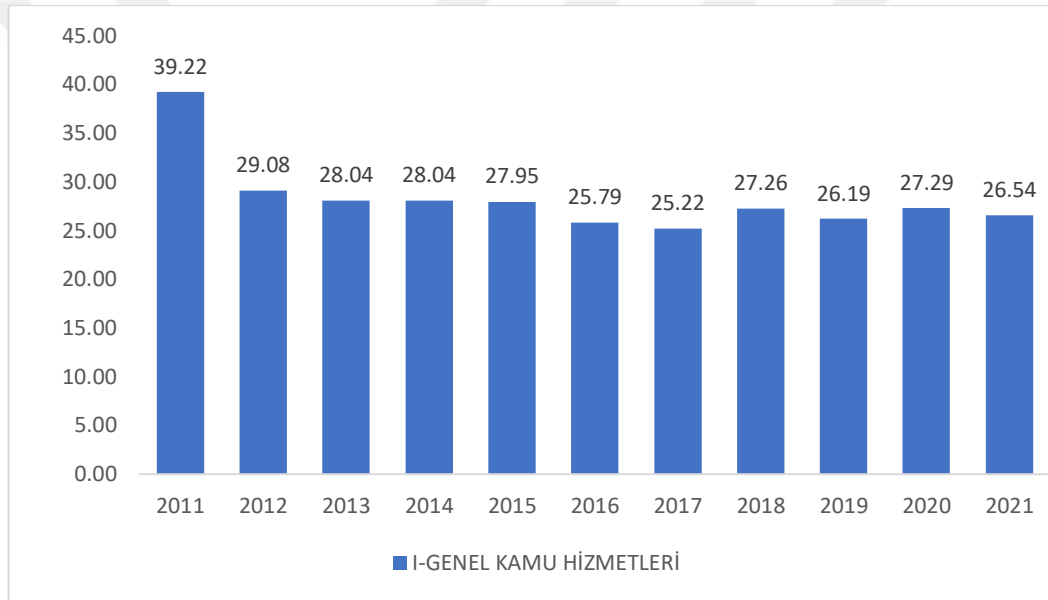
Fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları; genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetleri, sosyal koruma hizmetleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmayla kamu harcamalarının amacı, harcamaların hedeflenen amaçlar arasındaki dağılımı ve tercihlerdeki önceliklerin daha kolay anlaşılabilmesi ve hizmetler konusunda ortaya çıkabilecek karmaşıklığın giderilmesi noktasında sağlıklı bilgiler vermektedir (Karaş, 202, s. 5-6).

Bu çalışmada harcama kalemlerinin 2011-2021 arası bütçe içerisindeki payları hesaplanmış ve grafik olarak sunulmuştur.

3.1.1. Genel Kamu Hizmetleri

Genel kamu hizmetleri, devletin temel yönetim ve idari işlevlerini yerine getirmek için yaptığı harcamalar ve faaliyetlerdir. Bu hizmetler, devletin yasama, yürütme ve mali yönetim mekanizmalarının sağlıklı bir şekilde işlemlerini destekleyen hizmetler olduğunu söyleyebiliriz. Yasama organları hizmetleri, dışişleri, dış ekonomik yardımlar, maliye-hazine hizmetleri, gümrük hizmetleri gibi finansal ve mali işler, genel planlama ve istatistik hizmetleri, merkezi tedarik hizmetleri, borç yönetimi, temel araştırmalar gibi hizmetler bu ana fonksiyona dâhil edilmektedir

Grafik 1. Genel Kamu Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Türkiye’de Genel Kamu Hizmetlerine ilişkin 2011-2021 yılları arasındaki harcamaları oranları Grafik 1 de ele alınmıştır. 2011 yılında en yüksek değer olan %39,22 görülmekte. Bu yıl genel kamu hizmetlerine ayrılan pay, diğer yıllara kıyasla oldukça yüksek. 2012-2015 yılları arasında bu oran kademeli bir şekilde azalarak %28 civarına inmiş. 2016 yılında en düşük seviyeye ulaşılarak %25,22 görülüyor. 2017-2021 arasında oran %26 ile %27 arasında dalgalı bir seyir izlemekte.

Grafik 1, 2011-2021 yılları arasında genel kamu hizmetlerine ayrılan payın zamanla azaldığını ve belirli bir seviyede dengelendiğini göstermektedir. 2011-2016 döneminde genel bir düşüş trendi var. 2017-2021 döneminde ise daha stabil bir seyir görülüyor, oranlar %26-27 aralığındadır.

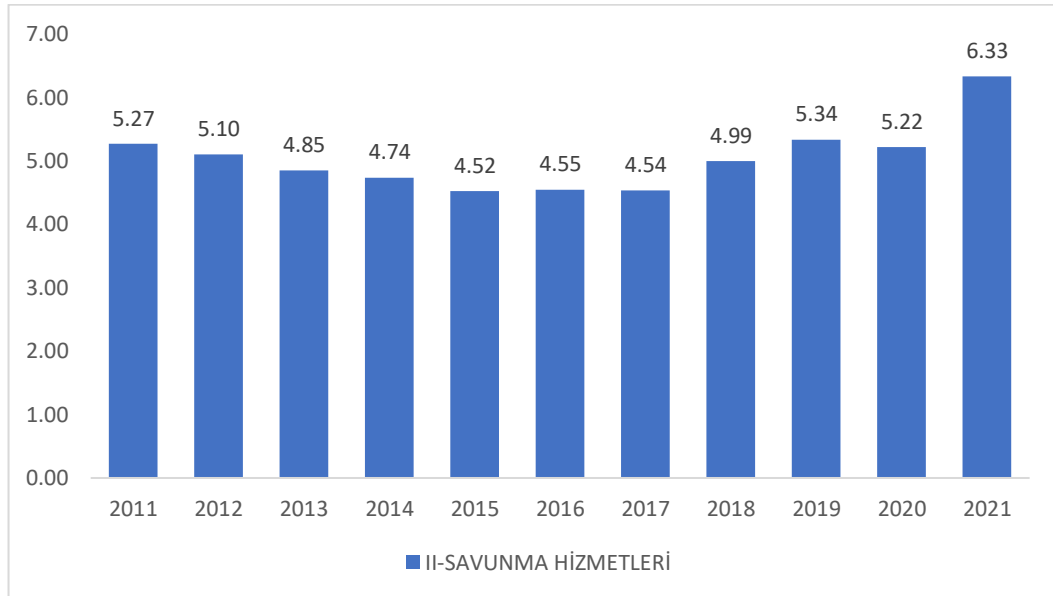
2011'deki %39,22 oranından 2016'daki %25,22 oranına düşüş, yaklaşık 14 puanlık bir azalma demek. Bu düşüş, kamu hizmetleri harcamalarında ciddi bir yeniden yapılandırmayı ya da başka öncelikli harcama kalemlerinin ortaya çıktığını gösterebilir.

2017 yılından itibaren oranlar %25,22'den %26,54'e küçük artışlarla dengeleniyor. Bu, kamu harcamalarında istikrarlı bir politika izlendiği veya bu seviyenin sürdürülebilir olduğu anlamına gelebilir.

3.1.2. Savunma Hizmetleri

Bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak için yürüttüğü faaliyetleri kapsar ve genellikle fonksiyonel sınıflandırmada belirli bir harcama kategorisi olarak kabul edilir. Bu hizmetler, savunma, askeri güvenlik ve ülkenin dış tehditlere karşı korunması için tüm stratejik ve operasyonel unsurları içerir. Askeri savunma işleri, kara, deniz, hava savunma kuvvetlerinin yönetilmesi, sivil savunma işleri, sivil kuruluşların ve halkın katılımını içeren tatbikatlar, askeri yardımlar, uluslararası barış koruma güçlerine yapılan katkılar gibi hizmetler bu ana fonksiyona dâhil edilir. Askeri hastaneler ve askeri okullar bu ana fonksiyonun kapsamı dışındadır (Durgun ve Timur, 2017, s. 126-137).

Grafik 2. Savunma Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Türkiye’de Savunma Hizmetlerine ilişkin 2011-2021 yılları arasındaki harcamaları oranları Grafik 2 de ele alınmıştır. 2011-2015 yılları arasında, savunma hizmetlerine yönelik oranlı harcamalar bir düşüş göstermektedir. 5,27'den 4,52'ye kadar azalma gerçekleşmiştir. Ancak, 2015 sonrasında bir artış başlamaktadır. 2016 ve 2017'de stabil bir seviyede kalınmış (4,54- 4,55 arası), ancak 2018 itibariyle hızlı bir yükseliş görülmüştür. 2019-2021 yılları arasında savunma hizmetlerine yapılan harcamalarda belirgin bir artış yaşanmış ve 2021 yılı itibariyle 6,33 seviyelerine ulaşılmıştır. 2011-2015 arasında yaklaşık 0,75 birimlik bir azalma gözlemlenmiştir. Bu, savunma harcamalarının ya da bütçesinin bu dönemde azaldığını ifade edebilir. 2016-2021 arasında ise önemli bir artış yaşanmış, özellikle 2019 ve 2021 yıllarında bu artış daha belirgin hale gelmiştir. 2021'deki 6,33 değeri, savunma harcamalarının o dönemde önemli ölçüde arttığını işaret etmiştir.

2018-2019'da savunma harcamalarında önemli bir sıçrama yaşandı ve bunun birkaç nedeni olduğunu söyleyebiliriz. 2018-2019'da Türkiye, Suriye'deki iç savaşta ve PKK/PYD gibi terör örgütleriyle mücadelede önemli bir rol oynadı. Bu, savunma harcamalarında artışa yol açmış olabilir. Türkiye'nin yerli savunma sanayi projelerine daha fazla yatırım yaptığı ve İHA'lar (İnsansız Hava Araçları), SİHA'lar (Silahlı İHA'lar) ve diğer savunma teknolojilerinin üretiminin arttığı bir döneme denk geliyor. Orta Doğu'daki jeopolitik gelişmeler ve Türkiye'nin dış politikada daha aktif rol alması, savunma harcamalarındaki artışın nedenleri arasında olabilir.

2020'de oran 5,22'ye gerileyip, 2021'de 6,33'e çıkarak ciddi bir artış göstermiştir. 2020-2021 yıllarındaki artış, dünya çapında pandemiyle birlikte ekonomik belirsizliklere rağmen, Türkiye'nin savunma harcamalarına daha fazla önem verdiğini gösterebilir.

3.1.3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri

Vatandaşların güvenliğini sağlamak, suçları önlemek, kamu düzenini korumak ve toplumsal barışı sağlamak için devletin sağladığı hizmetlerin bütünüdür. Bu hizmetler fonksiyonel harcama kalemleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Emniyet Hizmetleri: Polis teşkilatı ve diğer kolluk kuvvetlerinin suçları önleme, suçla mücadele ve asayiş sağlama faaliyetleri.

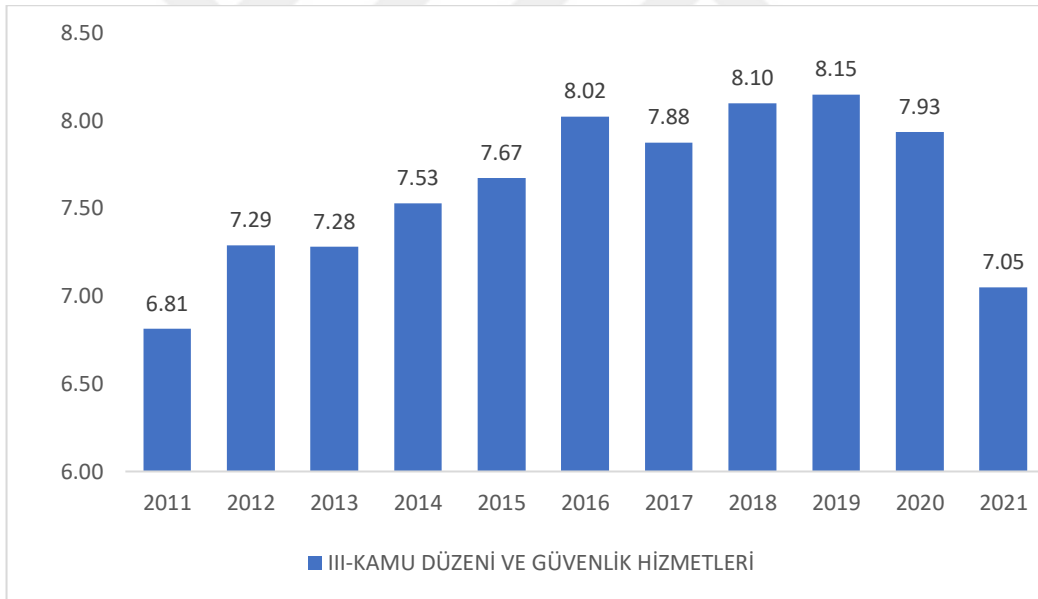
Adli Hizmetler: Mahkemeler, savcılık ve ceza infaz kurumları gibi adaletin sağlanmasına yönelik hizmetler.

İtfaiye ve Acil Durum Hizmetleri: Yangınla mücadele, kurtarma operasyonları ve doğal afetlere müdahale gibi hizmetler.

İç Güvenlik ve Sınır Koruma: Sınır güvenliği, göçmenlik kontrolü ve iç güvenliğin sağlanması faaliyetleri.

Sivil Savunma: Savaş, terör saldırıları veya doğal afetler gibi durumlarda halkın korunmasına yönelik hazırlık ve müdahale çalışmaları. Kamu Düzeni ve Güvenlik hizmetleri arasında yer almaktadır. Polis kolejleri, sivil savunma ve ceza evi idareleri bu ana fonksiyonun kapsamı dışında yer almaktadır.

Grafik 3. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

2011 yılında %6,81 olan oran, 2016 yılında %8,02'ye kadar yükselmiş, ardından 2021 yılına kadar hafif bir azalma gözlemlenmiştir (%7,05). 2011-2016 arası dönemde genel anlamda artış süreci olduğu gözlemlenmektedir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yapılan harcamalar %6,81'den %8,02'ye yükselmiştir. 2017-2019 yılları arasında harcamalar %7,88 ila %8,15 arasında sabit kalmıştır. Bu durum, bu yıllarda güvenlik yatırımlarının belli

bir dengede devam ettiğini gösteriyor. 2020’de %7,93 iken, 2021’de %7,05 seviyesine gerilemiştir.

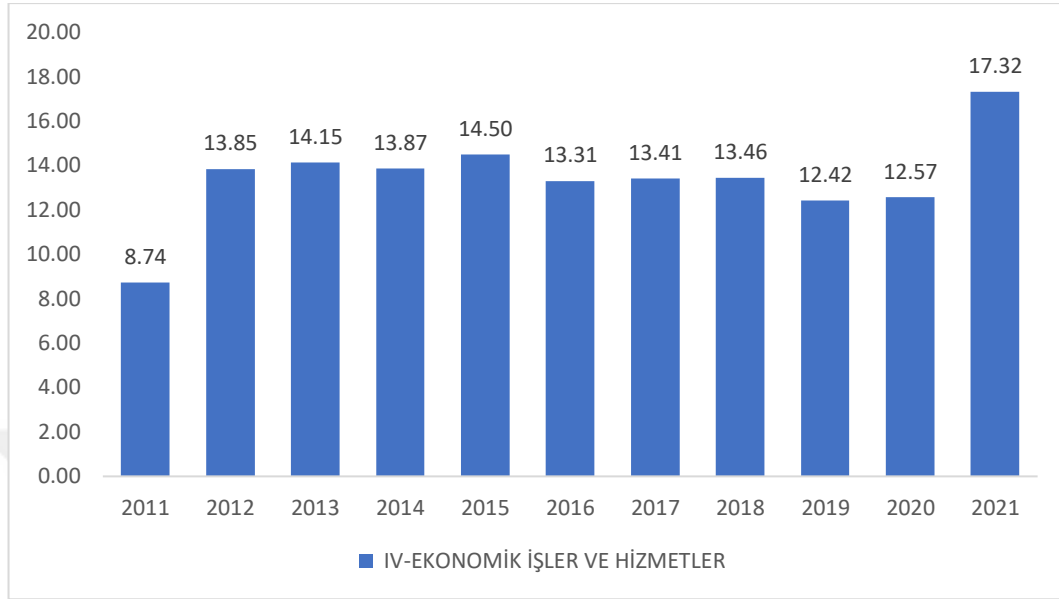
2011-2016 yılları arasında kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri harcamaları sürekli artış göstermiştir. 2017-2019 yılları arasında harcamalar yüksek seviyede sabitlenmiş, ancak 2020 ve 2021 yıllarında azalma eğilimi görülmüştür.

3.1.4. Ekonomik İşler ve Hizmetler

Kamu bütçesindeki fonksiyonel harcama kalemlerinden biridir ve ekonominin çeşitli sektörlerini desteklemeyi amaçlayan harcamaları kapsar. Bu harcama kalemi, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, altyapıyı geliştirmek, iş ortamını iyileştirmek ve sektörlerin rekabet gücünü artırmak için yapılan harcamaları içerir.

Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık, tarımsal destekler, sübvansiyonlar ve kırsal kalkınma projeleri, ormanların korunması ve geliştirilmesi ve Balıkçılık ve su ürünleri sektörünün teşviki gibi hizmetleri kapsamaktadır. Sanayi ve Ticaret, sanayi bölgelerinin ve küçük işletmelerin desteklenmesi, Ar-Ge teşvikleri, inovasyon projeleri ve teknoloji geliştirme bölgeleri ve ticaretin teşvik edilmesi ve ihracat destekleri gibi hizmetleri kapsamaktadır. Ulaşım ve Haberleşme, enerji, İstihdam ve İş Gücü Politikaları gibi hizmetler de ekonomik işler ve hizmetler kapsamında yer almaktadır. Bu harcamalar, ekonomik büyümeyi desteklemek ve ülkenin uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Grafik 4. Ekonomik İşler ve Hizmetler 2011-2021 Yılları Arasında Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Verilerde ilk göze çarpan durum, 2011-2013 yılları arasında hızlı bir artış olduğudur. 2011 yılında %8,74 olan oran, 2013 yılında %14,15'e kadar yükselmiştir. 2013-2018 yılları arasında istikrarlı bir düzey gözlemlenmektedir, oranlar %13 civarında seyretmiştir. 2019-2020 yılları arasında küçük bir gerileme söz konusu (%12,42-12,57). 2021 yılında ise büyük bir sıçrama görülmüş ve oran %17,32 seviyesine yükselmiştir. Bu, dikkat çekici bir artıştır.

2011-2013 yılları arasında güçlü bir artış trendi vardır. Türkiye, ekonomik büyümeyi teşvik eden projelere büyük yatırımlar yapmıştır. 2014-2018 arasında harcamalar istikrarlı bir seviyede kalmış ve ekonomik işler sürekli desteklenmiştir. 2019-2020'deki düşüş, pandeminin ve küresel belirsizliklerin bir etkisi olabilir. 2021'deki artış, ekonomik toparlanma sürecine girildiğini ve ekonomik canlanma için daha fazla yatırım yapıldığını göstermekte olduğunu söyleyebiliriz.

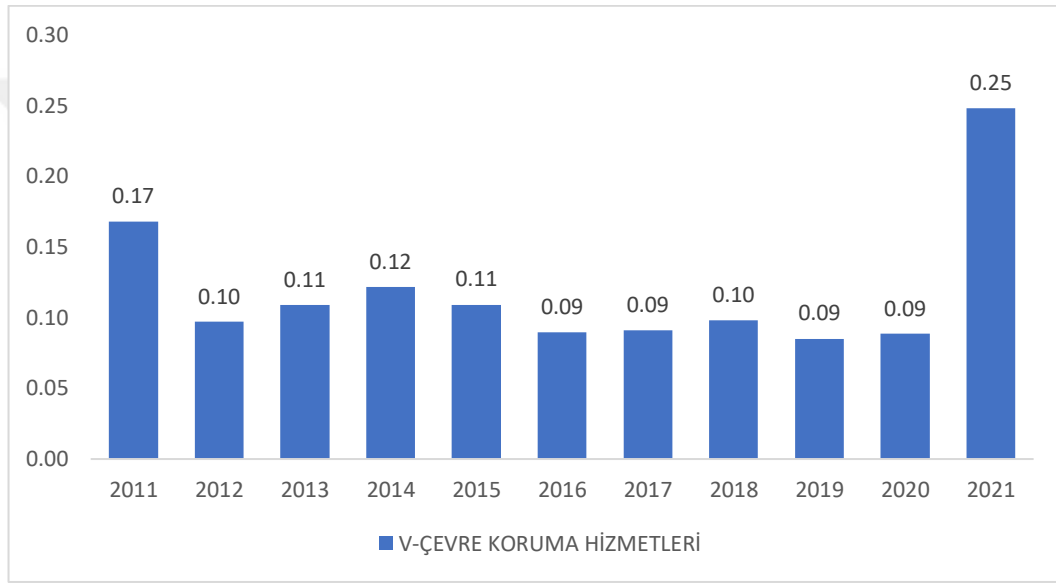
3.1.5. Çevre Koruma Hizmetleri

Kamu bütçesindeki işlevsel harcama kalemlerinden biri olup, doğal çevrenin korunması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi ve çevresel risklerin azaltılması için

yapılan harcamaları kapsar. Bu harcamalar, çevrenin korunması ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Atık toplama, işleme ve bertaraf hizmetleri, kanalizasyon ve atık su faaliyetleri, atmosfer, hava ve iklim koruma, toprak ve yüzey sularının korunması, gürültünün azaltılması, radyasyona karşı koruma, doğal çevrenin ve doğal örtünün korunması gibi çalışmalar bu ana fonksiyona dahildir.

Grafik 5. Çevre Koruma Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Verilerde 2011 yılındaki %0,17'lik oran en yüksek seviyededir. Sonraki yıllarda harcamalar, %0,09 ile %0,12 arasında dalgalı bir şekilde düşüş göstermektedir. 2021 yılında %0,25'e yükselmiş olan oran, 10 yılın en yüksek seviyesine işaret eder.

2011'den 2015'e kadar olan dönemde, çevre koruma hizmetlerine yapılan harcamalar sürekli olarak azalmıştır. 2011'de %0,17 olan oran, 2016'da %0,09'a kadar gerilemiştir. 2016-2020 arası dönem harcama oranı %0,09 seviyelerinde sabit kalmıştır. Bu, çevreye yönelik harcamaların genelde düşük seviyelerde tutularak başka alanlara yönlendirildiğini gösterebilir. 2021'deki %0,25'lik artış, önemli bir sıçramadır ve çevre koruma hizmetlerine daha fazla bütçe ayrıldığını gösterdiğini söylenebilir.

2011-2015 yılları arasında çevre koruma harcamaları sürekli olarak azalmış, bu dönemde çevresel yatırımlar sınırlı kalmış olduğu söylenebilir. 2016-2020 arasında bu düşük seviyede sabitlik görülmüştür. 2021'deki artış çevreye yönelik artan küresel ve yerel önceliklerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu artış, çevre koruma projelerine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine daha fazla kaynak ayrıldığı söylenebilir. Çevre koruma hizmetlerine yapılan harcamaların arttığı 2021, küresel çevre sorunlarına dikkat çekilen ve çevresel reformların hızlandığı bir yıl olabilir.

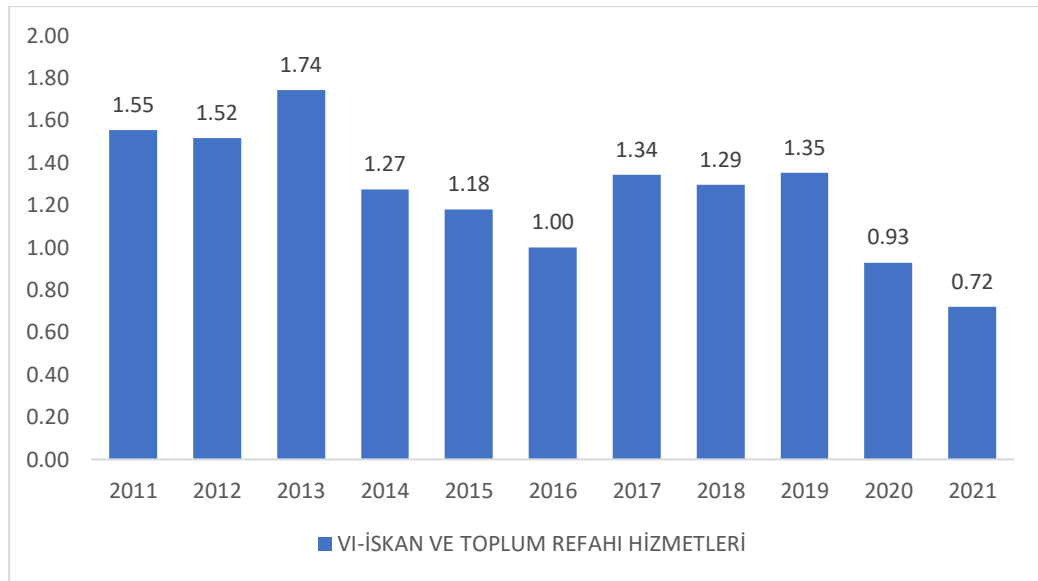
1.3.6. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri

Konut geliştirme faaliyetleri, gecekondü mahallelerinin kaldırılması, konut inşaatı için arazi sağlanması, su işlerinin yönetimi, gelecekteki su ihtiyaçlarının belirlenmesi, mevcut kaynakların değerlendirilmesi, suyun saflığı, fiyatı ve kalite kontrolleri, sokak ve caddelerin aydınlatılması vb. bu ana fonksiyon içerisinde yer almaktadır.

İnşaat standartlarının düzenlenmesi ve geliştirilmesi, sulama sistemleri bu ana fonksiyonun kapsamı dışında yer almaktadır.

Grafik 6. İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası

Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

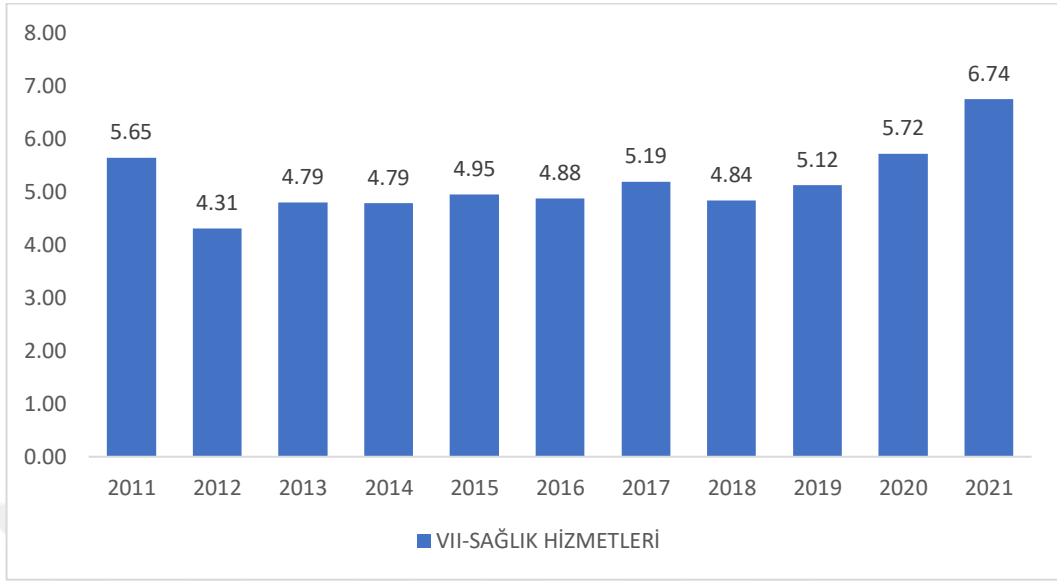
2011-2013 yılları arasında oranlar artan bir eğilim göstermiştir. 2011 yılında %1,55 olan oran, 2013'te %1,74'e çıkmıştır. 2014-2016 yılları arasında harcamalar düşüş göstermiş, oran %1,27'ye kadar gerilemiştir. 2017-2019 yılları arasında oranlar tekrar yükselmiş ve %1,35 seviyesine ulaşmıştır. Ancak 2020-2021 yılları arasında önemli bir düşüş yaşanmış ve oran %0,72'ye kadar gerilemiştir.

2011-2013 yılları arasında artan bir eğilim gözlemlenmiştir. Bu dönemde devletin, toplum refahına yönelik harcamaları artırdığı ve çeşitli sosyal projelere kaynak ayırdığı söylenebilir. 2014-2016 yılları arasında önemli bir düşüş yaşanmış ve bu, ekonomik daralmalar veya bütçe disiplinine yönelik önlemlerle açıklanabilir. 2017-2019 yıllarında harcamalar tekrar artmış, toplumsal refahı artırmaya yönelik projelere kaynak ayrılmıştır. 2020-2021 yıllarında ise, küresel pandemi nedeniyle büyük bir düşüş yaşanmış ve bu, özellikle kaynakların başka alanlarda yoğunlaşması ile açıklanabilir.

1.3.7. Sağlık Hizmetleri

İşlevsel harcama kalemlerinden biridir ve kamunun sağlık hizmetlerine erişimini sağlamayı ve sağlık seviyelerini iyileştirmeyi amaçlayan hükümet harcamalarını kapsar. Bu harcamalar toplumun genel sağlığını korumayı, tedavi etmeyi, hastalıkları önlemeyi ve sağlıkla ilgili altyapı yatırımlarını içerir. Sağlık hizmetleri, bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarını korumak, iyileştirmek ve geliştirmek için yapılan hükümet destekli harcamalardır. Bu hizmetler, sağlık altyapısını güçlendirmekten hastaları tedavi etmeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

Devletin yürüttüğü sağlık hizmetleri, hastane, klinik, ameliyathane, kamu sağlık hizmetleri, ayakta tedavi hizmetleri, sağlık hizmeti sunucularının ruhsatlandırılması vb. bu ana fonksiyonu içerisinde yer almaktadır. Terapi cihazlarının kiralanması, tıbbi tahlil laboratuvarları ve röntgen merkezleri, diş klinikleri ve diş hekimlerinin faaliyetleri bu ana fonksiyonun kapsamı dışında yer almaktadır.

Grafik 7. Sağlık Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

2011-2012 yılları arasında sağlık harcamaları önemli bir düşüş göstermiştir (5,65'ten 4,31'e). Bu dönemde sağlık hizmetlerine ayrılan bütçede bir daralma olmuş olabilir. 2013-2014 yılları arasında oranlar durağan kalmış, yani %4,79 seviyelerinde sabitlenmiştir. 2015-2016 yılları arasında ise hafif bir artış (4,79'dan 4,95'e) gözlemlenmiştir. 2017-2019 yılları arasında sağlık harcamalarında artış devam etmiştir (2017'de %5,19'a kadar yükselmiş ve 2019'da %5,12'ye çıkmıştır). 2020-2021 yılları arasında büyük bir artış yaşanmış ve 2021'de %6,74 seviyesine ulaşmıştır.

2011-2012 yıllarında, sağlık harcamalarında önemli bir düşüş yaşanmış, ardından 2013-2014 yıllarında bu oran durağan kalmıştır. 2015-2016 yıllarında sağlık harcamalarında küçük bir artış olmuş, özellikle sağlık hizmetlerinin daha etkin sunulmasına yönelik yatırımlar artmıştır. 2017-2019 yılları arasında harcamalar düzenli olarak artmaya devam etmiştir ve özellikle sağlık altyapısına yönelik yatırımların etkisiyle bu artış gözlemlenmiştir. 2020-2021 yıllarında ise, COVID-19 pandemisinin etkisiyle sağlık harcamalarında büyük bir artış yaşanmış, bu artış sağlık hizmetlerinin pandemi sürecine uyum sağlamasına yönelik yapılan harcamalarla bağlantılıdır.

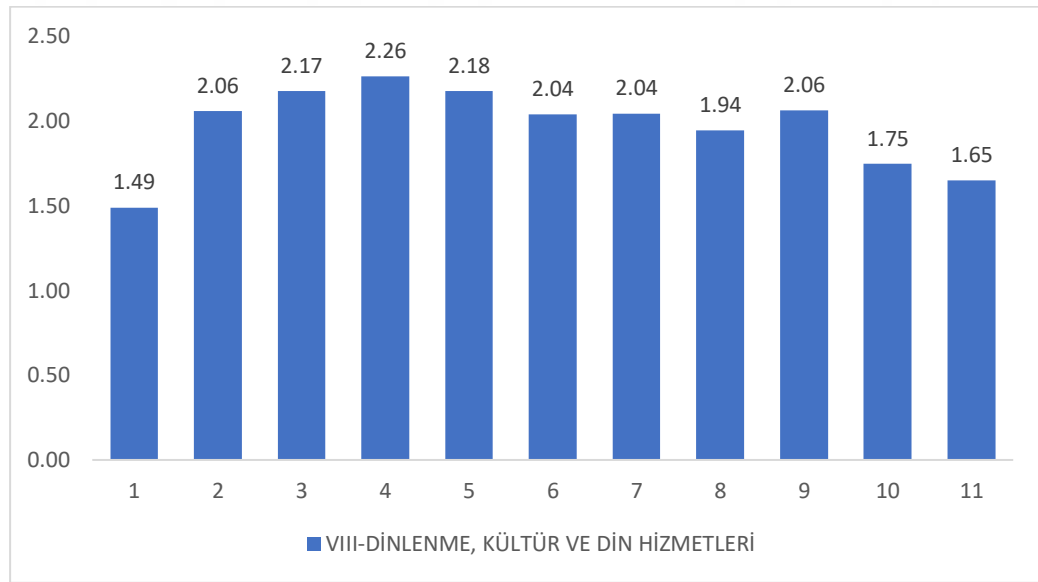
3.1.8. Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri

Kamu bütçesindeki işlevsel harcama kalemlerinden biridir ve toplumu kültürel, sosyal ve dini açıdan destekleyen faaliyetleri kapsar. Bu kalem, toplumun kültürel gelişimini, dini hizmetlerin sağlanması ve bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlar.

Eėence, spor hizmetleri ve tesisleri, takımların, bireysel yarışmacıların veya sporcuların desteklenmesi, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, görsel veya yazılı basın ve yayın hizmetleri, din i lerinin yönetimi ve bu amaçla kullanılan tesislerin işletilmesi ve bakımı gibi kültürel çalışmalar ve tesisler bu ana işleve dahildir. Hayvanat bahçeleri veya botanik bahçeleri, akvaryumlar, ulusal sınırların ötesinde tanıtım amaçlı kültürel etkinlikler, hükümet basımevleri ve tesisleri, radyo veya televizyon yayıncılığıyla sağlanan eğitim bu ana i levden hariç tutulur.

Grafik 8. Dinlenme Kültür ve Din Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası

Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

2011-2012 yılları arasında belirgin bir artış yaşanmıştır (1,49'dan 2,06'ya). Bu artış, kültürel, sosyal ve dini hizmetlere ayrılan bütçenin artırıldığına işaret edebilir. 2012-2014 yılları arasında sürekli bir artış yaşanmış ve oran 2,26'ya kadar yükselmiştir. Bu dönemde kültürel ve dini hizmetlerin daha fazla öncelik verilmiş olması muhtemeldir. 2015-2017

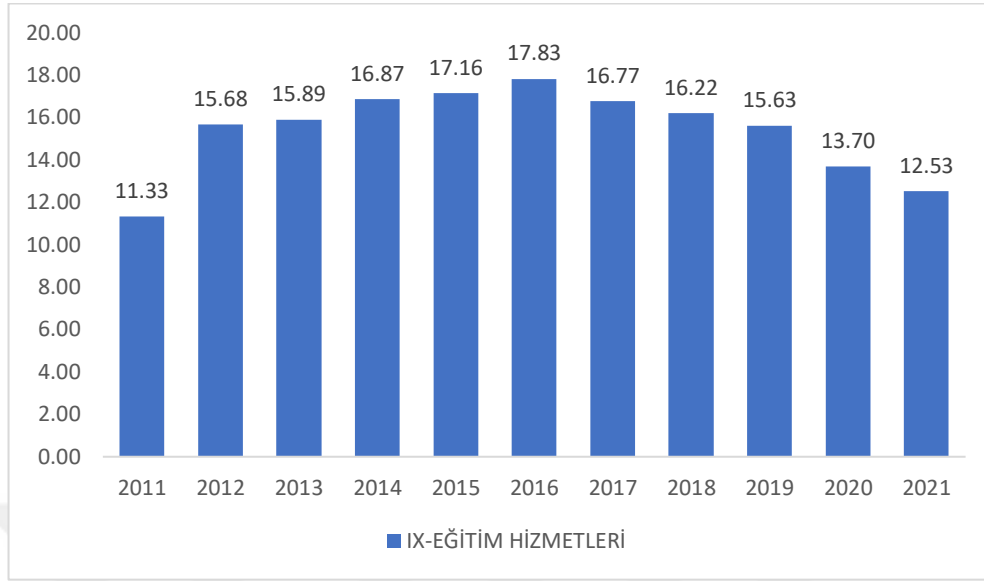
yılları arasında harcamalar biraz durağanlaşmış ve 2,04 seviyelerinde kalmıştır. Ancak bu seviyede bir dengeleme yapılmış olabilir. 2018-2021 yılları arasında belirgin bir düşüş yaşanmış ve özellikle 2020 ve 2021'de bu düşüş daha belirgin olmuştur. 2021'de %1,65'e kadar gerilemiştir.

2011-2012 yıllarında sağlık, kültür ve din hizmetlerine yönelik bir artış yaşanmış, toplumsal ve kültürel projelere daha fazla yatırım yapılmış olabilir. 2012-2014 yıllarında, bu artış sürekli hale gelmiş ve hizmetlerin kapsamı genişlemiş olabilir. 2015-2017 yıllarında, harcamalar daha denetlenmiş ve stabil bir seviyeye ulaşmış, buna bağlı olarak hizmetlerde bir durağanlaşma yaşanmış olabilir. 2018-2021 yılları arasında ise, özellikle pandeminin etkisiyle, kültürel ve sosyal etkinliklere yapılan harcamalarda belirgin bir düşüş görülmüştür.

1.3.9. Eğitim Hizmetleri

Kamu bütçesindeki fonksiyonel harcama kalemlerinden biridir ve bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun genel eğitim seviyesini artırmak için yapılan harcamaları kapsar. Bu harcamalar eğitim altyapısını güçlendirmek, öğretmen yetiştirmek, eğitim materyalleri sağlamak ve eğitim sistemini daha verimli hale getirmek gibi çeşitli alanlarda kullanılır.

Her düzeydeki okulların tesislerinin işletilmesi, yönetimi, inşası, eğitim kurumlarının düzenlenmesi, denetlenmesi, lisanslandırılması gibi resmi ve resmi olmayan eğitim hizmetleri bu ana işlevin kapsamına girer. Yardımcı eğitim hizmetleri, okul sağlığı izleme ve önleme hizmetleri gibi işlemler bu ana işlevin kapsamı dışında yer alır.

Grafik 9. Eğitim Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%)

Kaynak. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

2011-2016 yılları arasında sürekli bir artış görülüyor. Bu dönemde eğitim hizmetlerine ayrılan oran yıllık artış göstermiş ve 2016'da zirveye ulaşmıştır. 2016-2021 yılları arasında ise, oranlar belirgin şekilde düşüş göstermiştir. Özellikle 2020 ve 2021 yıllarında büyük bir azalma yaşanmıştır.

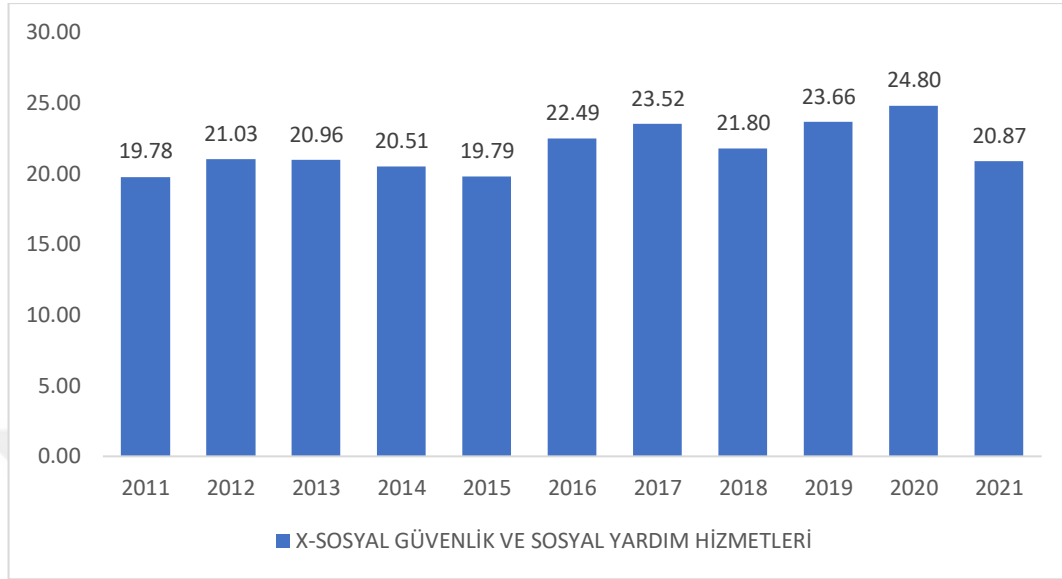
2011-2012 yılları arasında eğitim hizmetlerine yönelik harcamalarda belirgin bir artış yaşanmış, oran %11,33'ten %15,68'e çıkmıştır. 2013-2016 yılları arasında ise sürekli bir artış devam etmiş ve en yüksek oran %17,83 ile 2016'da görülmüştür.

3.1.10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri

Devletin sosyal refahı sağlamak için yaptığı harcamaları kapsayan önemli bir işlevsel harcama kalemidir. Bu harcamalar, bireyleri sağlık, emeklilik, işsizlik, engellilik gibi çeşitli risklere karşı güvence altına almayı ve ihtiyaç sahibi bireylere yardım sağlamayı amaçlamaktadır.

Devletin sosyal güvenlik ve sosyal koruma hizmetleri, hastalık, sakatlık, yaşlılık yardımı vb. gibi sosyal yardım programları bu ana fonksiyona dahildir. Standart emeklilik yaşına ulaşan sakatlara ödenen nakdi ve ayni yardımlar, sakatlık ücreti, aile planlaması hizmetleri vb. bu ana fonksiyonun kapsamı içerisinde yer almamaktadır.

Grafik 10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri 2011-2021 Yılları Arası Harcamaları (%)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

2011-2015 yılları arasında, bu kalemden harcamalarda dalgalanma görülüyor, ancak genelde yavaş bir artış söz konusu. Özellikle 2011'den 2015'e kadar artış oranları sınırlı olsa da eğilim yukarıya doğru bir hareket gösteriyor. 2016-2020 yılları arasında daha belirgin bir artış yaşanıyor. Bu dönemde artış oranları büyük ölçüde istikrarlı bir şekilde devam etmiş ve özellikle 2020'de en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2021'de ise ciddi bir düşüş görülüyor. 2020'deki en yüksek oran olan 24,80'den 2021'de 20,87'ye kadar gerileme yaşanmıştır.

2011-2013 yılları arasında küçük artışlar görülmüş, 2011'deki 19,78 oranı 2013'te 20,96'ya yükselmiştir. 2014-2015 arasında ise azalma ve yeniden artış gözlemlenmiştir. 2014'teki oran 20,51 iken, 2015'te 19,79'a gerilemiştir. Bu dalgalanmanın, devletin sosyal güvenlik ve sosyal yardım alanındaki bütçe ve önceliklerdeki değişikliklerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

2011-2015 yılları arasında, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarında dalgalanmalar yaşanmış ve genel olarak sınırlı artışlar gözlemlenmiştir. Ancak 2016'dan sonra harcamalar artmış ve özellikle 2020'de en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2020-2021 yılları arasında pandeminin etkisiyle büyük bir artış yaşanmış ve 2020'de zirveye ulaşan harcamalar, 2021'deki normalleşme süreci ile birlikte azalmıştır.

3.2. Literatür Taraması

Türkiye’de bütçe harcamalarının bütçe açığına etkisini inceleyen ekonometrik ve istatistiksel araştırmalarda bütçe açığı genellikle enflasyon, büyüme, cari açık ve döviz kuru gibi makroekonomik göstergelerle birlikte ele alınmıştır.

Bütçe harcamaları ile bütçe açığı ilişkisini doğrudan inceleyen çalışmalardan olan Güngör (1999), kamu harcamaları ile bütçe açığı ilişkisini Türkiye için literatür yöntemiyle ele almıştır. Söz konusu çalışmada özellikle 1980 öncesi dönemde kamu tercihi teorisi gereği kamu harcama artışlarının olduğu ve bu durumun bütçe açığı üzerinde önemli etkisinin olduğu belirtilmiştir. Ertekin (2020), savunma harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisini panel veri analiziyle OECD ülkeleri için incelemiştir. 2000-2017 döneminin incelendiği çalışmada savunma harcamalarının bütçe açığını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha önceki yıllar için benzer çalışma Sezgin (2004) tarafından yapılmış, Türkiye’nin 1979-2000 dönemi savunma harcamaları ile kamu borçları arasındaki ilişki, Engle ve Granger’ın Eş bütünleşme analizi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, uzun dönemde dış borç ile savunma harcamaları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, silah ithalatı ve ekipman harcamaları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, bu değişkenlerin katsayıları anlamsız çıkmıştır. Kısa dönemde ise, dış borcun silah ithalatıyla pozitif bir ilişki içinde olduğu ve bu ithalatın Türkiye’nin borç yükünü artırdığı sonucuna varılmıştır. Karakurt vd. (2020), 1975-2017 dönemi için yıllık veriler kullanılarak Türkiye’de savunma harcamaları, silah ithalatı ve dış borçlar arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi yardımıyla incelemişlerdir. Bulgular hem uzun hem de kısa dönemde savunma harcamaları ve silah ithalatı ile dış borçlar arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Cural ve Genç (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 1970-2016 dönemi için Türkiye’de bütçe açığı, kamu iç borç stoku, dış borç stoku ve toplam kamu borç stoku arasındaki ilişkiler VAR testi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, iç borçlanma ile bütçe açığı arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kısa dönemde bütçe açığından dış borçlanmaya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ve toplam kamu borçlanması ile bütçe açığı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Bütçe açığı ile diğer ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara oldukça fazla rastlanabilmektedir. Çavdar ve Karaman (2013), bütçe açığı ile döviz kuru ve cari açık arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile 1998-2009 dönemi için incelemiştir. Söz konusu analiz sonucunda reel döviz kuru ve cari açığın bütçe açığının nedeni olduğu

tespit edilmiştir. Benzer çalışma Mucuk (2009) tarafından da incelenmiş, 1989-2004 dönemi VAR analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu bütçe açığı ve cari işlemler dengesi arasında ilişkinin olduğunu göstermiştir.

ARDL sınır testini kullanan Karaş (2024), 1994-2021 dönemi için bütçe açığı ve dış borçlanmanın enflasyonu artırıcı etkisi olduğunu tespit etmiştir. Abdioğlu ve Terzi (2009), Türkiye’de enflasyon oranları ile bütçe açıkları arasında Tanzi ve Patinkin etkisi ile negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Şentürk vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada, mali disiplin ve enflasyon arasında bir analiz yapılmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik testinin kullanıldığı çalışmada 1980-2016 dönemi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bütçe açığındaki artış enflasyonu arttırırken, faiz dışı fazla verilmesi enflasyonda düşüşe neden olmaktadır. Kamu borç stokundaki artış ise kısa dönemde enflasyonu azaltıcı yönde bir etki meydana getirmektedir. Barışık ve Kesikoğlu (2006), 1980-2003 dönemi için VAR analizini kullanarak bütçe açıklarıyla temel makroekonomik değişkenler arasında analiz gerçekleştirmiştir. Bulgular, bütçe açığı ile enflasyon, cari açık ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisini göstermektedir. İstihdamdan bütçe açıklarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Çakmak ve Gökçe (2018), Türkiye’de kamu açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. VECM Granger Nedensellik analizinin uygulandığı çalışmada 1975-2016 arası dönem ele alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre, yüksek ve kronik enflasyon oranlarının, başta kamu sektörü dengesi olmak üzere, temel makro ekonomik değişkenlerde ortaya çıkan bozulmaların en önemli sorumlularından birisi olduğu tespit edilmiştir. Kanca ve Bayrak (2016), kamu harcamaları ile bazı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi Türkiye için VAR analizi ile incelemişlerdir. 1980-2011 döneminin incelendiği çalışmada, kamu harcamalarının bütçe açığını etkilediği tespit edilmiştir.

Uluslararası literatüre bakıldığında Soukaina ve Hammami(2023), Euro bölgesi için panel veri analiz yöntemlerinden faydalanmışlardır. 1990-2016 döneminin incelendiği çalışmada kişi başına düşen GSYİH ve cari açığın bütçe açığını etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı bölge için analiz yapan Qehaja vd. (2022), mali kuralların, kamu borcunun, hükümet etkinliğinin ve hükümet harcamalarının mali açıkları önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Awwad ve Zidan (2021), Filistin’de, tasfiye geliri krizlerinin 1996-2019 yılları arasında cari harcamaları ve genel bütçe açıklarını etkilediği göstermiştir. Mehmood vd.(2024), ARDL analizini kullanarak Pakistan’daki kamu ve özel sağlık harcamaları ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1980-2023 döneminin incelendiği çalışmada

özel ve kamu sektörü harcamalarının ikame görevi gördüğü, bütçe açıklarının ise aslında hükümet sağlık harcamalarını artırdığını bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde Türkiye’de bütçe harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların az olduğu anlaşılmaktadır. Literatür genel olarak bütçe açığı ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Türkiye’de bütçe harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.3. Veri Seti ve Yöntem

Türkiye’de bütçe harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisini inceleyen bu çalışmada kullanılan değişkenler fonksiyonel bütçe gider sınıflamasındaki başlıklar olarak dikkate alınmıştır. Söz konusu değişkenlerin ad, tanım ve kaynakları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Değişken Ad ve Tanımları

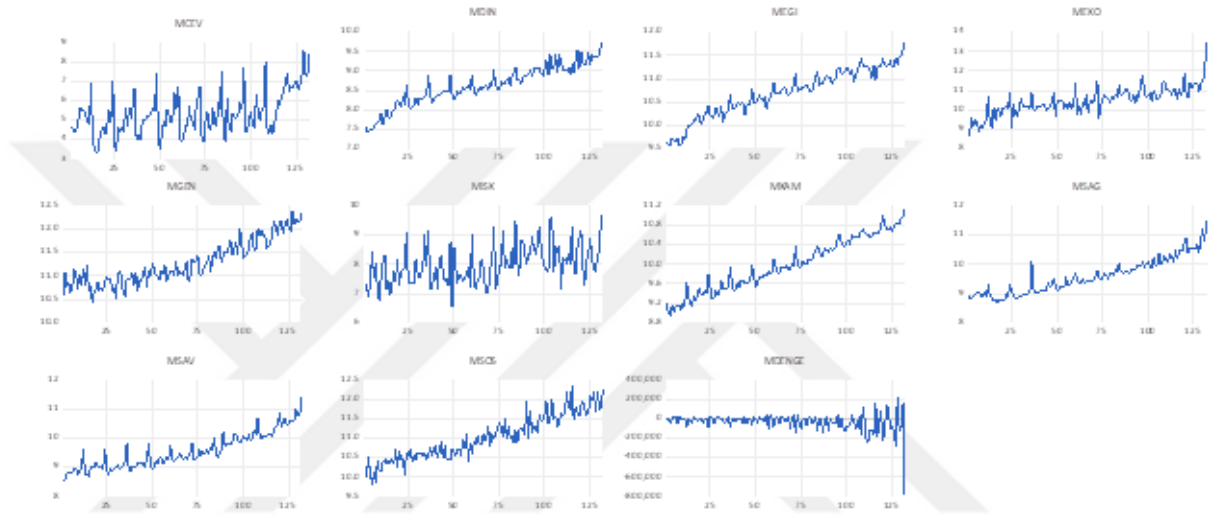
Değişken Adı	Tanımı	Kaynak
MGEN	Genel Kamu Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MSAV	Savunma Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MKAM	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MEKO	Ekonomik İşler ve Hizmetler	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MCEV	Çevre Koruma Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MİSK	İskân ve Toplum Refahı Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MSAG	Sağlık Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MDİN	Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MEG	Eğitim Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MSOS	Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
MDENGE	Bütçe Açığı	T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Bütçe harcamalarına ilişkin tüm bağımsız değişkenlere ait veriler T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü web sitesinden elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler TL cinsinden olduğu için TÜFE (2003=100) endeksi kullanılarak reel hale

getirilmiş ve logaritmaları alınmıştır. Çalışmada değişkenlere ait veriler için 2011-2021 arası dönem aylık olarak ele alınmıştır.

Analizde kullanılacak değişkenlere ilişkin grafik gösterimleri Şekil 1’de verilmiştir. Şekildeki grafikler incelendiğinde tüm harcama gruplarında yukarı yönlü pozitif bir eğim görülmekte ve her yıl harcamalarda artış olduğu gözlemlenmektedir. Bütçe dengesi grafiği incelendiğinde ise son yıllarda açığın sıfır dengesinden uzaklaştığı anlaşılmaktadır.

Grafik 11 Değişken Grafikleri

Tablo 2’de verilen tanımlayıcı istatistikler, çeşitli değişkenlerin merkezi eğilim, yayılma ve dağılım özelliklerini ortaya koymaktadır. Ortalama değerler genel olarak, değişkenlerin farklı seviyelerde yoğunlaştığını göstermektedir; örneğin, MGEN değişkeninin ortalama değeri 11.29 ile en yüksek ortalamaya sahipken, MCEV değişkeninin ortalama değeri 5.30 ile en düşük ortalamayı göstermektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	MCEV	MDIN	MEGI	MEKO	MGEN	MISK	MKAM	MSAG	MSAV	MSOS	MDENG E
Mean	5.300345	8.620897	10.68708	10.44516	11.28670	7.988813	9.986788	9.586369	9.550352	11.02253	-31387.98
Median	5.107931	8.618637	10.74728	10.45303	11.13994	7.904443	9.939716	9.490983	9.392790	10.96157	-7409.255
Maximum	8.588578	9.712408	11.78223	13.50671	12.39999	9.650469	11.14534	11.50168	11.44744	12.36885	231835.1
Minimum	3.291778	7.456667	9.556542	8.611533	10.43839	6.520794	8.936300	8.693368	8.590741	9.822728	-791355.1
Std. Dev.	1.111156	0.521326	0.517854	0.710446	0.474794	0.676044	0.549150	0.608856	0.607459	0.578694	100966.0
Skewness	0.706320	-0.232480	-0.367803	0.258646	0.518670	0.534513	0.067754	0.632708	0.660849	0.280592	-3.298809
Kurtosis	3.074512	2.553770	2.402665	4.945407	2.293229	2.752193	1.927264	2.780808	2.702757	2.258877	26.24070
Jarque-Bera	11.00608	2.284199	4.938580	22.28711	8.665793	6.623245	6.430184	9.071265	10.09382	4.753051	3210.123
Probability	0.004074	0.319148	0.084645	0.000014	0.013129	0.036457	0.040152	0.010720	0.006429	0.092873	0.000000

Medyan değerler, ortalamaların etrafındaki dağılımın simetrisini yansıtmaktadır ve çoğu değişkenin medyanı ortalamaya oldukça yakın değerler göstermektedir, bu da dağılımların genellikle simetrik olduğunu ima eder. Ancak, bazı değişkenler (MDENG E gibi) büyük varyans göstererek, ekstrem değerlerin etkisinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

MGEN ve MDENG E gibi değişkenlerde büyük farklar görülen maksimum ve minimum değerler, bu değişkenlerin geniş bir değer aralığına sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle, MDENG E değişkeninin minimum değeri -791355.1 ile büyük bir negatif değere sahipken, maksimum değeri 231835.1 ile oldukça yüksek bir pozitif değere sahiptir; bu da bu değişkenin büyük ölçüde dalgalanma yaşadığını gösterir. Standart sapmalar, değişkenler arasındaki yayılma farklarını ortaya koyar; bazı değişkenler (MDIN gibi) düşük standart sapmalara sahipken, MDENG E'nin standart sapması 100966.0 ile oldukça yüksektir.

Çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri, dağılımların şeklini detaylandırır. Çoğu değişkenin çarpıklığı, dağılımların sağa veya sola kaymış olabileceğini gösterirken, bazı değişkenlerde (örneğin, MGEN) çarpıklık değerleri daha hafif bir sağa kayma olduğunu göstermektedir. Basıklık değerleri, bazı değişkenlerin (örneğin, MDENG E) aşırı uçların etkisinde olduğunu, bu da dağılımın normalden daha keskin olduğunu gösterir. MDENG E değişkeninin basıklık değeri 26.24 ile oldukça yüksek bir değer alırken, bu durum, verinin çok sayıda aşırı uç değer içerdiğini ve normal dağılımdan belirgin şekilde

farklılaştığını ortaya koymaktadır. Jarque-Bera testinin sonuçları ise, birçok değişkenin normal dağılımdan sapma gösterdiğini, özellikle de MDENGE'nin bu sapmanın çok belirgin olduğunu vurgulamaktadır.

3.3.1. Probit-Logit Regresyon Yöntemi

İki veya daha fazla değer alan kukla değişkenler bağımlı değişken olarak regresyon modellerinde yer aldığında, bu değişkenler genellikle bireylerin tercihlerini veya kararlarını ifade etmektedir. Bu tür bağımlı değişkenlere sahip modellerde amaç, belirli bir seçimin olasılığını belirlemektir (Aldric ve Nelson, 1984). Bu bağlamda, tercih modelleri olarak bilinen modeller kullanılır ve en basit haliyle doğrusal olasılık modelleri olarak adlandırılan yöntemler uygulanır. Ancak, doğrusal olasılık modelleri uygulamada bazı varsayımları gerçekleştirme konusunda zorluklar yaşanabilmektedir. Özellikle, bu modellerin olasılık tahminleri bazen 0 ile 1 arasında kalmayabilir ve değişen varyans problemleriyle karşılaşabilirler. Bu tür sorunların üstesinden gelmek için probit ve logit model analiz yöntemleri önemli alternatifler olarak ortaya çıkmaktadır. Probit modeli, bağımlı değişkenin normal dağılıma uygun olmasını varsayarken, logit modeli lojistik dağılıma uygun olmasını varsayar. Bu iki model, doğrusal olmayan ilişkileri daha iyi yakalayarak tercih olasılıklarının daha doğru bir şekilde tahmin edilmesini sağlar. Özellikle logit model, doğrusal olmama özelliği sayesinde finansal krizlerin tahmininde daha etkin sonuçlar vermektedir. Logit modelin doğrusal olmaması, bağımlı değişkenin olasılık değerlerinin 0 ile 1 arasında kalmasını garantiler ve bu da modelin tahmin gücünü artırır (Cebeci, 2012). Bu nedenle, logit model finansal analizlerde sıkça tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir.

Bu model $0 \leq E(Y_i/X) \leq 1$ şartını sağlamak için geliştirilmiştir. Logit modelini açıklayabilmek için lojistik dağılım fonksiyonu kullanılır. Lojistik dağılım fonksiyonu aşağıdaki denklem 1'de belirtilmektedir (Güriş ve Çağlayan, 2005):

$$P_i = F(Z_i) = F(\beta_0 + \beta_1 X_i) = \frac{1}{1+e^{-Z_i}} = \frac{1}{1+e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}} \quad (1)$$

Bu denklemde P_i , açıklayıcı değişken (X_i) hakkında bilgi verirken i 'nci bireyin belirli bir seçim yapma olasılığıdır. X hangi değerleri alırsa alsın fonksiyondaki eksponansiyel terim daima pozitif olacağı için P_i 'nin alt sınırı da 0 olur. Olasılık için gerekli olan $0 \leq P_i \leq 1$ koşulunu bu fonksiyon sağlamış olur. Logit dağılım fonksiyonu diye adlandırılan Z_i , $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değer aldıkça P_i de 0 ile 1 arasında değerler alacak ve P_i ile Z_i arasındaki ilişki doğrusal olmayacaktır (İnal, Topuz, ve Uçan, 2006, s. 47).

Lojistik regresyon daha çok durum kontrollü çalışmalarda kullanılır. Özellikle, tahmin edilmek istenen değişken var-yok gibi iki durum alıyorsa, bu model tercih edilir. Lojistik regresyonda, bağımlı değişkenin kategorik olarak ikili, üçlü veya çoklu kategorilerde gözlemlendiği durumlarda açıklayıcı değişkenlerle sebep-sonuç ilişkisi belirlenir. Bu model, açıklayıcı bağımsız değişkenlere göre bağımlı değişkenin beklenen değerinin olasılık olarak elde edildiği sınıflama ve atama işlemini yapmaya yardımcı olan bir regresyon yöntemidir. Lojistik regresyon, bağımlı değişkenin olasılıklarını hesaplayarak, bu değişken üzerinde açıklayıcı değişkenlerin etkilerini ortaya koyar. Örneğin, bağımlı değişkenin iki kategori aldığı durumlarda, bu model her bir açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin belirli bir kategoride olma olasılığı üzerindeki etkisini hesaplar. Bağımlı değişkenin üç veya daha fazla kategori alması durumunda ise çoklu lojistik regresyon modelleri kullanılır ve bu modeller her bir kategori için benzer olasılık hesaplamalarını gerçekleştirir (Ege ve Bayrakdaroğlu, 2009, s. 139-158). Dolayısıyla, Logit modeli, nitel tercih modelleri arasında en çok kullanılan modeldir. Logit model, bağımlı değişkenin lojistik dağılımını varsayarak, bu değişkenin belirli bir kategoriye ait olma olasılığını tahmin eder. Bu, özellikle bağımlı değişkenin ikili olduğu durumlarda oldukça kullanışlıdır, çünkü model olasılık tahminlerini 0 ile 1 arasında sınırlar ve tahminlerin daha gerçekçi olmasını sağlar.

Lojistik model birikimli olasılık dağılımından türetilmiş lojistik dağılım fonksiyonudur. Bir olayın gerçekleşme olasılığının gerçekleşmeme olasılığına bölünmesi ile odds oranı, $\frac{P_i}{1-P_i} = e^{Z_i}$ hesaplanmış olur. Bu oran sayesinde lojistik fonksiyon doğrusal regresyon analizinde kullanılabilir. Doğal logaritma alınarak; $L_i = \ln e^{Z_i} = Z_i = \ln\left(\frac{P_i}{1-P_i}\right)$ elde edilir ve L_i doğrusaldır. Logit model olarak adlandırılan bu fonksiyon, doğrusal bir ilişki işlevini görebilecek yarı-logaritmik bir fonksiyondur. Bu durumda Odds'nin logaritması L , yalnız X 'e göre değil anakütle katsayılarına göre de doğrusaldır. Modelin doğrusallaştırılması tahmin için büyük kolaylık sağlar (Güriş ve Çağlayan Akay, 2005).

Logit modeli katsayılarının anlamlılığın test edilmesinde kullanılan farklı yöntemler bulunmaktadır. Regresyon modellerindeki F testi yerine logit modelleri için genellikle kullanılan testler, Wald Testi ile En Çok Benzerlik Oranı (Likelihood Ratio Test) testleridir. Bu testler ile tüm değişkenler bir arada incelendiği gibi bir veya birkaçı ele alınarak da incelenmektedir (Demirci ve Astar, 2011, s. 119-129).

Lojistik regresyon, varsayımlarından dolayı diğer regresyon yöntemlerinden farklı olduğu bazı noktalar mevcuttur. Aslında bu farklılıklar araştırmacılara önemli faydalar sağlamakta ve çıktı sonuçlarını yorumlamada kolaylıklar göstermektedir.

Aşağıda bu farklılıklara maddeler halinde değinilmiştir (Erdoğan B. E., 2002;Gujarati, 2006; Ege ve Bayrakdaroğlu, 2009).

- Regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin çoklu normal dağılım göstermesi ve özellikle bağımlı değişkenlerin sürekli olması koşulu aranırken, lojistik regresyonda bu şartlar aranmaz.

- Lojistik regresyon bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığını varsayar.

- Lojistik regresyon analizinde varyans-kovaryans matrislerinin eşitliği şartı aranmamaktadır.

Probit regresyon modeli, bağımlı değişkenin ikili veya kategorik olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu model, bağımlı değişkenin normal dağılımını varsayarak, gözlemlenen kategorik verilerin olasılıklarını tahmin etmeye çalışır. Probit modeli, özellikle doğrusal olasılık modellerinin zayıf kaldığı durumlarda tercih edilmektedir (Güriş ve Çağlayan Akay, 2005). Probit modeli şu şekilde formülize edilmektedir (Moore, 2013).

$$F(X) = \int_{-\infty}^{X_0} \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma}} e^{\frac{-(X-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

X değişkenin ortalaması μ , varyansı σ^2 olmak üzere, X değişkenine ait birikimli normal dağılım fonksiyonu (Moore, 2013).

Probit modelde; bağımlı değişken Y 'nin 1 ya da 0 değerini almasını sağlayan faktörün, X_i değerindeki değişmelere bağlı olarak şekillenen bir I_i endeksi olduğu varsayılmaktadır (Greene, 2012).

$$I_i = b_0 + b_1 X_i$$

Bu durumda Y ; I_i 'nin belirli bir kritik değerden (I_i^*) büyük olması durumunda 1, diğer durumlarda 0 değerini alıyor olsun. Bu süreç probit(P_i) olarak şöyle gösterilebilir (Greene, 2012).

$$P_i = \Pr(Y=1) = \Pr(I_i^* \leq I_i) = F(I_i)$$

Probit modeli, lojistik regresyon modeline benzer bir yapıya sahiptir ancak temel fark, lojistik regresyon modelinde lojistik dağılım fonksiyonunun, probit modelinde ise normal dağılım fonksiyonunun kullanılmasıdır. Bu farklılık, her iki modelin olasılık tahminlerinin dağılım özelliklerini etkiler. Lojistik regresyon modelinde olasılık tahminleri lojistik dağılıma sahipken, probit modelinde normal dağılıma sahip olacaktır (Long, 1997).

Probit regresyon modeli, EKK (En Küçük Kareler) yöntemiyle değil, en çok benzerlik (MLE) yöntemiyle tahmin edilmektedir. MLE yöntemi, model parametrelerini en olası kılacak şekilde optimize eder. Bu yöntem, parametre tahminlerinin tutarlı ve asimptotik olarak normal dağılımlı olmasını sağlar. Probit modelinde, X_i parametrelerinin anlamlılığı genellikle z-istatistikleri veya Wald testleri ile değerlendirilir (Cameron ve Trivedi, 2005).

Probit modeli, fayda maksimizasyonu ve rasyonel seçim yaklaşımlarına dayanmaktadır. Bu model, bireylerin belirli bir durumu tercih etme olasılığını, rasyonel bir karar verme süreci çerçevesinde ele alır. Fayda maksimizasyonu yaklaşımı, bireylerin tercihlerini maksimum fayda sağlayacak şekilde yaptığını varsayar ve bu bağlamda, probit modeli, bireylerin tercihlerini ve bu tercihlerin olasılıklarını tahmin etmek için kullanılır (Train, 2009).

3.4. Bulgular

3.4.1. Birim Kök Test Sonuçları

Logit ve Probit analizlerinde kullanılacak serilerin durağan olması gerekmektedir. Durağanlık, zaman serilerinin ortalama, varyans ve oto kovaryansının zamanla değişmediği durumları ifade eder. Durağanlık koşulunun sağlanması, model tahminlerinin güvenilir ve geçerli olması açısından önemlidir. Durağan olmayan seriler, yanıltıcı sonuçlar üretebilir ve modelin tahmin gücünü azaltabilir.

Bu nedenle, çalışmada kullanılan serilerin durağanlığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Serilerin durağanlığını sınamak için iki yaygın kullanılan birim kök testi olan Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri uygulanmıştır. ADF testi, serinin durağan olup olmadığını anlamak için genişletilmiş bir Dickey-Fuller regresyonu kullanır. Bu test, serideki otokorelasyonu gidermek için farklar veya gecikmeli farklar ekler. ADF testinin temel hipotezi serinin birim köke sahip olduğu, diğer ifade ile durağan olmadığıdır. Alternatif hipotez ise serinin durağan olduğudur (Dickey ve Fuller, 1979, s. 427-431).

Phillips-Perron (PP) testi ise serilerin durağanlığını sınamak için alternatif bir yöntem sunar. PP testi, serilerin otokorelasyon yapısını dikkate alarak birim kök testini gerçekleştirir. Bu test, hata terimlerindeki otokorelasyonu ve heteroskedastisiteyi düzeltmek için Newey-West yöntemini kullanır. PP testinin temel hipotezi de serinin birim köke sahip olduğu, diğer bir ifade ile durağan olmadığıdır. Alternatif hipotez ise serinin durağan olduğudur (Phillips ve Perron, 1988, s. 335-346).

Çalışmada, serilerin durağan olup olmadığını belirlemek için öncelikle ADF ve PP birim kök testleri uygulanmıştır. Bu testlerin sonuçları, serilerin durağanlığı hakkında önemli bilgiler sunar ve logit ile probit modellerinin uygulanabilirliğini belirler. Elde edilen test sonuçları Tablo 3’de sunulmuştur. Tablo, serilerin durağan olup olmadığını ve hangi seviyede durağanlık sağlandığını göstermektedir. Eğer seriler durağan değilse, fark alma veya dönüşüm gibi yöntemlerle durağan hale getirilmelidir.

Tablo 3’de yer alan sonuçlar, serilerin düzey değerlerinde mi yoksa fark değerlerinde mi durağan olduğunu ortaya koyar. Durağan olmayan seriler, modelin tahmin gücünü ve doğruluğunu etkileyebileceği için bu serilerin uygun şekilde dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu süreç, modelin geçerliliğini ve güvenilirliğini artırır ve elde edilen sonuçların daha sağlam olmasını sağlar.

Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
MCEV	4.0618	1.3701	-6.7889***	-8.0887***
Δ MCEV	-5.9074***	-14.1342***	-	-
MEKO	-0.6548	-9.6309***	-4.1517***	-9.5931***
MSOS	-0.6661	-6.4570***	-2.3375	12.9459***
MSAG	5.0480	-0.4583	0.4107	-6.8461***
Δ MSAG	-4.2527***	-10.0550***	-	-
MSAV	5.6453	1.7774	-1.1870	-7.2572***
Δ MSAV	-3.5506***	12.4253***	-	-
MDİN	-1.6525	-3.6037**	-1.7122	-8.7910***
MEĞİ	-1.2466	-4.3269***	-0.9638	-6.3441***
MİSK	-8.4468***	-10.4523***	-8.4594***	10.5063***
MKAM	0.5059	-1.3202	-0.3045	-8.4399***
Δ MKAM	-6.0661***	-6.0644***	-	-
MGEN	3.1957	-2.0155	-1.9420	-7.5701***
Δ MGEN	7.1183***	8.6280***	-	-
MDENGE	-0.7007	-2.9567	12.1077***	13.3692***
Δ MDENGE	-5.1535***	-5.1177***	-	-

Not: ***, ** ve *, ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık seviyesinde durağan olduğunu ifade etmektedir. Δ ; ilgili serinin birinci dereceden farkının alındığını belirtmektedir. ADF birim kök testi için optimum gecikme uzunlukları; Akaike Bilgi Kriteri dikkate alınarak ve PP testinde optimum band genişliği ise Newey-West yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.

Tablo 3'de yer alan ADF birim kök test sonuçlarına göre, bazı değişkenler düzey değerlerinde durağan değildir, ancak birinci dereceden farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Özellikle, MCEV, MSAG, MSAV, MKAM ve MDENGE değişkenlerinin düzey değerleri, sabitli ve trendli modelde %1 anlamlılık seviyesinde durağan olmadığı görülmektedir. Birinci farkları alındığında %1 anlamlılık düzeyinde söz konusu değişkenler durağan hale gelmektedir. PP birim kök test sonuçları incelendiğinde ise tüm değişkenlerin sabitli ve trendli modelde düzeyde durağan oldukları görülmektedir. Bu analiz, serilerin durağanlıklarını değerlendirirken dikkate alınması gereken önemli bir bulgudur ve özellikle düzeyde durağan olmayan serilerin farklarının alınarak durağan hale getirilmesi, modelin geçerliliği ve güvenilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Tablo 3'te yer alan sonuçlar, serilerin doğru şekilde işlenmesi ve analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

3.4.2. Probit ve Logit Regresyon Sonuçları

Türkiye’de bütçe harcama türlerinin bütçe açığına etkisi ile ilgili ilk analiz probit regresyon analizidir. Tablo 4’de verilen sonuçlara bakıldığında McFadden R-kare değeri 0.24,9 olarak tespit edilmiştir. Bu, modelin bağımlı değişkenin varyansını %24,29 oranında açıkladığını gösterir. Bu değer, modelin bağımlı değişkeni açıklama gücünün makul bir düzeyde olduğunu, ancak mükemmel olmadığını ifade etmektedir. LR istatistiği, modelin bağımlı değişkeni açıklama gücünü değerlendirir. Bu değer, modelin içerdiği tüm bağımsız değişkenlerin birlikte modele anlamlı bir katkı sağlayıp sağlamadığını test eder. Burada LR istatistiği 43.19110’dur ve bu oldukça yüksek bir değerdir. LR istatistiğinin olasılık değeri (p-değeri) 0.000005’dir, bu da istatistiksel olarak anlamlıdır (genellikle %5 veya %1 anlamlılık seviyesinde). Bu düşük p-değeri, bağımsız değişkenlerin toplu olarak modele anlamlı bir katkı sağladığını ve modelin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir.

Bağımsız değişkenler incelendiğinde anlamlı bulunan değişkenler arasında MEKO, MGEN, MKAM ve MSOS öne çıkmaktadır. MEKO’nun katsayısı 1.147715 ve p-değeri 0.0080 olup, bu değişkenin bağımlı değişken üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ekonomik işler ve hizmetler, maliye politikasının önemli bileşenlerinden sayılmaktadır. Dış ticaret, bankacılık sektörünün denetlenmesi, madencilik, tarım, enerji, ulaştırma, inşaat ve iletişim gibi ana sektörlerde kamu harcamalarının artışı bütçe açığını etkileyebilmektedir. 2021 yılında bütçe içinde ekonomik işler ve hizmetler payının %17 olarak gerçekleşmesi, bütçede bu harcama türünün önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum da katsayının pozitif ve anlamlı olmasıyla desteklenmektedir.

Harcama türlerinden olan MGEN değişkeni de pozitif ve anlamlı katsayıya sahiptir. MGEN’in katsayısı 2.390567 ve p-değeri 0.0013 olup, bu değişkenin de bağımlı değişken üzerinde güçlü ve pozitif bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, MGEN değişkeninin artışı, bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığını önemli ölçüde artırmaktadır. MGEN, genel kamu hizmetlerini temsil etmektedir. Genel Kamu Hizmetleri, yasama organları hizmetleri, dışişleri, dış ekonomik yardımlar, maliye ve hazine hizmetleri, gümrük hizmetleri, genel planlama ve istatistik hizmetleri, merkezi tedarik hizmetleri, borç yönetimi ve temel araştırmalar gibi finansal ve mali işleri kapsar. Türkiye’de borç yönetiminin önemli bir bileşeni olarak MGEN, bütçe açığı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Borç yönetimi,

Türkiye'de maliye politikalarının kritik bir unsuru olarak, kamu borçlarının etkin yönetimi ve geri ödeme planlarının düzenlenmesi açısından bütçe açığını doğrudan etkiler. Yüksek borçlanma maliyetleri ve geri ödeme yükümlülükleri, bütçe üzerindeki baskıyı artırarak bütçe açığının büyümesine neden olabilir. Dolayısıyla, MGEN'in dikkatli ve etkin yönetimi, bütçe açığının kontrol altında tutulması ve mali sürdürülebilirlik sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 4: Probit Regresyon Sonuçları

Değişken Adı	Katsayı	Standart Hata	Z-İstatistik	Anlamlılık	Marjinal Etki P> z
MCEV	0.281177	0.215361	1.305607	0.1917	0.276
MDIN	1.295401	1.088836	1.189712	0.2342	0.348
MEGI	0.060113	1.282102	0.046886	0.9626	0.126
MEKO	1.147715	0.432713	2.652369	0.0080***	0.186
MGEN	2.390567	0.745683	3.205877	0.0013***	0.594
MISK	0.296005	0.253873	1.165956	0.2436	0.847
MKAM	-0.351652	1.821412	-2.938188	0.0033***	0.153
MSAG	-0.101393	0.894743	-0.113320	0.9098	0.906
MSAV	-0.852665	0.995848	-0.856220	0.3919	0.206
MSOS	2.026081	0.660533	3.067340	0.0022***	0.500
C	-14.06317	4.634161	-3.034675	0.0024	-
McFadden R-squared	0.242870	Mean dependent var		0.598485	
S.D. dependent var	0.492072	S.E. of regression		0.424372	
Akaike info criterion	1.186704	Sum squared resid		21.79104	
Schwarz criterion	1.426937	Log likelihood		-67.32245	
Hannan-Quinn criter.	1.284324	Deviance		134.6449	
Restr. deviance	177.8360	Restr. log likelihood		-88.91800	
LR statistic	43.19110	Avg. log likelihood		-0.510019	
Prob(LR statistic)	0.000005				

Not: *,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

MSOS değişkeni de pozitif ve anlamlı katsayılar arasında yer alan önemli bir değişkendir. MSOS, (Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri) katsayısının pozitif ve anlamlı olması, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının bütçe açığı üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin sosyal güvenlik sisteminde, sosyal sigorta tekniği (Bismarck Sistemi) temel alınsa da pratikte karma bir finansman modeli benimsenmektedir. Bu modelde, sigortalı primleri yetersiz kaldığında merkezi bütçeden ek finansman sağlanmakta ve bu durum, bütçe açığını artırmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin sürekliliği ve hizmetlerin kalitesi, toplumsal refahın korunması

açısından kritik öneme sahiptir. Sosyal güvenlik hizmetleri, hastalık, malullük ve yaşlılık gibi temel ihtiyaçları karşılamayı hedefleyerek sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır. Ancak, bu hizmetlerin finansmanında karşılaşılan güçlükler, bütçe üzerinde ek yük oluşturmaktadır. Türkiye'de, sosyal sigorta primlerinin yetersizliği, kayıt dışı istihdam ve tahsilat sorunları gibi etkenler, sosyal güvenlik sisteminde finansal açıkları beraberinde getirmektedir. Merkezi yönetim, bu açıkları kapatmak için bütçe transferleri yapmak zorunda kalmakta ve bu da bütçe açığının genişlemesine neden olmaktadır (Bulut, 2023). Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri, bütçe içinde genel kamu hizmetlerinden sonra en yüksek paya sahip harcama türlerindendir. Söz konusu iki değişkenin en yüksek paya sahip olması, analiz sonuçları tarafından da desteklenmektedir.

MKAM (Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri), negatif katsayı ve anlamlı değişkenler arasında yer almaktadır. MKAM değişkenin katsayısı -0.351652 ve p-değeri 0.0033 olarak gerçekleşmiştir. MKAM harcamalarının negatif katsayısı, bu tür harcamaların bütçe açığını azaltıcı bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bunun birkaç sebebi olabilir. Bunlardan birincisi, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yapılan yatırımlar, toplumsal güvenliği artırarak ekonomik faaliyetlerin düzenli ve güvenli bir ortamda sürdürülmesini sağlar. Bu durum, uzun vadede ekonomik büyümeyi destekler ve vergi gelirlerini artırarak bütçe açığını azaltabilir. İkinci olarak, artan güvenlik harcamaları suç oranlarını düşürebilir ve suçla ilgili masrafların azalmasına neden olabilir, bu da devletin sağlık ve adli masraflarında tasarruf sağlar. Üçüncü olarak da devletin etkin mali yönetimi ve güvenlik hizmetleri için yapılan yatırımların optimizasyonu, bütçe üzerindeki yükü azaltabilir ve bu harcamaların uzun vadede bütçe dengelerine olumlu katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu olası nedenlerle MKAM harcamalarının arttırılması, bütçe açığını azaltıcı bir etki oluşturduğu düşünülmektedir.

Model içinde MCEV, MDIN, MEGI, MISK, MSAG ve MSAV değişkenleri, modelde istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu değişkenlerin p-değerleri 0.05'ten büyük olduğundan, bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu, bu değişkenlerin bağımlı değişkenin tahmin edilmesinde önemli bir rol oynamadığını ve modeldeki varyansın büyük bir kısmını açıklamadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla, bu değişkenlerin modelden çıkarılması veya farklı bir modelleme yöntemiyle değerlendirilmesi gerekebilir. Bu sonuçlar, probit modelin etkinliğini artırmak ve modelin uyumunu iyileştirmek için hangi değişkenlerin önemli olduğunu belirlemekte kritik bir rol oynamaktadır.

Tablo 5: Logit Regresyon Sonuçları

Değişken Adı	Katsayı	Standart Hata	Z-İstatistik	Anlamlılık	Marjinal Etki P> z
MCEV	0.445791	0.372858	1.195605	0.2319	0.279
MDIN	2.336295	1.844386	1.266706	0.2053	0.355
MEGI	-0.316478	2.224659	-0.142259	0.8869	0.138
MEKO	1.936654	0.757484	2.556694	0.0106***	0.204
MGEN	4.145198	1.317124	3.147159	0.0016***	0.610
MISK	0.670685	0.478016	1.403059	0.1606	0.838
MKAM	-0.891927	3.197372	-2.781011	0.0054***	0.157
MSAG	-0.130393	1.523133	-0.085608	0.9318	0.933
MSAV	-1.579096	1.726813	-0.914457	0.3605	0.215
MSOS	3.570658	1.195852	2.985869	0.0028***	0.531
C	-25.10966	8.180695	-3.069380	0.0021	-
McFadden R-squared	0.248364	Mean dependent var		0.598485	
S.D. dependent var	0.492072	S.E. of regression		0.419910	
Akaike info criterion	1.179303	Sum squared resid		21.33521	
Schwarz criterion	1.419536	Log likelihood		-66.83397	
Hannan-Quinn criter.	1.276922	Deviance		133.6679	
Restr. deviance	177.8360	Restr. log likelihood		-88.91800	
LR statistic	44.16806	Avg. log likelihood		-0.506318	
Prob(LR statistic)	0.000003				

Not: *,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

Türkiye’de bütçe harcama türlerinin bütçe açığına etkisi ile ilgili ikinci analiz logit regresyon analizidir. Tablo 5’de verilen sonuçlara bakıldığında McFadden R-kare değeri 0.24,9 olarak tespit edilmiştir. Bu, modelin bağımlı değişkenin varyansını %24.29 oranında açıkladığını gösterir. Bu değer, modelin bağımlı değişkeni açıklama gücünün makul bir düzeyde olduğunu, ancak mükemmel olmadığını ifade etmektedir. LR istatistiği incelendiğinde istatistik değeri 44.16806 olarak hesaplanmış ve bu oldukça yüksek bir değerdir. LR istatistiğinin olasılık değeri (p-değeri) 0.000003’dür, bu da istatistiksel olarak %1 seviyesinde anlamlıdır. Bu düşük p-değeri, bağımsız değişkenlerin toplu olarak modele anlamlı bir katkı sağladığını ve modelin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir.

Bağımsız değişkenler incelendiğinde MEKO, MGEN, MKAM VE MSOS değişkenlerinin istatistiksel olarak %1 seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ek olarak, MEKO, MGEN ve MSOS değişkenlerinin katsayıları pozitifken, MKAM değişkeninin katsayısı negatif olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar probit regresyon sonuçlarıyla benzerlik arz etmektedir. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar için probit regresyon sonuç tartışmaları desteklenmektedir. Ekonomik işler ve hizmetlerde meydana gelecek bir birimlik artış, bütçe

açığını 1.93 birim artırmaktadır. Genel kamu hizmetlerinde meydana gelen bir birimlik artış, bütçe açığını 4.14 birim artırmaktadır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinde meydana gelen bir birimlik artışın da bütçe açığını 3.57 birim artırdığı görülmektedir. Son olarak kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinde meydana gelen bir birimlik artış, bütçe açığında-0.89 birim azalışa yol açabilmektedir.

Probit ve logit modellerinde marjinal etki, bağımsız değişkenlerdeki bir birimlik değişimin, bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığı üzerindeki etkisini ölçen bir ölçüdür. Bu etki, bağımsız değişkenin birim değişimindeki etkilerin bağımlı değişkenin olasılığı üzerindeki değişimi nasıl etkilediğini gösterir(Cebeci, 2012, s. 127-146). Verilen marjinal etki değerleri ve p-değerleri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Tüm bağımsız değişkenlerin p-değerleri 0.05'ten büyük olup, bu da ilgili değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirtmektedir. Bu durum, modelde dikkate alınan değişkenlerin, bağımlı değişkenin tahmininde zayıf kaldığını göstermektedir.

3.5. Değerlendirme ve Tartışma

Türkiye’de fonksiyonel sınıflandırma türünde bütçe harcamalarının bütçe açığına etkisini incelendiği bu çalışmada probit-logit regresyon modelleri kullanılmıştır. 2011-2021 döneminin aylık olarak ele alındığı çalışmada regresyon uygulamasına gidilmesi için öncelikle durağanlık analizi yapılmıştır. ADF ve PP durağanlık analizinin yapıldığı çalışmada tüm değişkenler PP’ye göre düzeyde durağan iken, ADF’de bazı değişkenler birinci dereceden durağan hale gelmiştir. Probit ve logit regresyon sonuçlarına bakıldığında Ekonomik İşler ve Hizmetler, Genel Kamu Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri ve Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri değişkenlerinin bütçe açığına etkisi istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinde meydana gelen bir artış, bütçe açığını azaltıcı bir etki oluştururken, diğer anlamlı değişkenler bütçe açığını artırıcı etki oluşturmaktadır.

Genel kamu hizmetlerinin bütçe harcamalarında en yüksek paya sahip olması, bütçe açığını artırmasını anlamlı kılmaktadır. Genel kamu hizmetleri harcamalarının önemli bir bileşeni olan borç yönetimi, bütçe açığı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Türkiye'nin kamu borcu seviyesi, borçlanma maliyetlerini artırarak faiz giderlerinin bütçe içindeki payının büyümesine neden olmaktadır. Yüksek faiz giderleri, bütçe açığını artırıcı bir etki oluşturmakta ve maliye politikalarının esnekliğini azaltmaktadır. Borç yönetiminin etkinliği,

bütçe dengelerinin korunması açısından kritik öneme sahiptir. Genel kamu hizmetleri harcamalarının bütçe açığına etkisi, harcamaların niteliği ve etkinliği ile yakından ilişkilidir. Borç yönetimi ve faiz giderleri, planlama ve istatistik hizmetleri, maliye ve hazine hizmetleri ile dış ekonomik yardımlar gibi alanlara yapılan harcamaların bütçe dengeleri üzerinde hem kısa vadeli hem de uzun vadeli etkileri bulunmaktadır (Sağlam Çeliköz ve Yukacı, 2016, s. 478-504; Çukurçayır, 2016, s. 1-12).

İkinci en yüksek paya sahip sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri de bütçe açığında etkili diğer bir değişkendir. Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin bütçe açığına etkisi, sosyal güvenlik harcamalarının yüksekliği ve bu harcamaların büyük ölçüde merkezi bütçe transferleriyle finanse edilmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin finansal sürdürülebilirliği için yapısal reformlar ve etkin yönetim stratejileri gerekmektedir. Kayıt dışı istihdamın azaltılması, prim tahsilatının iyileştirilmesi ve demografik değişikliklere uyum sağlayacak politikaların geliştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki baskısını hafifletebilir ve bütçe açığının kontrol altına alınmasına katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğinin sağlanması, Türkiye'nin genel mali dengeleri ve ekonomik istikrarı açısından kritik bir öneme sahiptir (Altunöz, 2017, s. 58-77; Bulut, 2023, s. 50-61; Deniz, 2020).

Ekonomik işler ve hizmetler, kamu harcamalarının önemli bir bileşeni olarak bütçe açığını etkileyen faktörler arasında öne çıkmaktadır. Bu harcamalar, dış ticaret, bankacılık sektörünün denetlenmesi, tarım, enerji, madencilik, ulaştırma, iletişim ve inşaat gibi temel sektörlerde yapılmaktadır. Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik harcamalar, genellikle altyapı yatırımları ve sektörel destekler şeklinde gerçekleştirilir ve bu tür harcamalar, ekonomik büyümeyi teşvik ederek uzun vadede vergi gelirlerini artırma potansiyeline sahiptir. Ancak, bu harcamaların kısa vadede bütçe üzerinde oluşturduğu mali yük, bütçe açığının artmasına neden olmaktadır (Alkan ve Ümit, 2015, s. 247-274). Özellikle büyük ölçekli altyapı projeleri ve sektör destekleri, başlangıçta yüksek maliyetler gerektirdiğinden, bütçe dengelerini zorlayabilmektedir. 2021 yılında Türkiye bütçesinde ekonomik işler ve hizmetler harcamalarının payının %17 olması, bu alandaki harcamaların bütçe üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Fırat, 2023, s. 86-98). Bu tür harcamaların verimliliği ve ekonomik dönüşümü, bütçe açığının yönetilmesinde kritik bir faktördür. Etkin planlama ve kaynak tahsisi, ekonomik işler ve hizmetlerin bütçe açığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltarak, uzun vadede mali sürdürülebilirliği destekleyebilir.

Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yapılan harcamalar, bütçe açığı üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler oluşturmaktadır. Bu harcamalar, polis güçleri, sınır güvenliği, adli hizmetler ve yangından korunma gibi alanları kapsar ve toplumsal güvenliği sağlamak için kritik öneme sahiptir. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerine yapılan yatırımlar, suç oranlarını düşürerek ve ekonomik faaliyetlerin güvenli bir ortamda sürdürülmesini sağlayarak uzun vadede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir(Derdiman, 2006, s. 33). Bu durum, vergi gelirlerinin artmasına ve bütçe açığının azalmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, etkin güvenlik harcamaları, suçla ilgili masrafların azalmasına, sağlık ve adli masrafların düşmesine neden olabilir, bu da devletin genel harcamalarında tasarruf sağlar(Tak, 2020).

Bu çalışmada analiz sonuçları ile literatür karşılaştırıldığında ekonomik işler ve hizmetlere ilişkin bulgular Güngör'ün (1999) çalışmasıyla uyumludur. Güngör (1999), özellikle 1980 öncesi dönemde kamu harcama artışlarının bütçe açığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Ekonomik işler ve hizmetler, dış ticaret, madencilik, tarım, enerji, ulaştırma, inşaat ve iletişim gibi ana sektörlerdeki harcamaların artması, bütçe açığını artırıcı yönde etki oluşturmaktadır. Genel kamu hizmetlerine ilişkin bulgular, Cural ve Genç'in (2017) sonuçlarını desteklemektedir. Cural ve Genç (2017) bütçe açığı ve borç stoku arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Türkiye'de borç yönetimi ve genel kamu hizmetlerinin bütçe açığını doğrudan etkilediği ve yüksek borçlanma maliyetlerinin bütçe üzerindeki baskıyı artırarak bütçe açığını genişlettiği sonucuna varmışlardır. Sezgin (2004) ve Karakurt vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada sosyal güvenlik harcamalarının bütçe açığını artırması sonucu bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

SONUÇ

Günümüz ekonomilerinde istikrarlı büyüme sağlamak, kamu sektörü stratejik yatırımları, sosyal devlet gerekliliklerinin yerine getirilmesi ve istihdam artırma gibi unsurlarla mümkün olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kamu harcamaları bu hedeflere ulaşmada önemli bir araçtır; altyapı projeleri, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları ekonomik büyümeyi desteklerken toplum refahını artırmaktadır. Ancak, kriz dönemlerinde uygulanan mali teşvikler ve kurtarma politikaları, kısa vadede ekonomik toparlanmayı hızlandırırsa da genellikle bütçe açıklarına yol açar ve bu durum uzun vadede sürdürülebilirlik sorunlarına neden olabilir.

Bu çalışma, Türkiye'de bütçe harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkilerini probit ve logit modeller kullanarak analiz edilmiştir. Sonuçlar, ekonomik işler ve hizmetler, genel kamu hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri ve kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin bütçe açığı üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinde meydana gelen artış, bütçe açığını azaltıcı bir etki oluştururken, diğer harcama türleri bütçe açığını artırıcı yönde etkiler oluşturmaktadır.

Özellikle genel kamu hizmetleri ve sosyal güvenlik harcamalarının bütçe açığı üzerindeki etkisi belirgindir. Genel kamu hizmetleri harcamalarının yüksekliği, borç yönetimi ve faiz giderlerinin bütçe üzerindeki etkisini artırırken, sosyal güvenlik harcamalarının merkezi bütçe transferleri ile finanse edilmesi, bütçe açığının büyümesine neden olmaktadır. Ekonomik işler ve hizmetler harcamaları, kısa vadede bütçe üzerinde büyük bir mali yük oluşturarak bütçe açığını artırırsa da uzun vadede ekonomik büyümeyi teşvik edebilir.

Bu bulgular, Türkiye'deki bütçe açıklarının yönetimi ve mali disiplinin sağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Kamu harcamalarının verimli bir şekilde yönetilmesi ve bütçe açıklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması, ekonomik istikrar ve uzun vadeli büyüme hedeflerine ulaşmak için kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla, bütçe harcamalarının yapısal reformlar ve etkin yönetim stratejileri çerçevesinde ele alınması, mali sürdürülebilirliği destekleyecek ve ekonomik dengesizlikleri azaltacaktır.

Bu çalışma, Türkiye'de bütçe açıklarının fonksiyonel sınıflandırmaya göre tüm harcama türlerinin etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Analizler, genel kamu hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri gibi harcama kalemlerinin bütçe açığı üzerindeki farklı etkilerini ortaya koymuştur. Kamu

harcamalarının ekonomik büyümeyi destekleme ve toplumsal refahı artırma potansiyeline rağmen, iç borçlanma ve vergi dışı kaynakların kullanımı enflasyonist baskıları artırarak ekonomik istikrarı tehdit edebilir. Uzun vadede, bu durum kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini riske atarak ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle, genel kamu hizmetleri ve sosyal güvenlik harcamalarının yüksekliği, borç yönetimi ve faiz giderlerinin bütçe üzerindeki baskısını artırırken, ekonomik işler ve hizmetlere yapılan büyük ölçekli yatırımlar kısa vadede mali yük oluştursa da uzun vadede büyümeyi teşvik edebilir. Bu bağlamda, borç yönetiminin etkinliğinin artırılması, harcamaların verimliliğinin sağlanması ve sosyal güvenlik sisteminde yapısal reformların gerçekleştirilmesi gibi önlemler, bütçe açıklarının yönetiminde ve mali sürdürülebilirliğin sağlanmasında kritik öneme sahiptir. Kamu maliyesinin etkin yönetimi ve bütçe dengesinin korunması, uzun vadeli ekonomik istikrar ve büyüme hedeflerine ulaşmak için gereklidir.

Türkiye'nin 2011-2021 yılları arasında fonksiyonel harcama kalemleri açısından önemli değişimler yaşadığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin bütçe politikaları küresel ekonomik dalgalanmalara ve iç siyasi önceliklere göre şekillenmiştir. Savunma, kamu hizmetleri ve altyapı harcamalarına yapılan yatırımlar 2011-2015 yılları arasında önemli ölçüde artmıştır. Özellikle dış güvenlik tehditlerine yanıt olarak savunma harcamalarının bütçedeki payı artmıştır.

2016 sonrası dönemde darbe girişiminin ardından güvenlik harcamalarındaki artış devam etmiş, ayrıca ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları artırılmıştır. 2020 yılı itibarıyla COVID-19 salgını Türkiye'nin harcama kalemlerini önemli ölçüde etkilemiş, sağlık harcamalarındaki büyük artış ve sosyal yardımlardaki artış bütçenin çoğunluğunu oluşturmuştur. Bu dönemde sağlık altyapısına yapılan yatırımların yanı sıra sosyal destek programlarına yönelik bütçe artışları da dikkat çekmektedir.

2021 yılı itibarıyla sağlık harcamalarındaki artışın yanı sıra eğitimde dijital dönüşüm ve uzaktan eğitim altyapılarına yapılan yatırımlar da artmıştır. Devletin kısa vadeli ekonomik krizlere karşı aldığı önlemlerle paralel olarak eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan yatırımlar da artmıştır.

2011-2021 yılları arasında Türkiye'nin bütçe politikaları savunma, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı gibi stratejik alanlarda büyük harcamalar yapmaya odaklanmıştır. Bu harcamalar ekonomik büyüme ve istikrarı sürdürme, güvenlik tehditlerine karşı koyma ve küresel sağlık krizlerine yanıt verme çabalarını yansıttığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Acar, D., ve Akçakanat, Ö. (2012). Özel Bütçeli İdarelerden Üniversitelerin Muhasebe Birimlerinin İç Kontrol Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*(37), s. 26.
- Acar, İ. A., ve Şahin, E. A. (2009). Plan-Bütçe İlişkisi Açısından İç Denetim. *Maliye Dergisi*(186), s. 85.
- Akan, R., ve Ay, H. (2023). Bütçe Açıkları Üzerinde Etkili Olan Makro Ekonomik Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 15(2), s. 222.
- Akan, Y., Arslan, İ., Kaynak, S. (2008). Türkiye'de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma: 1980 - 2006). *Sosyoekonomi*, 7(7), s. 111.
- Akbey, F. (2014). Kamu Bütçesinde Yapı-Araç Uyuşmazlığı: Kurumsal Analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(24), s. 29.
- Akbey, F. (2019). Türkiye’de “Program Bazlı Performans Bütçe” Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s. 78-80.
- Akdemir, T., ve Yeşilyurt, Ş. (2021). Tanzimat’tan Sonra Modern Bütçe Anlayışı ve Osmanlı Bütçelerinin Güvenilirliği Meselesi: Bütçe Etiği Açısından Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 54(2), s. 97.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, U., ve Agun, B. (2018). Türkiye'de Belediyelerin Mali Sürdürülebilirliği: Birincil Denge Yaklaşımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), s. 210.
- Akıncı, A., ve Erasa Akça, İ. (2024). Türkiye’de Bütçe Açıkları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Nedensellik Analizi. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 16(30), s. 69.

- Akkoç, S. (2023). 2018 Kur Şoku ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları. *International Review of Economics and Management*, 11(2), s. 76.
- Aksoğan, G., ve Elveren, A. Y. (2012). Türkiye'de Savunma, Sağlık ve Eğitim Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği (1970-2008): Ekonometrik Bir İnceleme. *Sosyoekonomi*, 17(17), s. 265-266.
- Aksoy, E., ve Kahriman, H. (2022). Türkiye’de Kalkınma Planlarındaki Vergi Politikalarına İlişkin Hedeflerin Gerçekleşmelerinin Değerlendirilmesi (1980-2000 Dönemi). *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(3), s. 472.
- Aksu, L. (2014). Türkiye’de Kamu Maliyesi Politikalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), s. 66.
- Aktan, C. C. (2001). Modern Maliyenin İflası ve Mali Gelenekçiliğin Zaferi. *Yeni Türkiye Dergisi*, s. 6.
- Aktan, C., Dileyici, D., ve Vural, İ. Y. (2006). *Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar* (2 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktürk, İ., ve Albeni, M. (2002). Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye'de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), s. 6-11.
- Alkan, H. I., ve Ümit, A. Ö. (2015). Türkiye'de Kamu Açıkları: 1980-2012 Dönem Analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), s. 247-274.
- Alpdoğan, F. F. (2023). Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomi Politikası BİR Döngünün İçerisinde mi? Kırılgan Türk Ekonomisinin Son Otuz Yıldaki Krizleri. *Sosyolojik Düşün*, 8(1), s. 54.
- Altuğ, F. (2004). *Kamu Bütçesi*. Bursa: Ezgi Kitapevi.

- Altunöz, U. (2017). Sosyal Güvenlik Politikaları Açısından Bütçe Transferlerinin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi. *International Review of Economics and Management*, 5(1), s. 58-77.
- Atgür, M. (2020). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Wagner Yasası'nın ve Keynesyen Hipotez'in Türkiye'de Geçerliliği Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), s. 895-915.
- Atılgan Yaşa, A. (2017, 04 21). Türkiye'de Bütçe Politikası Uygulamalarının Mali Alan Üzerine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), s. 84-85.
- Atılgan Yaşa, A. (2017). Türkiye'de Bütçe Politikası Uygulamalarının Mali Alan Üzerine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), s. 75-76.
- Avcı, B. S. (2022). Türkiye'de Kamu Eğitim ve Sağlık Harcamaları İle Gelir Eşitsizliğinin İnsani Kalkınma Üzerine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(4), s. 1074.
- Ay, A., Karaçor, Z., Küçük, M., ve Erdoğan, S. (2004). Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(12), s. 75-82.
- Ay, H., ve Haydanlı, L. (2018). Kuruluşundan Günümüze Türkiye'de Vergi Yüğü ve Gelir Dağılımının Analizi. *Sosyoekonomi*, 26(38), s. 54.
- Aykırı, M., ve Tokucu, E. (2017). Ekonomik Büyümenin Sürdürülebilirliği Açısından Beşeri Sermayenin Önemi: Yüksek Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), s. 261.
- Ayyıldız, Y. (2012). Türkiye'de Mahalli İdareler Vergi Gelirlerinin Gelişim Trendi: 2006-2010 Dönemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), s. 7.
- Azgün, S., ve Taşdemir, M. (2010). Bütçe Açıklarının Sürdürülebilirliği: Türkiye'nin Zamanlararası Borçlanma Kısıtının Testi (1980-2004). *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 20-2, s. 35-45.

- Bakkal, H. (2022). Türkiye’de Bütçe Açığının Sürdürülebilirliği: 1982-2016 Dönemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), s. 589-590.
- Bakkal, H. (2022). Türkiye’de Bütçe Açığının Sürdürülebilirliği: 1982-2016 Dönemi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), s. 588-599.
- Bakkal, S., ve Gürdal, T. (2007). İç Borçlanmanın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Akademik İncelemeler*, 2(2), s. 170.
- Bakkal, U. (2011). Yapısal Bütçe Bakiyesinin Teorik Esasları ve Türkiye Örneği. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* (s. 19-20). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Bal, T. (2016). Performans Esaslı Bütçeleme (PEB) Sistemi ve Sistemin Uygulanabilirliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler. *Sayıştay Dergisi*(101), s. 5-6.
- Baltacı, N. (2006). *Konsolide Bütçe Açıklarının Finansmanında Emisyon: Emisyon-Enflasyon İlişkileri Üzerine Bir Analiz (Türkiye Örneği: 1980-2004 Dönemi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Barbak, A. (2015). Türkiye’de Kamu Mali Yönetiminin Yapısal Uyarlanması: Bütçe Reformu ve Kamu Örgütlenmesinde Dönüşüm. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), s. 6.
- Batırel, Ö. F. (1987). *Kamu Bütçesi*. İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Bektaş, N. (2023). Yılsonu Harcama Artışı (Aralık Ateşi) Bağlamında Bütçe Harcamaları Üzerine Tartışma. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), s. 605.
- Bektaş, N. B., ve Çetinkaya, Ö. (2021). Bütçe Yönetimi Kavramı ve Türkiye’de Bütçe Yönetiminin Başarısının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kamu Maliyesi Dergisi*, 6(2), s. 235.

- Bilge, S., ve Demirtaş, S. (2012). Performans Esaslı Bütçeleme Uygulamasının Türk Kamu Kurumlarında Algılanması ve Sorun Alanlarının Tespiti: Eskişehir İli Örneği. *Maliye Dergisi*(162), s. 53.
- Bilici, N., ve Bilici, A. (2013). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Birol, Ö. H., ve Gencer, A. H. (2014). Neo-Klasik İktisat ve Neo-Klasik Sentez. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s. 260.
- Blejer, M. I., ve Adrienne, C. (1992). The Measurement of Fiscal Deficits: Analytical and Methodological Issues. *Journal of Economic Literature*, 29(4), s. 656.
- Bulut, M. (2023). Bir Karadelik Göstergesi Olarak Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumu’na Yapılan Bütçe Transferleri. *Uluslararası Sosyal Siyasal Ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 3(1), s. 50-61.
- Bülbül, D. (2013). *Yerel Yönetimler Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bülbül, D. (2018). *Devlet Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bülbül, D. (2021). *Devlet Bütçesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Cameron, A. C., ve Trivedi, P. (2005). *Microeconometrics: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Canbay, T. (2001). Bütçe Etiği (Kavramsal Bir Yaklaşım). *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2), s. 127.
- Cebeci, İ. (2012). Krizleri İncelemede Kullanılan Nitel Tercih Modelleri: Türkiye İçin Bir Probit Model Uygulaması: (1988-2009). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(1), s. 127-146.
- Coşkun, G. (1973). Çağdaş Bütçecilik ve Plan-Program-Bütçe İlişkileri. *Maliye Dergisi*(1), s. 51.

- Coşkun, G. (2000). *Devlet Bütçesi Türk Bütçe Sistemi* (6 b.). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Cura, K. (1998). Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Para Politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), s. 134.
- Cura, S. (2003). Türkiye'de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama: Analitik Bütçe Sınıflandırılması. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), s. 139-154.
- Cura, S. (2003). Türkiye'de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama: Analitik Bütçe Sınıflandırması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), s. 147.
- Çakır, F., ve Ağcakaya, S. (2020, Nisan). Türkiye’de Kamu Kesimi Açıkları ve Borçlanma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Aanaliz: 1990-2015. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(39), s. 103.
- Çalışkan Çavdar, Ş. (2011). Türkiye’de Bütçe Açıklarının İktisadi Büyüme ve İstikrar Üzerine Etkileri (1994:Q1-2004:Q4). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), s. 39.
- Çataloluk, C. (2006). Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi vE Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), s. 232-233.
- Çetin, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye’de Genel Ekonomik Faaliyetlere ve Hisse Senedi Borsa Endeksine Etkisi. *Mehmet AkiF Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), s. 359.
- Çiçek, H. G., ve Cerit, Z. (2023). 1924-1926 Erken Dönem Cumhuriyet Dönemi Bütçelerinin çerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Gümrük Ticaret Dergisi*(32), s. 19.
- Çolak, M., ve Kara, O. (2017). Türkiye’de Makroekonomik Göstergelerin İstihdama Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Afro-Avrasya Özel Sayısı*, s. 260.

- Çukurçayır, S. (2016). Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Borç Sorunu Üzerine Bir İnceleme. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 2-3.
- Çukurçayır, S. (2016). Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Borç Sorunu Üzerine Bir İnceleme. *Kamu Maliyesi Araştırma Dergisi*, 2(2), s. 1-12.
- Dağ, M. (2018). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Gelişimi Üzerine Dönemsel Bir Değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(21), s. 57.
- Dağ, M., ve Tüğen, K. (2014). Türkiye’de Bütçe Açıklarının Nedenleri ve Finansman Yöntemleri: Dönemsel Bir Değerlendirme. *Manisa Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), s. 210-2020.
- Dayar, H., ve Esenkar, H. (2008). Analitik Bütçe Sınıflandırma Sistemi İle Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesinin Uygulanması Ve Etkinliği: Maliye Bakanlığı Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), s. 264.
- Demirbaş, T. (2010). Kamu Bütçeleme Sürecinde Yazılı Olmayan Kuralların Önemi ve Bütçe. *Bütçe Dünyası Dergisi*(33), s. 4.
- Demirci, S., ve Astar, M. (2011). Türkiye’de Özel Sigortayı Etkileyen Faktörler: Logit Modeli. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), s. 119-129.
- Deniz, H. (2020). *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumu Finansmanı ve 2010 – 2018 Yılları Finansman Açıklarının Karşılaştırılması*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Derdiman, R. C. (2006). Toplumsal Etkileşim-Kamu Düzeni İlişkisi Açısından Polis Hizmetlerinde Toplum Desteği ve İlişkisi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(10), s. 33.
- Dickey, D. A., ve Fuller, W. A. (1979). Distribution Of The Estimators For Autoregressive Time Series With A Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), s. 427-431.

- Dileyici , D., ve Özkıvrak, Ö. (2010). Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 34.
- Dileyici, D., ve Özkıvrak, Ö. (2010). Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 42.
- Dineri, E. (2021). Mali Disiplinin Sağlanması ve Ekonomik İstikrar: Türkiye Örneği. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(1), s. 41.
- Doğan, F. B. (2016). Turgut Özal Dönemi Ekonomik Liberalleşme. *In International Turgut Özal Symposium* (s. 112-115). Ankara: Turgut Özal Üniversitesi.
- Durgun, Ö., ve Timur, M. C. (2017). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(54), s. 126-137.
- Durmuş, M. (2011). 12 Eylül Askeri Darbesinin Ekonomi Politikası. *Memleket Siyaset Yönetim*(15), s. 121-122.
- Dündar, A., ve Oktay, E. (2022). Öz Düzenlemeli Haritalar ile Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*(91), s. 1-15.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Edizdoğan, N., ve Çetinkaya, Ö. (2010). *Kamu Bütçesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., ve Gümüş, E. (2012). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Ege, İ., ve Bayrakdaroglu, A. (2009). İMKB Şirketlerinin Hisse Senedi Getiri Başarılarının Lojistik Regresyon Tekniği ile Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 5(10), s. 139-158.

- Egeli, H. (2002). Mali Açıkların Ölçümüne Yönelik Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Gelistirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), s. 3.
- Egeli, H., ve Dağ, M. (2013). Türkiye'de Orta Vadeli Harcama Sisteminin Bütçe Uygulamalarına Yansımaları: Ampirik Bir Analiz. *Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar*, 50(585), s. 43.
- Eisner, R. (1989). Budget Deficits: Rhetoric and Reality. *The Journal of Economic Perspectives*, 3(2), s. 78.
- Ejder, H. L. (2012). Türkiye'de Bütçe Politikaları: 2002-2012 Dönemi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 57.
- Ejder, H. L., ve Zorkun, M. (2022). Türkiye'de Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisinin Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), s. 1093.
- Er, S. (2010). 5018 Sayılı Kanun Karşısında Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Konumu. *Dış Denetim Dergisi*, s. 187.
- Erdoğan, B. E. (2002). *Bankaların Mali Performanslarının Lojistik Regresyon ile Analizi ve İleriye Yönelik Tahmin ile Bir Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erdoğan, S. (2018). Körfez Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1989-1991). *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), s. 37-47.
- Ergen, Z. (2021). Performans Esaslı Bütçe Sisteminden Program Bazlı Performans Bütçe Sistemine Geçiş: Yeni Bütçe Sistemi İle Hedeflenenler. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 287-288.
- Ergen, Z., ve Durak Oldaç, B. (2020). Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Bütçe Hakkının gelişim Süreci. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(3), s. 241.

- Eroğlu, A., ve Egeli, H. (2020). İyi Uygulamalar Çerçevesinde Bütçe İlkeleri ve Örnek Ülke İncelemeleri. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 74.
- Eroğlu, E., ve Demirbaş, T. (2016). Mali Saydamlığın Önemi ve Türkiye’de Kamu Mali Yönetiminin Mali Saydamlık Açısından Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), s. 289-293.
- Ezgin , Y., Özgül, H. B., ve Susam, N. (2021). Türk Bütçe Sistemindeki Değişimler ve Performans Esaslı Program Bütçe Sistemine Geçiş. *Maliye Çalışmaları Dergisi*(65), s. 121-123.
- Fendoğlu, E., ve Canpolat Gökçe, E. (2021). Türkiye’de Eğitim ve Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Fourier Yaklaşımı. *Ekonomi İşletme Ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s. 204.
- Fırat, M. (2023). Türkiye’de Başkanlık Sistemi Sonrasında Uygulanan Ekonomi ve Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Siyasal Ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 3(2), s. 86-98.
- Gediz, B., ve Yalçınkaya, M. (2001). Nasıl Bir Bütçe Politikası. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 8(1), s. 54-55.
- Göker, Z. (2016). Gelir Dağılımının İyileştirilmesinde Kamu Hizmetlerinin Rolü. *Çalışma ve Toplum*(4), s. 1733-1734.
- Gökırmak, H. (2019). Kamu Altyapı Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(2), s. 91-92.
- Gökmenoğlu, M., ve Yavuz, İ. S. (2022). Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Örneği. *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), s. 1097-1101.
- Gökmenoğlu, M., ve Yavuz, İ. S. (2022). Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Örneği. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 9(2), s. 1094-1118.

- Gujarati, D. (2006). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen, ve G. Günlük Şenesen, Çev.) İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gülşen, M. A. (2022). Türkiye’de Maliye Politikalarının Büyüme, Harcama ve Gelir İlişkisi: ARDL-ECM Modeli. *Maliye Çalışmaları Dergisi*(67), s. 92.
- Güneş, H. (2020). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Enflasyona Etkisi: 28 OECD Ülkesi İçin Bir Panel Veri Analizi. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami Ve Politik Bilimler Dergisi*, 5(2), s. 1-15.
- Güneş, V. (2022). Türkiye’de Bütçe Hakkının Doğruluk İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 10(2), s. 99.
- Güriş, S., ve Çağlayan Akay, E. (2005). *Ekonometri Temel Kavramlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- İnal, M. E., Topuz, D., ve Uçan, O. (2006). Doğrusal Olasılık ve Logit Modelleri İle Parametre Tahmini. *Sosyoekonomi*, 3(3), s. 47.
- Kalenderoğlu, M. (2002). *Kamu Maliyesi, Bütçe ve Borçlanma*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kamacı, A., ve Kılıç, H. (2019). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. 3(1), s. 117.
- Kanca, O. C., ve Bayrak, M. (2015). Ekonomik Tasnif Esasında Türkiye’de Kamu Harcamaları. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s. 108.
- Kanca, O. C., ve Bayrak, M. (2016). Kamu Harcamalarının Türkiye’de Bazı Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi. *Maliye Finans Yazıları*(106), s. 174.
- Kanca, O. C., ve Bayrak, M. (2019). Bütçenin Mahiyeti ve 2002 Sonrası Merkezi Yönetim Bütçesinin Mali Disiplin Ekseninde İncelenmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), s. 148.

- Kanca, O., ve Bayrak, M. (2016). Kamu Harcamalarının Türkiye’de Bazı Makro Ekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*(106), s. 172-174.
- Kanca, O., ve Bayrak, M. (2019). Bütçenin Mahiyeti ve 2002 Sonrası Merkezi Yönetim Bütçesinin Mali Disiplin Ekseninde İncelenmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), s. 149.
- Kar, M., ve Taban, S. (2003). Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), s. 155.
- Kara, S. (2007). *Türk Anayasası’nda Bütçe ve Kesin Hesap Kanunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Karabaş, E. (2005). *Bütçe Kapsamı ve Bütçe Kapsamı Dışında Kalan Kamusal Harcama Alanları*. Ankara: Maliye Bakanlığı Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu.
- Karaca, C. (2014, 12 01). Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Karşılaştırmalı Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), s. 271-277.
- Karaca, C. (2021). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Karakoç, M., ve Kasapoğlu, M. G. (2019). Analitik Bütçe Sınıflandırması ve Seçilmiş Örneklerle Üniversite Uygulamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), s. 489.
- Karaş, G. (202). Kamu Harcamalarının AB ve Türkiye Açısından Karşılaştırmalı Analizi. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 4(1), s. 5.
- Karayılmazlar, E., ve Berk, E. (2017). Bütçe Açığının, Cari Açık, Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 4(1), s. 28-29.

- Kartalcı, K. (2019). Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Bütçeleme İle Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program, Orta Vadeli Mali Plan ve Stratejik Plan Arasındaki İlişki. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27), s. 117.
- Kete, H. (2023). Türkiye’de 2000-2021 Döneminde Kamu Mali Göstergelerinin Performans Analizi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), s. 37.
- Kılıç, R., ve Özbek, R. İ. (2018). Sağlık ve Eğitim Hizmetleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Uygulaması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), s. 370-372.
- Kiper, K. (2023). Mali Disiplin: Eleştirel Bir Yaklaşım ve Post-Keynesyen Alternatif. *Fiscaoeconomia*, 7(2), s. 1794.
- Kıral, H., ve Kurtulmuşlar, M. (2020). Devlet Bütçesinde Yılsonu Harcama Artışı: Aralık Ateşi Olgusu ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*(116), s. 9.
- Kıratoğlu, E. (2024). Bütçenin Yüzyılı: Cumhuriyetten Bugün Bütçe Politikaları. *JOEEP: Yükselen Ekonomiler ve Politika Dergisi*, 9(1), s. 24-32.
- Kızıldaş Uzunali, E., Güneş, M., ve Görmez, A. H. (2019). Bütçe Vergi Gelirlerinde Mükellef Algısı: Antalya İlindeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerle Yapılan Örnek Olay Çalışması. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(44), s. 3612.
- Kurban, S. (2021). Bütçe-Politika İlişkisi Kapsamında Kamu Mali Yönetiminden Beklentiler. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(2), s. 106.
- Kurt, S. (2023). Bütçenin Adem-İ Tahsis İlkesi Gereği Deprem Vergisi Olarak Anılan Özel İletişim Vergisinin Değerlendirilmesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), s. 207-208.
- Kutlu, S., ve Horváth, L. (tarih yok). Post Keynesyen Makro İktisadın Metodolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), s. 96-97.

- Long, J. S. (1997). *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables* (1 b.). Sage Publications.
- Malak, M. (2020). Kamu Borcunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz. *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), s. 14-15.
- Mızırak, Z., ve Üçler, G. (2012). Türkiye'de Kamu Harcamalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi (1970-2009). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), s. 181.
- Oktar, S. A. (2011). Planlama-Programlama-Bütçeleme ve Sıfır-Esaslı Bütçeleme Sistemleri Üzerine Bazı Düşünce ve Değerlendirmeler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*(46), s. 275-280.
- Oskay, C., ve Güven, A. (2017). Türkiye'de Bütçede Doğruluk İlkesinin Geçerliliği. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(23), s. 143-144.
- Oyan, O. (1998). *Türkiye Ekonomisi Nereden Nereye*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Özen, A. (2008). *Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Çalıştırma Başkanlığı.
- Özen, A., ve Köse, C. B. (2022). Türkiye'de Kamu Harcaması Bileşenlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 37-39.
- Özgen, F. B. (1999). Cumhuriyetin 75. Yılında, Bütçe Disiplini Açısından Genellik ve Birlik İlkelerinden Sapmalar. *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Gelişmeler Üzerine Düşünceler*, s. 3.
- Parlaktuna, İ., ve Şimşek, S. (2007). Bütçe Finansman Kaynaklarının Belirlenmesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Uygulaması(1989-2005). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), s. 47-49.
- Pehlivan, O. (2018). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın Ve Dağıtım.

- Phillips, P. C., ve Perron, P. (1988). Testing For A Unit Root In Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), s. 335-346.
- Polat, M. A. (2021). Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: AB Ülkeleri ve Türkiye İçin Yeni Nesil Bir Panel Veri Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), s. 142-143.
- Roubini, N., ve Sachs, J. (1989). Government Spending and Budget Deficits In The Industrial Countries. *Economic Policy*, 4(8), s. 99-132.
- Sağlam Çeliköz, Y., ve Yukacı, İ. (2016). Konsolide Bütçe Açıkları ve İç Borç-Dış Borç İlişkisi: Türkiye Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), s. 480.
- Sağlam Çeliköz, Y., ve Yukacı, İ. (2016). Konsolide Bütçe Açıkları ve İç Borç-Dış Borç İlişkisi: Türkiye Örneği. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), s. 478-504.
- Sancar, C. (2012). Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisine Wagner Yasası Ve Keynesyen Görüş Çerçevesinde Teorik Bir Yaklaşım: Türkiye Örneği (20002011). *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), s. 4.
- Saraçoğlu, F., ve Ejder, H. (2011). Kamu Mali Yönetiminin Açıklık ve Samimilik İlkeleri Açısından Analizi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(27), s. 40.
- Sivrekli Demircan, E. (2005). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kamu Mali Yönetiminde Türk Bütçe Sistemi ve Analitik Bütçe Sistemine Geçiş. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*(25), s. 60-69.
- Sivrekli Demircan, E. (2005, 01 01). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Kamu Mali Yönetiminde Türk Bütçe Sistemi ve Analitik Bütçe Sistemine Geçiş. (25), s. 60-69.
- Sivrekli, E. (2014). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Denetiminde Bütçenin Rolü:2006-2013 Dönemi Analizi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), s. 62-63.

- Solmaz, M. (2022). 2002'den Covid-19 Pandemisine, Rus-Ukrayna Savaşına Türkiye Ekonomisinde Enflasyon. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(2), s. 392-394.
- Sönmez, S. (1994). Bütçe Açığının Finansmanı ve Enflasyon. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 21(4), s. 580.
- Söyler, İ. (2006). Kamu Mali Yönetim Sisteminin Bütçe İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi (Eleştirel ve Normatif Bir Yaklaşım). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), s. 187.
- Şahin İpek, E., Sakal, M., ve Çiçek, H. (2014). Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Diğer Bütçe Sistemlerinden Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyo Ekonomi*, 22(22), s. 83.
- Şen, H., ve Sağbaş, İ. (2004). *Bütçe Açıkları: Teori ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şen, H., Sağbaş, İ., ve Keskin, A. (2007). *Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması* (2 b.). Ankara: Orion Yayınevi.
- Şengür, M., ve Ercan, O. (2023). Türkiye'de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*(12), s. 123-125.
- Şit, M., ve Karadağ, H. (2018). Türkiye Ekonomisinde Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi. *Uluslararası Ticaret Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), s. 34.
- Tak, S. (2020). *Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılmasından Hareketle Türkiye'de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisinin Keynesyen Görüş ve Wagner Kanunu Perspektifinden Açıklanması*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tezer, H. (2018). Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizi Sonrasında Uygulanan Kalkınma Planlarının Makroekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi. *Research Studies Anatolia Journal*, 1(2), s. 249-251.

- Topuz, S. G. (2021). Türkiye’de Bütçe Açığı, Kamu İç Borcu ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), s. 76.
- Train, K. E. (2009). *Discrete Choice Methods with Simulation* (2 b.). Cambridge University Press.
- Tuncer, S. (2006). 5018 Sayılı Yasaya Göre Bütçe Türleri. *Vergi Dünyası Dergisi*(293), s. 7.
- Tüğen, K. (2016). *Devlet Bütçesi*. İzmir: Bassaray Matbaası.
- Tüleykan, H. (2009). Kamu Bütçeleme Sistemleri ve Çok Yıllı Bütçeleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), s. 4.
- Türkiye’de Eğitim ve Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Fourier Yaklaşımı. (tarih yok). *Ekonom*.
- Uslu, H. (2023). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Üzerindeki Etkileri: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(2), s. 114.
- Uysal Şahin, Ö., ve Akar, S. (2018). Türkiye’de Yapısal Mali Reformların Büyüme Üzerine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), s. 857-858.
- Uysal, Ö. (2013). Sürdürülebilir Büyüme Kavramının Çevre ve Ekonomik Boyutlarının Ayırıştırılması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), s. 115-116.
- Uzay, N. (2002). Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri : Türkiye Örneği (1970-1999). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(19), s. 160.
- Ülger Danacı, Ö. (2022, Ekim). TCMB’nin Covid-19 Salgını Sürecinde Uyguladığı Para Politikalarının Değerlendirilmesi. *Maliye ve Finans Yazıları*(118), s. 101-130.

- Ünal, S., ve Afşar, B. (2021). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(45), s. 431-437.
- Ünüvar, İ., ve Aktaş, H. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), s. 112.
- Yalçın, A. (2023). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Bütçe Sonuçlarının Gelişimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), s. 399.
- Yalçın, A. Z. (2023). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Bütçe Sistemlerinin Gelişimi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49-1), s. 396.
- Yavuz, E., Özgül, H., ve Susam, N. (2021). Türk Bütçe Sistemindeki Değişimler ve Performans Esaslı Program Bütçe Sistemine Geçiş. *Maliye Çalışmaları Dergisi*(65), s. 118.
- Yegen, B. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kapsamında Bütçe Sürecinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), s. 155.
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 1(1), s. 120-121.
- Yılancı, V., Şaşmaz, M. Ü., ve Öztürk, Ö. F. (2020). Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Frekans Alanda Asimetrik Testinden Kanıtlar. *Sayıştay Dergisi*, 31(16), s. 135.
- Yılmaz, H. H., ve Akdeniz, İ. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi İle Değişen Kamu Mali Yönetim Sisteminde Program Bazlı Bütçe Sistemine Yönelik Bir Yapılandırma Önerisi. *Sayıştay Dergisi*, 32(117), s. 90.
- Yılmaz, T. (2023). Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisinin Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Çalışma. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), s. 44.

Yoruldu, M. (2021). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu Kapsamında Getirilen Demokratik İlkeler Ve Bütçe Anlayışındaki Değişimler. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), s. 70-71.

Zülfüoğlu, Ö., ve Söylemez, A. O. (2021). Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Vergiler Arasındaki İlişkinin Doğrusal Olmayan Niteliği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(4), s. 698.

